

Vapaa a Jattelijä

2-3
2004
2,5€

Jumalaton kulttuurilehti

Valtio ja jumala

Keisarin vanhat
vaatteet

Koululaitos ja
ihmisoikeudet

Ihmistiedon
poliittisuus

Kirkko ja hautaustoimilaki

Sisältö 2-3/2004

Pääkirjoitus	3
<i>Janne Vainio</i>	
Keisarin vanhat vaatteet	6
<i>Bobbie Kirkhart</i>	
Ei-ihmisten määrä kasvaa USA:ssa	8
<i>Erkki Hartikainen</i>	
Valintani	9
<i>Richard Taylor</i>	
Paimiossa on hyvä hengittää	10
<i>Kari Hongisto, Tauno Lehtonen, Janne Vainio</i>	
Luonteenpiirteistä	14
<i>Erkki Hartikainen</i>	
Moraalisen ajattelun erot?	17
<i>Roy Morimoto & Shannon Willis</i>	
Tyhmydestä	20
<i>Pentti Niskanen</i>	
Helvetti pantu viralta	21
<i>Leo Nygren</i>	
Vapaa-ajattelun käsitteestä	22
<i>Janne Vainio</i>	
Aineellinen todellisuuskäsitys	26
<i>Erkki Hartikainen</i>	
Humanistisen tiedon poliittisuudesta	30
<i>Janne Vainio</i>	
Taivaalliset murhaajat	37
<i>Pentti Niskanen</i>	
Keskustelu	38
<i>Tuemmeko G.W. Bushia? Suomen lipun ristikuvoio</i>	
Pakkoukontoa Porissa	42
<i>Janne Vainio</i>	
Puhuuko jumala valtion kautta?	44
<i>Janne Vainio</i>	
Koululaitos ja ihmisoikeudet	47
<i>Erkki Hartikainen</i>	
Kirkkojärjestystä on korjattava	56
<i>Jouni Luukkainen</i>	

Kansikuva: keskiaikainen ylivaltaa koskeva kiista maallisen ja kirkollisen vallan, keisari Henrik IV:n ja paavi Gregorius VII:n välillä (piirroskuviitus n. v. 1157 jaa)

Vapaa ajattelijaja

Jumalaton kulttuurilehti

60. vuosikerta, 9.6.2004

Julkaisija

Vapaa-ajattelijain liitto ry

Vastaava toimittaja

Erkki Hartikainen

Käsityöläisentie 17 A 1, 00750 Helsinki

Puhelin 040-565 1271

Sähköposti etkirja@dlc.fi

Päätoimittaja

Janne Vainio (GSM 050-365 6808)

Seuraavaan lehteen tarkoitettu aineisto lähetetään toimitukselle 1.8.2004 mennessä mieluiten sähköpostina (liitteet .rtf tai tekstimuodossa) tai levykkeellä

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Vapaa-ajattelijain liitto/Toimisto

Neljäs linja 1, 00530 Helsinki

Puhelin (09) 715 601, fax (09) 715 602

val@vapaa-ajattelijat.fi

Ilmoitushinnat

Koko sivu 235 €

Puoli sivua 135 €

1/8 sivua 50 €

Lisävärit sopimuksen mukaan

Tilaushinta

22 €/vuosi

Kuusi numeroa vuodessa

Painos 2 000 kpl

Painopaikka Karprint Ky

ISSN 0355-8703

Vapaa Ajattelijaja on Kulttuuri-,
mielipide- ja tiedelehtien liitto
Kultti ry:n jäsen.

Kirjoitukset eivät välttämättä edusta lehden toimituksen ja julkaisijan näkemystä.

Ajatuksenvapauden viholliset

Helsingin yliopiston lehtori **Ilkka Niiniluoto** on usein arvostellut suosittua pyrkimystä selittää nykyisiä yhteiskunnallisia

ongelmia rationalismin liiallisella ylivalalla. "Irrationalismi uskomusten ja arvojen perustana johtaa helposti dogmatismiin, suvaitsemattomuuteen, haluun istuttaa vaikka väkivaltaa käyttäen oma ideologia ja arvomaailma muihin ihmisiin. Jos katsomuksella ei ole rationaalista perustaa, sen levittäminen ei voi perustua argumentteihin, vaan muunlaisten keinojen käyttöön."

Irrationalismi mielletään nykyisin yhteiskuntakriittisyydeksi, jopa kapinallisuudeksi jotakin vallitsevaa valtaa vastaan. Siitä tosiasiaa, että julkista järjenkäyttöä hallitsevat vahvat valtakoneistot, on haluttu päätellä, että järjenkäytön periaatteet ovat jotenkin 'salaliitossa' vallanpitäjien kanssa. Tilalle on haluttu esimerkiksi arvokeskustelussa tuoda pelkkiä epämääräisiä "tunteita" siitä, että jokin asia on väärin – ja vaadittu tällaisille vaistonvaraisten reaktioiden ilmauksille samanarvoista asemaa kuin abstraktisti yleistettävissä oleville eettisille arvostelmille ja päätelmille. Soveltavan filosofian professori **Heta Gyllingin** mukaan tällainen filosofisen etiikan vastainen retoriikka on ollut silmiinpistävää esimerkiksi seksin ostokieltoa kaavailevaa lakiesitystä koskevassa keskustelussa (ks. Suvi Laukkasen artikkeli aiheesta, VA 2-3/2003).

Niiniluodon mukaan "pehmeitä arvoja" korostava irrationalismi on usein pehmeää vain näennäisesti; tavoitteena voi olla kovaluontoisten poliittisten "ratkaisujen" ajaminen mitätöimällä niistä käytävän rationaalisen keskustelun arvo. "Irrationalismin vaarana on tällöin luisuminen pehmeistä arvoista ensin koviin menetelmiin ja sitten koviin arvoihin. Esimerkkejä tarjoavat noivainot, uskonsodat, terrorismi, kiihkouskonnolliset poliittiset liikkeet (Khomeini) ja häikäilemättömät diktaattorit (Hitler)."

Vaikka uskonnot ovatkin uudelleen tulossa muotiin, uskonnollisuus ei välttämättä yksinään ole pahin uhka ajatuksenvapaudelle. Yhdysvalloissa, jossa uskonnollisten ääriryhmien painostus on jatkuvaa, on silti äärimmäisen vaikeaa ryhtyä kaventamaan ilmaisuvapautta tai rikkomaan valtion perustuslaillista katsomusneutraliteettia. USA:n perustuslain kirjoittivat valistusfilosofian perilliset, joiden mielestä yksilön perusoikeudet takaavalla perustuslailla tuli olla niin vahva asema, ettei sen ylitse voida kävellä päivänpoliittisin enemmistöpäätöksin. Kansalaisten oikeudet ovat demokrati-an elinehto, ja demokraattisesti valvottu hallinto on vain toissijainen seuraus siitä, että yksittäisille ihmisille tunnustetaan sellaisia perusoikeuksia, joiden ylitse yksikään hallitusvalta (edes demokraattisesti asetettu) ei koskaan voi oikeutetusti kävellä.

Sellainen avoin yhteiskunta, jossa kokoaivina normeina ovat luottamus tieteellisen ajattelun ja järkipärisen arvokeskustelun mahdollisuuksiin, voi kestää monenlaisiakin kiihkouskonnollisia liikkeitä – niin kauan kuin tällaisen yhteiskunnan maallinen "henki" perustuu rationalismiin ennemmin kuin irrationalismiin. Ratkaisevaa on se, millaiseen suuntaan länsimaisten yhteiskuntien uskonnoton asenneilmapiiri kehittyi – sillä jos jo maallinen keskusteluilma- piiri on järjen vastainen, silloin miltei mikä hyvänsä uskonto (jopa suvaitsevainen *new age*) voi olla todellinen uhka vapaudelle.

Sivistyneistömme enemmistö kannattaa nykyisin sellaista järjenvastaista perusfilosofiaa, jossa tosin ei uskota mihinkään (ei varsinkaan mihinkään yliluonnolliseen), mutta jonka mukaan väitteiden totuusarvo sekä eettisten päätelmien periaatteellinen oikeutus on riippuvaista siitä, kuka puhuu. Jos esitettyjen väitteiden hyväksyttävyyden vaihtelee puhujasta riippuen, silloin on mahdotonta käydä mitään rationaalista arvokeskustelua. Tästä hyötyvät ennen kaikkea ne, jotka haluavat hallita muita ihmisiä joutumatta perustelemaan valtansa oikeu-

tusta alamaisille millään tavoin. Oikeassa on lopulta se, joka huutaa kovempaa ja jolla on modernimmat aseet – ja totuuskin voidaan päättää aina kulloistenkin suhdanteiden mukaan, kuten **George Orwellin** utopiassa vuonna 1984.

Viime numerosta on tullut yllättävää palautetta. Meidät on yhdistetty jopa rasisteihin ja äärioikeistolaisiin vihakulttuurisiin sillä perusteella, että olemme arvostelleet pyrkimyksiä saada Suomen lainsäädäntöön virallinen asema ympärileikkauksikäytännöille, jotka loukkaavat lasten ihmisoikeuksia maamme ratifioimien ihmisoikeussopimusten ja perustuslain vastaisesti. Muutenkin meihin kohdistuneet syytökset ovat lahjakkaalla tavalla orwellilaisia. Meidän väitetään vastustavan uskonnonvapautta, jos vastustamme tiettyjen uskontojen etuoikeutettua kohtelua. Meitä syytetään muukalaisvihasta, koska olemme sanoneet että vieraista kulttuureista kotoisin olevilla lapsilla on samat ihmisoikeudet kuin eurooppalaisilla. Sota siis on rauhaa, vapaus orjuutta – vai miten se nyt olikaan...?

Mistä alkaen on ollut "rasismia" sanaa, että uskonnonvapauden yleisesti hyväksytyinä rajana on ihmisoikeuksien kunnioittaminen uskonnon riippumatta? Kenties siitä alkaen, kun maamme uskontotieteilijät havahtuivat monikulttuurisesti ymmärtämään, että islaminuskossa tosiaankin käsitetään ihmisoikeusasiat toisin kuin yleismaailmallisessa ihmisoikeuksien julistuksessa. Ovatko yleiset ihmisoikeusnormit jo sinällään "rasismia", kuten militantit muslimifundamentalistit tiedetysti ovat väittäneet – vai mistä oikeastaan on kysymys?

Ranskassa kirjailija **Michel Houellebecq** sai syytteen rasismista levittämisestä, koska hän lausui mielipiteenään, että islam on kaikista tyhmin uskonto (ks. VA 2-3/2003). Tällaisella perusteella myös Bangladeshista paennut kirjailija **Taslina Nasrin** ansaitsi rasistin leiman otsaansa, koska hän on lausunut, ettei islaminuskkoa voi eikä pidäkään uudistaa, vaan että siitä yksinkertaisesti on päästävä eroon, jotta edistystä voisi koskaan tapahtua. Länsimaisten poliittisten intellektuellien keskustelilmapiiirissä asialla ja sen puolesta esitetyillä argumenteilla ei kuitenkaan enää nykyisin ole mitään väliä – vaan

vain sillä, kuka sen kulloinkin sanoo.

Jos joku perustaisi länsimaissa sellaisen uskonnoton aatteellisen liikkeen, joka vaatisi islaminuskon tavoin, että isien pyhät arvot pitää siirtää pojille aiheuttamalla heille pysyviä ja tarkoituksellisia ruumiinvammoja ja julistaisi, että naisten ja tyttöjen seksuaalinen itsemääräämisoikeus on kaiken pahan alku ja juuri, niin veikkaisin, että yksikään niistä "monikulttuurisen suvaitsevuuuden" puolestapuhujista, jotka nimittelevät meitä rasisteiksi, ei osoittaisi pienintäkään "ymmärrystä" kyseistä liikettä kohtaan. Todennäköisesti useimmat heistä vaatisivat, että tällainen aatteellinen liike kriminalisoidaan "vihakulttuurina" ja "naisvihan" malignina ilmentymänä.

Ranskassa on hiljattain säädetty huivikielto julkisissa oppilaitoksissa. Naisten ja tyttöjen hunnuttamisen lisäksi kielto koskee kaikkia huomiotaherättäviä uskonnollisia symboleja. Aiheesta on väännetty kättä myös vapaa-ajattelijain sisäisellä Vaparikeskustelulistalla; osa jäsenistämme vastustaa kieltoa uskonnonvapauden loukkauksena, kun taas monet muut pitävät julkisvaltion (ml. julkinen koululaitos) tiukkaa uskontoneutraaliteettia ensisijaisena periaatteena, joka oikeuttaa kieltämään uskonnollisen propagandan koulualueella. Myös toimituksen sisällä olemme olleet erimielisiä siitä, kumpi periaate on tärkeämpi.

Ranskassa tietääkseni sama kielto on koskenut esimerkiksi hakaristejä ja muita kansallissosialismin tunnusmerkkejä. Jopa Ranskassa valmistetuista koottavista lentokonepienoismalleista saa turhaan etsiä hakaristitunnuksia, jotka niihin kuuluvat. Kun ilmaisuvapautta on jo pitkään sumeilematta rajoitettu näinkin rankasti, huivikielto pääsee suhteellisuudentajuisesti ajatellen oikeisiin mittasuhteisiinsa.

On vaikea löytää montakaan eettistä perustetta kohdella islaminuskkoa jotenkin "suvaitsevammin" kuin natsismia. Molemmat ovat aatteina ristiriidassa yleismaailmallisten ihmisoikeuksien kanssa (toki on olemassa "liberaaleja muslimeja" jotka kannattavat ihmisoikeuksia – mutta aivan yhtäläisesti on olemassa myös "demokraattisia natsseja", joiden mielestä Hitlerin diktatuuri oli virhe). Jos yleistä ilmaisuvapautta rajoite-

taan (jota minä periaatteessa vastustaisin joka tapauksessa), niin rajoitettakoon sitä edes joidenkin yhdenvertaisten periaatteiden mukaisesti, jotka eivät syrji yhdenlaisia vakaumuksia toisten kustannuksella.

Kaikkien vapaa-ajattelijoiden ei tarvitse olla tässäkin asiassa samaa mieltä; oleellista on nähdäkseni johdonmukaisuus siinä näkökannassa, joka asiaan on otettu (olipa se huivikiellon puolesta tai sitä vastaan). Vapaa-ajattelijoina emme voi hyväksyä millekään aatteelle etuoikeuksia sillä perusteella, että se nimittää itseään uskonnoksi. Jollei uskonnoille vaadita etuoikeutettua ilmaisunvapautta muiden aatteiden kustannuksella, silloin huivikieltoja voidaan vastustaa *vain*, jos samalla vastustetaan myös kaikkia pyrkimyksiä rajoittaa uskonnotonta propagandailmaisua.

Ne "monikulttuurisen suvaitsevuu den" puolestapuhujat, jotka hyväksyvät natsimerkkien kriminalisoinnin mutta samaan hengenvetoon vastustavat Ranskan huivikieltoa, eivät näin ollen puolusta mitään johdonmukaista ajatuksenvapautta. He vastustavat valtiovallan uskonnotonta katsomusneutraalisuutta jo periaatteellisesti. Lisäksi he vaativat, että jopa sananvapauden tulisi olla lain edessä riippuvaista siitä, kuka jonkin asian sanoo (ranskalainen mieskirjailija ei saisi arvostella islamia, mutta bangladeshilaisen naiskirjailijan esittäminä samoja sanoja tervehditään suurella ihailulla).

Ajatuksenvapauden vihollisina nämä intellektuellit ovat samalla puolella islamistien ja natsien kanssa: yhteisöjen tavat ja uskomukset menevät heille yksittäisen ihmisen oikeuksien ja ilmaisuvapauden ylitse. Heidän uhkansa länsimaisen sivistyksen valistusarvoille on kuitenkin suurempi kuin islamin leviämisen uhka – ja vaarallisuudes-

jos islam voittaa ...

saan vetää miltei vertoja katoliselle kirkolle. Tämä uhka nimittäin kohdistuu länsimaiseen rationalismiin *sisäلتäpäin* – pyrkien ottamaan haltuun ne sivistysinstituutiot, joiden ansiosta rationalismi länsimaissa on voinut kukoistaa. Lisäksi tätä ajatuksenvapauden kukistamiseen tähtäävää valtatavoitetta puolustellaan niillä "humanistisilla" vakioiskulauseilla, jotka ovat nimenomaan länsimaisen rationalismin tuotetta.

Humanististen käsitteiden *poliittisuus* liittyy siis katsomusvapauskysymyksiin hyvinkin läheisesti (ks. laajempi artikkeli s. 30). Usein katsomusvapauden vas-

tustajat ottavat keppihevosekseen juuri tämän käsityksen humanismin poliittisuudesta (ja suhteellisuudesta), joka on postmodernistinen muotihokema. Vika ei kuitenkaan välttämättä ole yksin postmodernismin (sen enempää kuin humanismin), sillä retoriikkaan liimataan useinkin päälle joukko eettisistä sisällöistä tyhjennettyjä humanistisia vakiofraaseja (sellaisia kuten "monikulttuurisuus" ja "suvaitsevuus").

Humanistisen etiikan tai kriittisen postmodernismin sijasta kyse on humanistisista mainoslauseista, joiden levittäminen oikeutetaan postmoderneilla hokemilla. Jos haluamme, voimme tietenkin puhua "kulttihanismista" vastakohtana sellaiselle sekulaarihumanistien levittämälle aatteelliselle humanismille, joka on sitoutunut humanistisen etiikan periaatteisiin. Näin teemme parhaiten oikeutta sekä todellisille eettisille humanisteille että kriittisille postmodernisteille, joiden katsomuksellinen projekti suuntautuu kohti posthumanismia.

Janne Vainio

Keisarin vanhat vaatteet

Bobbie Kirkhart

**”Jokaisen sukupolven lapset näkevät,
ettei keisarilla ole vaatteita.”**

Me kaikki tunnemme Hans Christian Andersenin sadun ”Keisarin uudet vaatteet”, joka on kenties tunnetuin ateistinen vertaus. Keisari ja kaupunkilaiset teeskentelivät näkevänsä vaatteita siellä, missä niitä ei ollut, jottei heitä olisi pidetty tyhminä tai siveettöminä. Kun keisari käveli ilman vaatteita, lapsi rikkoi harhakuvan julistaen ”keisarilla ei ole vaatteita.” Silloin ihmiset ymmärsivät asian ja liittyivät kuuroon.

Kun tarinaa kerrotaan uudestaan olettaen, että se sopii meidän maailmaamme, saamme oppitunnin väkijoukon käyttäytymisestä. Valitettavasti emme huomioi tarinan koko otsikkoa ”Keisarin uudet vaatteet.” Miten väkijoukko olisi vastannut, jos lapsi olisi sanonut ”Keisarin perinteinen virkasasu”, jos uskoteltuja vaatteita olisi käytetty valtion tilaisuuksissa sukupolvien ajan, jos väkijoukon aikuisille olisi lapsina kerrottu ”et näe vaatteita vielä, vaan vasta sitten, kun tulet vanhemmaksi”, jos vaatteiden suunnittelijat väittelisivät takin leikkauksesta ja housujen pituudesta ja jos ihmisiä, jotka myönsivät, etteivät he nähneet vaatteita, syrjittäisiin yhteiskunnassa?

Me elämme yhteisössä, joka on vakuutunut totuuden mahdista, ja me näemme totuuden valtavana voimana, joka hävittää valheen ja vakuuttaa voimastaan kaikki.

Todellisuudessa totuudella on vain vähäinen voima. Totuuden voitto vaatii aikaa ja kärsivällistä työtä minkä tahansa sen kanssa kilpailevan valheen kumoamiseksi. Väkijoukko todennäköisesti tuomitsee lap-

sen, joka väittää, että perinteisiä vaatteita ei ole olemassa, mutta historia tulee osoittamaan, että lapsi oli oikeassa.

Ateistien on vaikeaa hyväksyä tätä. Muistan, kun yli kaksikymmentä vuotta sitten menin ensimmäisen kerran Yhdistyneisiin Ateisteihin (*Atheists United on Atheist Alliancen* jäsenjärjestö Los Angelesissa, toimittajan huomautus). Olin täynnä ajatuksia, jotka muuttaisivat maailman. Minusta oli ilmeistä, kuten se on yhä monista tulokkaita, että kun käyttäisimme oikeita menetelmiä, maailma näkisi alastoman keisarin. Vuosien varrella olen nähnyt monien muiden tulevan ensimmäiseen kokoukseensa täynnä ajatuksia ja vakuuttuneina siitä, että ongelmien syy on viestinnässämme. Kuten minun ajatukseni yli 20 vuotta sitten, useimpien uusien ihmisten ajatuksista on vain vähän hyötyä tai ne ovat liian kalliita järjestölle, jonka jäsenet antavat sille niin vähän rahaa sen tarpeisiin nähden.

On tietysti asioita, jotka voisimme tehdä nykyistä paremmin, jos meillä olisi enemmän rahaa ja enemmän vapaaehtoisia työntekijöitä, mutta sellaista loitsua, joka muuttaisi maailman järkipäiseksi, ei ole olemassa. Parhaat pyrkimyksemme saattavat saada aikaan edistymistä, suurempaa edistymistä kuin nyt, mutta meidän pyrkimyksemme eivät käynnistä vallankumousta. Yritimme mitä tahansa asiallisesta totuuden kertomisesta kiihväisiin vastalauseisiin asti useimmat näkevät keisarilla vaatteet ja pitävät meitä kieroutuneina, kun väitämme, ettei vaatteita ole.

Jos haluamme tilanteeseen muutosta, ensimmäinen tehtävämme on vakuuttaa ne muut, jotka eivät näe vaatteita, siitä, että on sekä välttämätöntä että turvallista sanoa, että vaatteita ei ole. Useimmat meistä, minä mukaan lukien, arvostamme toisina jättelyämme, mutta kun pöyhkeilemme sillä, saattamme pelottaa sillä mahdollisia liittolaisiamme. Useimmat meistä osallistuvat muun yhteiskunnan toimintaan, ja meidän on löydettävä keinot tehdä se ateisteina. Meidän on osoitettava, ettei alastoman keisarin näkeminen ole vahingoittanut meitä. Sen ei tarvitsisi olla välttämätöntä, mutta se on välttämätöntä, ja jos olemme järkeen perustuvan todellisuuskäsityksen kannattajia, toimimme sen perusteella, mitä on, emme sen perusteella, mitä toivomme olevan. Loppujen lopuksi keisarin pitäisi käyttää vaatteita.

Meidän on kuitenkin ymmärrettävä, että vaikka tekisimme kaikki oikein, useimmat meistä eivät elä niin kauan, että he näkisivät yhteiskunnan muuttuvan tulokkaiden toivomalla tavalla. Tästä syystä meidän on sijoitettava lapsiimme. He jatkavat työtämme.

Miksi meidän pitää ollenkaan taistella? Miksi emme jätä naapureitamme harkakuvitelmiin valtaan? Minun vastaukseni on yksinkertainen: Jokaisen sukupolven lapset näkevät, ettei keisarilla ole vaatteita, ja en halua jättää lapsia yksin puolustamaan totuutta. ●

Artikkeli on julkaistu Secular Nation -lehden numerossa 2/2004, ja sen on kirjoittajan luvalla suomentanut Erkki Hartikainen

Kuolema islamille!

Islamin pitää kuolla, ei muuttua, kirjoittaa professori Irfan Khawaja Free Inquiry -lehden numerossa 3/2004. Hänen mielestään pitää sanoa suoraan, ettei ole mitään jumalaa ja ettei Muhammed ole jumalan profeetta. Meidän pitää vastustaa islamia eikä yrittää muuttaa sitä. Meidän on vastustettava islamia siinänsä eikä joitakin siihen löysästi liittyviä piirteitä. Meidän pitää edetä suoraan järjen, vapauden ja uskonottomuuden ehdoilla liittoutumatta juutalaisten, kristittyjen, hindujen, vapauden vastustajien tai kohtuullisten muslimien kanssa.

Ei ole syytä unohtaa, että 1,2 miljardia ihmistä elää virheellisessä uskossa jumalaan, kuoleman jälkeiseen elämään, Muhammedin sanoihin ja Koraanin jumalalliseen alkuperään. Kawaja sanoo länsimaiden liberaalien ja humanistien ajattelevan virheellisesti, että ihmiset eivät tee mitä he sanovat aikovansa tehdä. Fundamentalistimuslmiemien tarkoitus on korvata länsimaistyylinen liberaali demokratia islamilaisella pappisvallalla, joka ulottuu kaikkialle ja jokaiseen ihmiseen. Meidän on syytä muistaa, mitä eräs Hitlerin verilöylystä selviytynyt sanoi: "Jos joku sanoo sinulle, että hän aikoo tappaa sinut, usko häntä." ■

Toimitusjohtaja

Vapaa-ajattelijain liitto ry:n sekä sen jäsenyhdistyksiensä omistama **Kustannus Oy Vapaa Ajattelijat Ab** hakee toimitusjohtajaa. Tehtävät pääasiassa vapaaehtoistyötä, palkkiot toistaiseksi enintään muodollisia. Edellytyksinä kiinnostus julkaisutoimintaan, liiketoiminnan perusteiden tuntemus sekä valmius sitoutua aktiivisesti vapaa-ajattelijatoimintaan. Vapamuotoiset hakemukset 31.7.2004 mennessä osoitteeseen Neljäs linja 1, 00530 Helsinki tai etkirja@dlc.fi.

Lisätietoja: GSM 040-565 1271

**Kustannus Oy
Vapaa Ajattelijat Ab**

Ei-ihmisten määrä Yhdysvalloissa kasvaa

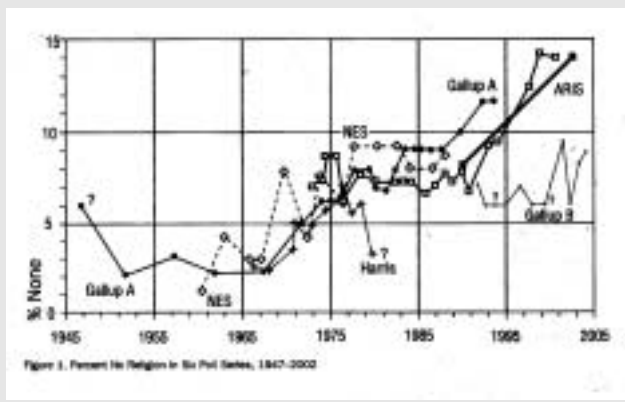
Minusta näyttää siltä, että tilastotieteen käytön lisääntymässä heikkolaatuisten ja harhaanjohtavien tilastojen määrä kasvaa. Erityisen huolestuttavaa on mielestäni se, että maailman ainoan supervallan Yhdysvaltain tilastot ovat monien tilastotieteilijöiden mielestä entistä epäluotettavampia.

Koska minulta varmaan kysytään, millä perusteella voin omasta puolestani antaa lausuntoja tilastojen tilasta, lienee pakko mainita, että olen suorittanut yliopistossa matematiikan laudaturin, jonka pääaineina ovat olleet matemaattinen tilastotiede sekä mitta- ja integraaliteoria. Lisäksi olen toiminut eri aikoina tilastotieteilijänä yhteensä yhdeksän vuotta, viimeksi 1990-luvun loppupuolella. Minulla on arvosana myös varsinaisessa tilastotieteessä.

Suomalaisista tilastotieteilijöistä erityisesti emeritusprofessori **Seppo Mustonen** on ollut erittäin huolestunut nykyisistä huonoista tilastoista. Vanha sananparsi "valhe, emävalhe, tilasto" taitaa toteuttaa meidän aikanamme itseään. Tilastoista taitaa olla nykyään apua valehtelijoille.

Edellä sanotun valossa en ihmettele, että Yhdysvalloista kantautuu milloin minkinlaisia uutisia esimerkiksi uskontojen vaikutusvallasta. Vapaa Ajattelijassa 1/2002 kerroin, että vuonna 1963 Yhdysvaltain korkein oikeus poisti perustuslain 1. lisäyksen vastaisina äänin 8-1 rukoukset ja Raamatun lukemisen Yhdysvaltain kouluista. Alla oleva eri tilastojen yhteenveto kertoo, että niiden amerikkalaisten määrä, jotka ilmoittavat mielihetimitiedusteluissa, **että heillä ei ole mitään uskontoa** lähti kasvuun juuri vuoden 1963 aikoihin ja että ei-ihmisiä on Yhdysvalloissa minun arvioni mukaan suunnilleen yhtä paljon kuin Suomessa. ■

Kuva lainattu Free Inquiry:n numeron 2/2004 artikkelista "The Rise of Nones Part 2, a Paleostatistical Inquiry, kirjoittaja Otis Dudley Duncan.

Valintani

Kuusi kuukautta sitten sain maksaan levinneestä keuhkosyövästä diagnoosin. Minulle annettiin 4 - 12 kuukautta elinaikaa.

Tämä jätti minut valinnan eteen; ei elämän ja kuoleman, sillä sehän oli jo selvä, mutta miten elää jäljellä oleva elämä. Voisin antaa periksi, antaa tuntien ja päivien vain valua ohi ilman mitään tarkoitusta, tai ottaa kaikki irti jokaisen päivän mukanaan tuomista iloista ja mahdollisuuksista.

Tämä ei ollut vaikea valinta. Olin pitkään halunnut kirjoittaa kirjaa avioliitosta ja olin itse asiassa jo aloittanut hahmotella sitä. Nyt se on julkaisijan käsissä ja se tulee kirja-kauppoihin keväällä. Ajattelin, että olisiko enää mitään mieltä sen tekemisessä. Mutta en empinyt pitkään.

Kuusi kuukautta sitten tekemäni valinnan voin tehdä uudelleen joka päivä ja vastaus on aina itsestään selvä. Menet joko eteenpäin tai vaivut alas. Valinta on tunnetun hyvän ja varman pahan välillä.

Onko se reilua mitä minulle tapahtui? Ei tietenkään ole. En polttanut tupakkaa yli 30 vuoteen, eikä kovinkaan pitkä aika ole siitä, jolloin lääkäriini silmissä olin vakaan terveyden mallikappale. Tunsin olevani kuolematon. Mutta mitä sen miettiminen hyödyttää?

Onko tämä rohkeutta? Tuskin. Minulla ei ole uskonnollista elämäntapaa katsomusta tukenani ja minulle rohkeus tarkoittaa vaaran kohtamista hampaita yhteen purren. Mi-

“Kuusi kuukautta sitten tekemäni valinnan voin tehdä uudelleen joka päivä ja vastaus on aina itsestään selvä. Menet joko eteenpäin tai vaivut alas. Valinta on tunnetun hyvän ja varman pahan välillä.”

Richard Taylor

(Free Inquiry 2/2004)

Richard Taylor kuoli keuhkosityöpään lokakuun 30. päivänä 2003.

nun ei tarvitse purra hampaitani. Tuuditautuisin mieluummin rakkaudessa, ilossa, ja siinä miten parhaiten hyödyntäisin tämän ja huomisen päivän.

Joku sanoi joskus, että onnellista on, jos on aina jotain mitä odottaa. Minä aloitan jokaisen päivän odottaen, että pääsen kirjoituskoneeni ääreen. Se ei ole miellyttävä kokemus. Istuutua alas ja kirjoittaa jotain on kuin viiltäisi ranteensa ja odottaisi valuvansa kuiviin. Joinakin aamuina valkoiselle paperille ei ilmesty mitään. Joinakin päivinä taas syntyy useita luonnossivuja. Keskimäärin saan aikaan kolmesta neljään sivua päivässä. Ja parissa, kolmessa kuukaudessa siitä syntyy aikamoinen määrä.

On monia muitakin tyydytystä tuottavia asioita. Joka päivä voin odottaa poikieni saapumista koulusta kotiin ja tehdä työtä, voin jutella heidän kanssaan heidän tekemistä asioista – voitetuista golfkilpailuista, tennis turnauksista, voitoista shakki –peleissä. Minun ei tarvitse kysyä koulusta. Molemmat ovat luokkansa priimuksia. Heidän minua kohtaan ja minun heitä kohtaan tuntema rakkaus ei ole koskaan kyseenalainen. He ovat jo nuoria miehiä, viiksekkäine leukoineen, mutta silti minä huomaan kutsuvani heitä ”kullanmuruiksi”, mikä ei tunnu luonnottomalta heidän eikä minunkaan mielestä. He pauskivat töitä, jotka eivät enää minulta suju, kuten pihatyöt, talon korjaus jne. Olisin kiitollinen vaikka minulla ei olisi mitään muuta kuin nämä pojat.

Mutta minulla on paljon muuta. Ihastuttava vaimoni täyttää jäljelle jäävän tyhjiön. Hän lukee ajatukseni, hän huomaa kaikki tarpeeni ennen kuin ehdin ilmaista niitä, ja jos hän huomaa yöllä kurjien ajatusten painavan mieltäni, ei hänen tarvitse kuin

laittaa kätensä ympärilleni, kun jo vaivun uudelleen syvään uneen. En mielelläni ajattele ongelmia, jotka pian jäävät hänen hoidettavakseen, eikä niille voi enempää nyt tehdä. Järjestin jo kauan sitten kaikki asiani sääntilliseen kuntoon, mikä sekin antoi minulle tunteen jonkinlaisesta saavutuksesta, vaikkakin pienestä sellaisesta.

Tietysti on asioita, joita kaipaam, kuten puutarhan hoito, mehiläispesieni hoito, kävelyllä käyntiä. Mutta tärkeät asiat ovat vielä jäljellä. Voin ajaa autolla tiettyjä matkoja, lukea, lounastaa usein läheisten ystävien kanssa, nauttia kaikista ylevistä keskusteluista sodan ja rauhan sekä elämän tarkoituksen väliltä.

Kemoterapiat, jotka saattavat lisätä elinikaani joillakin viikoilla tai kuukausilla, ovat tylsiä ja heikentäviä, mutta voin maata sängyssä ja antaa musiikin sulostuttaa nokkauniani. Hiustenlähtö oli naurun aihe enkä minä oikeastaan enää sitä partaakaan tarvinnut. Joitakin aikoja sitten kuulin syöpää sairastavien tukiryhmästä ja liityin joukkoon siinä toivossa, että siellä keskusteltaisiin terapioista, lääkäreistä jne. Mutta löysin vain käsistä toisiaan piteleviä, kynttilöitä sytytteleviä, hengellistä lohdutusta kaipaavia ihmisiä. Kaikki heistä olivat vakavasti sairaita, mutta kukaan ei ollut parantumattomasti sairas. En mennyt enää takaisin.

Olen oppinut kaiken mahdollisen kuolemasta ihmisiltä *Hospicarella*. Se ei ole miellyttävää, mutta on takuulla parempi tietää mitä on odotettavissa kuin olla tietämätön. Lääkärieni ei aio leikkiä jumalaa yrittäessään keksiä miten pitää minua hengissä. Tietystikään en odota viimeisiä päiviäni, mutta uskon lähteväni rauhassa. ●

Jo perinteeksi muodostunut vapaa-ajattelijain kesäinen tapaaminen on tänä vuonna Paimiossa. 31.7.-1.8. vietettävien vapaan ajatuksen päivien tarkoituksena on yhdessäolon ohella pohdita liittomme roolia ja tehtäviä tunnuksella **uskonnottomien oikeuksien puolesta**.

Nyt on aika yhdistysten ottaa kesäisen toimintansa tärkeimmäksi tavoitteeksi saada jäsenet ja ystävät lähtemään kesäiseen, luonnonläheiseen Paimioon.

Kesäpäivien päätapahtumat ja majoitus on sijoitettu aivan kaupungin keskustaan, puistomaisessa ympäristössä olevaan **Kestikartanoon**. Siellä yhdessäolomme tekee viihtyisäksi hyvä ruoka ja korkeatasoinen majoitus.

Kesäpäiville osallistumismaksu ja majoitus kolmen hengen huoneissa on 35 €. Jos haluat olla kahden hengen huoneessa on lisämaksu 12 € ja yhden hengen huoneen lisämaksu on 30 €. Ne jotka eivät ota majoitusta pääsevät mukaan 25 €:lla, joka kattaa kaiken muun paitsi majoituksen.

Nyt on vielä oikea aika ruveta yhdistyksissä suunnittelemaan kesäistä matkaa Lounais-Suomeen. Kerätään vaikka pikkubussillinen väkeä ja panostetaan kuluihin vähän yhdistyksen rahoja, niin saadaan aikaan mukava, miehiin painuva kesäinen yhdessäolon viikonloppu. Samalla voimme näyttää, että kaikista viime aikaisesta negatiivisesta julkisuudesta huolimatta liittomme käy yhtenäisenä kamppailua tärkeimmän tavoitteensa, uskonnottomien oikeuksien puolesta.

Kun päätös kesäpäiville osallistumisesta on tehty, ilmoitetaan siitä liiton toimistoon. Osallistumismaksun voi maksaa ennakoon tai kesäpäivillä. ●

Tauno Lehtonen

Tulkka ny vaa Paimjo

Vapaan ajatuksen päivät Paimio

la. 31. heinä - su. 1. elokuu 2004

Alustava ohjelma

Lauantai

klo. 10.00 - 11.15 Majoittautuminen Kestikartano Paimio

10.30 - 11.45 Tulokahvit (kaupunki tarjoaa)

11.45 Kaupungin tervehdys

12.00 - 12.15 Kesäpäivien avaus (Tauno Lehtonen)

12.15 - 13.00 Liitto ja sen tehtävät tänä päivänä

(pj. Erkki Hartikainen)

13.15 - 14.15 Keskustelu / johtopäätökset

14.30 - 15.00 Ruokailu

15.15 - 16.30 Sääntömuutokset (Olavi Korhonen)

16.45 - 18.30 Kiertoajelu

18.30 - 21.00 Suuri seikkailu;

luontopolku 1,5 km kisailua / iltapala

21.30 Paluu Kestikartanoon

Sunnuntai

klo. 9.00 - 10.00 Aamiainen

10.00 - 12.00 Hautaustoimi tänään -paneeli

(kunta, seurakunta, liitto)

12.15 - 13.00 Kahvi

13.15 - 14.00 Loppuyhteen veto / tavataan

liittokokouksessa 2005

14.15 — — — Ruokailu / kotimatka alkaa

Majoitus kolmen hengen huoneissa (lisämaksut: 2 hengen huone + 12 €, 1 hengen huone + 30 €). Jos jollakulla on jotain erikoisruokavaliota tai jotain muita vastaavia, niin olisi hyvä ilmoitella siitä etukäteen.

Hyvä hengittää ja tilaa ajatuksille

"Näen vapaa-ajattelijoiden liikkeen ihmisten näkemysten avartajana. Siinä on kyse ihmisen käsittämisestä, kulttuuri- ja kasvatusnäkemyksestä, hyvän osan laajentamisesta." Näin sanoo Paimiossa, Varsinais-Suomessa asuva entinen kansanedustaja ja Rauhanpuolustajien pitkäaikainen aktivisti **Oili Suomi**. Hän sai kotonaan kasvatuksen, jossa ei kumarrettu yliluonnollista, vaan korostettiin järkitietoa.

"Pappa selitti meille taivaankappaleet, sen mitä siellä ylhäällä on. Mutta hän ei kasvattanut vihaamisen kautta, vaan ajatteli että on paikallaan pitää hyvät suhteet kirkkoon kuuluviinkin." Oili Suomen "pappa" tarkoittaa hänen isäänsä, **Vilho Kaislaa**, joka oli maamme vapaa-ajattelijoiden ensimmäisiä pioneereja ja toimi Suomen siviilirekisteriyhdistysten liiton sihteerinä. Perinnettä juontaa siis kaukaa.

Kaislassa henkilöityi työväenliikkeen sivistynyt vaikuttaja, järjestö- ja kynämies samassa persoonassa. Metallimies, sorvari ja jyrssi kirjoitti näytelmiä, pakinoita Työkansan Sanomiin, kustansi työväenlaulukirjoja, valokuvasi ja järjesti julkaisuista rahoit-

tusta vapaa-ajattelijain lehdelle. Kaisla myös kirjoitti uskonnosta.

Uskontotunti kaapissa

Suomi kertoo, ettei koulussa osallistunut yhdellekään uskontotunnille — paitsi kerran komerossa.

"Minulla ei ole koskaan ollut vaikeuksia siitä, että en ole osallistunut uskontoon. Turun Vähä-Heikkilän koulussa meitä oli kolme poissa uskonnosta, veljeni oli heistä yksi. Luimme *Kasva hyväksi* -nimistä kirjaa, elämäntietoa."

"Tyttölyseossa olin ainoana poissa uskonnosta. Hieman kiinnosti kuitenkin se, mitä uskontotunneilla tapahtui. Niinpä piilouduin luokan kaappiin uskontotunniksi, josta minulla siis oli vapaatunti. Olin kyykyssä ja kaapista alkoi ilma loppua, yritin raottaa ovea, mutta joku työnsi sen kiinni. Olin siellä koko tunnin."

"En muista että minua olisi uskontoon liittyen ahdisteltu, tyttölyseon aamunavaukset kuuntelin," Suomi sanoo. Aikaansa suhteutettuna toisinkin olisi saattanut olla.

Tervetuloa Paimioon

Vapaan ajatuksen päivät pidetään tänä vuonna 31.7. – 1.8. Paimiossa, jonne Suomi muutti vuonna 1986. Miksi Paimioon kannattaisi kesäpäiville suunnata?

"Väkivalta näyttää maailmassa kasvavan. Ihmisten yhteistyötä ja vapaata ajattelua tarvitaan." Paimion historia ja nykypäivä tarjoaa tähän hyvät puitteet. "Paimionjoen rantamat ja 1930-luvun parantola ovat kokemisen arvoiset. Parantolassa paranneltiin keuhkotautisia, se rakennettiin paikalle, jossa on hyvä hengittää. Päivillä on täällä tilaa myös ajattelulle, ystävällisten ihmisten kanssa tulee juttuun." ●

Paimion kesäpäivien majapaikkana on Kestikartano (yllä), joka sijaitsee vanhan *Kuninkaantien* varrella. Kuninkaantie oli 1300-luvulta alkaen pohjoismaiden tärkein valtatie, joka kulki Norjan Bergenistä Tukholman ja Maarianhaminan kautta aina Pietariin saakka. Nykyisin Kestikartanossa toimii myös Varsinais-Suomen Kansanopisto. Illanviettoa on loitommalla keskustasta sijaitsevassa *Maahisen Muki ja Mela* -leiripaikassa, jossa ohjelmaan sisältyy mm. grillausta ja ruokailua kodassa (kuva oikealla).

Maahisten emäntä Helena Kaartinen kotansa ovella. Etualalla liiton vpj Tauno Lehtonen.

Vapaa Ajattelija -lehden numeroiden loppuvuoden ilmestymisaikataulu:

4/2004	vko 36
5/2004	vko 45
6/2004	vko 52

Paimion Putka (alla) kidutusvälineineen kuuluu huomattaviin paikallisiin nähtävyyksiin ja on tiettävästi liiton varapuheenjohtaja **Tauno Lehtosen** kantapaikka. Ravintola avattiin keväällä 2002 Paimion poliisin entisiin putkatiloihin. Liittohallitus toivoo kaikilta osanottajilta, ettei kesäpäivillä enää jatkettaisi sellaista liiton hajoamiseen johtavaa käytäytymistä, joka viime aikoina on saanut hiukan ikävääkin julkisuutta. Mikäli jotkut syystä tai toisesta eivät halua olla ihmisiksi, pääsevät

he varapuheenjohtajan opastuksella tutustumaan oheisen kuvan kammioon. ●

PIIRUSTUSKILPAILU:

Fundamentalistipakanan virkapuku?

Eräs eroakirkosta.fi -sivuston palaute alkoi sanoilla "Militanteja fundamentalistipakanoita, perin kiinnostavaa". Haastankin nyt kaikki piirustustaitoiset lukijat esittämään millainen voisi olla militantin fundamentalistipakanan virka-asu. Olisiko ylimmällä johtajalla kenties kauluksessa arvomerkinä, jossa on kolme liekkimaljaa?

Nimitysongelmista selvinnen itsekkin pienellä pohdinnalla. Esimerkiksi **Juha Kukkonen** nykyinen nimitys *pääsihteeri* voisi hyvinkin olla *ateistikenraalimajuri*. Sehän kuulostaa jopa paremmalta kuin puolustusvoimien *kenttäpiispa* tai *kenttäpastori*.

Ainakin militantin siiven harhalaukauksille on valmis nimitys. Jos vaikkapa Turun tuomiokirkkoon suunnattu kranaatti tappaa vahingossa Turun yhdistyksen sihteerin, on kyseessä tietenkin *siviliuhr!* ■

Tue kirkostaeroamiskampanjointia!

Nyt saatavana tyylikkää kesäpaitoja uskomattomalla tekstillä sekä **www.eroakirkosta.fi** -palvelun web-osoitteella. 16 eri väriä (sitruuna, meloni, viininpunainen, musta, tuhka, mariini, jääsininen, sininen, tummanvihreä, oliivi, valkoinen, harmaa, keskisininen, turkoosi, pinkki, vaaleankeltainen), koot S-XXL. Rajoitetun erän vuoksi kehotamme tiedustelemaan eri vaihtoehtojen saatavuutta ennen tilausta. Hinta 12€ + todelliset postikulut. Paidat ovat myös noudettavissa Vapaa-ajattelijain liiton toimistolta. Nouda omasi tai tilaa osoitteesta Vapaa-ajattelijain liitto, Neljäs linja 1, 00530 Helsinki (puh. 09-715 601, fax 09-715 602).

Saatavana on myös uusia kirkostaeroamistekstillä varustettuja **tarroja** (kuva alla) hintaan 1 € (pieni, A4 levyinen) ja 1,50 € (iso, A4 korkuinen). Tarrat ovat uusimman jäsen-

yhdistyksemme Satakunnan vapaa-ajattelijat ry:n sihteeri **Erja Sallisen** valmistamia ja niitä voi tiedustella joko liiton toimistolta tai Satakunnan yhdistykseltä (Erja Sallinen, GSM 0400-255074). •

Rl:n uutiskirjeet suomeksi

Rationalist Internationalin uutiskirjeet ovat nyt luettavissa myös suomen kielellä (osoite: **www.rationalistinternational.net**). Kyseessä on eräs parhaista kansainvälisistä lähteistä, joissa katsomusvapauden ajankohtaisia asioita seurataan monissa eri maailman maissa. Suomenkielisen laitoksen toimittamisesta vastaa kääntäjäryhmä, josta lisätietoja voi tiedustella Jori Mäntysalolta (jori.mantysalo@uta.fi). ■

www.eroakirkosta.fi

Luonteenpiirteistä

Vapaa Ajattelija ei ole tieteellinen julkaisu. Tästä syystä lehdessä ei yleensä esitetä artikkelin väitteiden lähteitä. Koska seuraava artikkeli saattaa aiheuttaa kiistoja, siinä on poikkeuksellisesti lueteltu joitakin artikkelin lähteitä. Artikkelista on tarkoitus kehittää aineisto osoitteessa www.dlc.fi/~etkirja oleviin oppimateriaaleihin. ■

Monilla on taipumus tulkita sekä omaa että muiden ihmisten käytöstä liiallisesti erityisten henkilökohtaisten luonteenpiirteiden avulla sen sijaan, että käytöstä arvioitaisiin riittävästi tilanteen mukaan. Tätä kutsutaan todelliseksi piirrevirheeksi (*fundamental attribution error*, Suomessa käytetään myös käsitettä "perusarviointivirhe").

Tästä ovat esimerkkinä **Milgramin** (1963) sähköiskukokeen henkilöt. Kokeessa toisen koehenkilön piti esittää kysymyksiä toisessa huoneessa oleville henkilöille. Jos vastaaja vastasi väärin tai ei vastannut mitään, hänelle annettiin sähköisku. Sähköiskut aloitettiin 15 voltista ja niitä lisättiin 15 voltia kerralla, korkein voltimäärä oli 450 voltia. Suomessa verkkovirta on 220 -230 voltia ja riittää tappamaan ihmisen. Laitteessa oli erilaisia otsikoita kuten "Lievä shokki", "Kohtalainen shokki", "Vahva shokki", "Erittäin vahva shokki", "Ankara shokki", "Erittäin ankara shokki", "Vaara: Vakava shokki" ja "XXX". 300 voltin kohdalla vastaaja jyskytti kovasti seinää mutta ei vastannut mitään. Tämä toistettiin 315 voltin kohdalla. Sen jälkeen toisesta huoneesta ei kuulunut mitään.

Kun kyselijä pyysi kokeen järjestäjältä neuvoa tai epäröi jatkaa, hänelle sanottiin (1) "Ole hyvä ja jatka." (2) "Koe vaatii, että jatkat." (3) "On ehdottoman tärkeää että jatkat." ja (4) "Sinulla ei ole muuta mahdollisuutta kuin jatkaa." Vasta kun kysyjä näiden vastausten jälkeen kieltäytyi jatkamasta, hän sai lopettaa.

Kokeen järjestäjät olivat etukäteen arvelleet, että kysymysten esittäjät pysähtyisi-

vät jonnekin 150 volttiin. Tosiasiassa eräissä tyypillisessä kokeessa kaikki 40 ohittivat tämän volttimäärän.

Viisi pysähtyi 300 volttiin, kun seinän takana metelöitiin. Kun 315 voltissa metelöitiin lisää, neljä lopetti edellisten lisäksi. Yksi pysähtyi 345 voltissa ja yksi 360 voltissa. Kaikki muut 26, 65 % osallistujista, jatkoi loppuun eli 450 volttiin asti. Todellisuudessa sähköiskuja ei annettu, vaikka kyselijät niin luulivat tehtävän, sillä vastaajat olisivat saattaneet kuolla sähköiskuihin.

Oliko 2/3 kokeeseen osallistujista luonnevikaisia? Jos väitämme näin, syyllistymme todelliseen piirrevirheeseen (*fundamental attribution error*, Suomessa käytetään myös käsitettä "perusarviointivirhe").

Tavalliset käsitykset jostakin asiasta eroavat usein tutkimuksen tuottamista käsityksistä. Esimerkiksi fyysikot saattavat käsitellä tutkimansa ilmiöt eri tavalla kuin alaa tarkemmin tuntemattomat. Käsitykset esimerkiksi noidista ovat joskus olleet ja ovat joissakin paikoissa yhä täysin tosiasiaisten vastaisia.

Myös arviot toisten luonteenpiirteistä ovat varsin usein todellisuuden vastaisia. Vaikka monet luottavat siveyttä (moraalia) koskeviin sisäisiin oivalluksiinsa (intuitioihin), ja vaikka monet tekevät filosofiaa näistä sisäisistä oivalluksista, toiset, esimerkiksi seurausetiikan kannattajat, pyrkivät pikemminkin arvostelemaan ja korjaamaan näitä oivalluksia kuin yleistämään niistä.

Luonteenpiirteet eivät ole sairauksia kuten skitsofrenia, mania tai masennus. Ujous, onnellisuus tai surullisuus ei liioin ole luonteenpiirre. Sen sijaan ns. hyveet ja pahheet kuten rohkeus, pelkuruus, rehellisyys, epärehellisyys, hyväntahtoisuus, pahanthahtoisuus, ystävällisyys, epäystävällisyys, puheliaisuus jne. ovat luonteenpiirteitä. Jotta nämä olisivat luonteenpiirteitä, niiden oletetaan olevan melko pysyviä. Luonteenpiirteiden oletetaan usein selittävän tekoja.

Sitä, että eri ihmiset toimivat eri tilanteissa eri tavoin, ei voida selittää pelkillä

Erkki Hartikainen

luonteenpiirteillä. Erot käyttäytymisessä saattavat johtua pikemmin erilaisista tilanteista kuin erilaisista luonteenpiirteistä.

Erityisesti uskonnot ovat väittäneet, että siveellinen (moraalinen) kehitys vaatii hyveiden, esikuvien ja "suurmiesten" tuntemista. Jotkut filosofit väittävät, että siveyttä (moraalia) voidaan tutkia aloittamalla hyveistä ja luonteenpiirteistä ja selittämällä siveys (moraali) näiden käsitteiden avulla. Tutkittaessa, mitä tiettyssä tilanteessa olisi tehtävä, näiden filosofien mielestä pitäisi miettiä, mitä hyväluonteinen eli hyveellinen ihminen tekisi siinä tilanteessa.

Hyveisiin perustuva siveystiede (etiikka) olettaa, että useimmilla ihmisillä on luonteenpiirteitä, että ihmiset eroavat luonteenpiirteiden suhteen ja että nämä erot selittävät heidän erilaista käyttäytymistään. Monet sosiaalipsykologit ovat jo pitkään kiistäneet filosofien käsityksiä luonteenpiirteistä. Sosiaalipsykologit ovat lukuisin tutkimuksin osoittaneet, että tavalliset havaitsijat varsin usein virheellisesti päättelevät, että teot ovat seurausta luonteenpiirteistä eivätkä tilanteesta.

Toisena esimerkkinä esitän kokeen, joka perustuu *Uuden testamentin* kertomukseen hyvästä samarialaisesta. Itse kertomus on seuraava (Luukas 10:29-37):

29. Mies tahtoi osoittaa, että hän noudatti lakia, ja jatkoi: "Kuka sitten on minun lähimmäiseni?"

30 Jeesus vastasi hänelle näin:

"Eräs mies oli matkalla Jerusalemissa Jerikoon, kun rosvojoukko yllätti hänet. Rosvot veivät häneltä vaatteetkin päältä ja pieksivät hänet verille. Sitten he lähtivät tienensä ja jättivät hänet henkihieveriin. 31 Samaa tietä sattui tulemaan pappi, mutta miehen nähdessään hän väisti ja meni ohi. 32 Samoin teki paikalle osunut leeviläinen: kun hän näki miehen, hänkin väisti ja meni ohi.

33 "Mutta sitten tuli samaa tietä muuan samarialainen. Kun hän saapui paikalle ja näki miehen, hänen tuli tätä sääli. 34 Hän meni miehen luo, valeli tämän haavoihin

öljyä ja viiniä ja sitoi ne. Sitten hän nosti miehen juhtansa selkään, vei hänet majataloon ja piti hänestä huolta. 35 Seuraavana aamuna hän otti kukkarostaan kaksi denaaria, antoi ne majatalon isännälle ja sanoi: 'Hoida häntä. Jos sinulle koituu enemmän kuluja, minä korvaan ne, kun tulen takaisin.' 36 Kuka näistä kolmesta sinun mielestäsi oli ryöstetyn miehen lähimmäinen?"

37 Lainopettaja vastasi: "Se, joka osoitti hänelle laupeutta." Jeesus sanoi: "Mene ja tee sinä samoin."

Darley ja Batson (1973) järjestivät kokeen Princetonin jumaluusopillisen seminaarin opiskelijoille. Jokaiselle kokelaalle ilmoitettiin, että heidän pitäisi pitää puhe, joka nauhoitetaan toisessa rakennuksessa. Matkalla puhepaikalle koehenkilö kohtasi uhrin, joka oli lysähtänyt ovenpieleen. Kokeella tutkittiin, missä olosuhteissa kokeeseen osallistuja pysähtyisi auttamaan uhria.

Puolet opiskelijoista oli määrätty puhumaan hyvästä samarialaisesta. Muille oli annettu jokin muu aihe. Joillekin sanottiin, että he ovat myöhässä ja että heidän pitäisi kiirehtiä. Joillekin sanottiin, että he juuri ja juuri ehtisivät nauhoitukseen. Kokelaat oli valittu siten, että heidän uskonnolliset ja siveelliset (moraaliset) käsityksensä vaihtelivat.

Ainoa tekijä, mikä kokeessa erotti kokelaat toisistaan, oli se, kuinka kiire heillä oli. Niistä, joilla ei ollut ollenkaan kiire, pysähtyi 63 %. Niistä, joilla oli kohtalainen kiire, pysähtyi 45 %, ja niistä, joilla oli kova kiire, pysähtyi vain 10 %. Sillä, olivatko kokelaat matkalla puhumaan hyvästä samarialaisesta, ei ollut merkitystä. Kokelaiden siveellisillä (moraalisilla) tai uskonnollisilla käsityksillä ei ollut vaikutusta asiaan.

Tavanomaiset tulkinnot Uuden testamentin kertomuksesta syyllistyvät todelliseen piirrevirheeseen eli perusarviointivirheeseen (*fundamental attribution error*) jättäen tilanteen liian vähälle huomiolle.

Seuuraavassa on muutamia lisäesimerkkejä. Psykoanalyysin tehosta verrattuna sen puuttumiseen ei ole saatu näyttöä (Dawes, 1994), Rorschahin mustetahratesetin tehosta ei ole saatu näyttöä (Nisbett & Ross, 1980, ss. 93-97), työhönottohaastattelujen tehosta ei ole saatu näyttöä (Ross &

Nisbett, 1991, ss. 136-138).

Ross ja Nisbet ehdottavat, että virheellä on jotain tekemistä sen kanssa, miten jokin hahmotetaan suhteessa taustaan. Tapanamme on selittää asioita pikemmin toimijan kuin taustan perusteella. Kyseessä on vahvistusharha (confirmation bias) eli ilmiö, jossa omia näkemyksiä painotetaan enemmän kuin muita tekijöitä. Vahvistusharhan vaikutusten vähentämiseksi on pyritty kehittämään ns. tieteellisiä menetelmiä.

Tutkimuksissa, joissa on selvitetty, onko ihmisillä sellaisia luonteenpiirteiden eroja kuin **Aristoteleen** hyve- ja paheoppi väittää, tulos on ollut, ettei sellaisia ihmisen havaintotarkkuuden rajoissa juuri ole (Ross ja Nisbett 1991 s. 95). Esimerkiksi impulsiivisuuden (hetken mielijohteesta toimimisen), rehellisyyden, riippuvuuden jne. kohdalla keskimääräiset korrelaatiokertoimet olivat luokkaa 0,1-0,2, mikä alkaa olla normaalin ihmisen havaintokyvyn alarajan alapuolella. Ennusteiden tekeminen näin heikkojen riippuvuuksien perusteella olisi pelkkää arvausta. Joissakin yksityiskohdissa kuten puheliaisuudesta ruokapöydässä on löydetty korkeampia riippuvuuksia, mutta edes ruokapöydässä puheliaisuus ei riipu muusta puheliaisuudesta.

Tämä ei tarkoita, etteivät eri ihmiset käyttäytyisi samoissa tilanteissa eri tavoin. Tämä tarkoittaa vain, ettei yksittäisen ihmisen käyttäytyminen perustu joihinkin hyveisiin tai paheisiin vaan tilanteeseen ja hänen muihin ominaisuuksiinsa. Mainittakoon, että ns. hyve-etiikasta on joitakin muunnelmia, jotka perustuvat yksittäisiin tilanteisiin eivätkä pysyviin luonteenpiirteisiin (**Judith Jarvis Thomson**, 1997, 1999). Esimerkiksi rohkeus auttamisessa on aivan eri asia kuin rohkeus rikokseen ryhtymisessä.

Adam Smith (1759) kertoo siitä, kuinka eri tavoin ihmiset suhtautuvat tiilen heittämiseen muurin yli. Jos mitään ei tapahdu, asiaan ei kiinnitetä huomiota, jos tiili tapaa jonkun, tilanne on aivan toinen. Periaatteessa kumpaankin tiilen heittämiseen pitäisi suhtautua samalla tavalla.

Jos sellaista kuin luonnetta ei ole juuri olemassa, sitä ei voida kasvattaa.

Jos asiat menevät huonosti, etsimme usein syyllistä (syntipukkia). Perinpohjainen tilanteeseen perehtyminen lisäisi suvaitse-

vaisuutta. Jos ymmärrämme, että kansalliset ja uskonnolliset yhteisöt muodostavat liittoutumia hyötyäkseen niistä ja tappavat ulkopuolisia hyötyäkseen siitä, voimme tehdä jotain tilanteen korjaamiseksi. ●

Alkuperäinen käsite:

Fritz Heider, "Social Perception and Phenomenal Causality," *Psychological Review*, Vol. 51, 1944, pp. 358-374.

Edelleenkehittäminen:

Fritz Heider, "The Psychology of Interpersonal Relations", John Wiley & Sons, New York, 1958.

Todellinen luonteenpiirre (fundamental attribution error):

L. D. Ross, "The Intuitive Psychologist and His Shortcomings: Distortions in the Attribution Process," in *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 10, Leonard Berkowitz (ed.), Academic Press, New York, 1977, pp. 173-220.

Milgramin koe:

Milgram, S. (1963). "Behavioral study of obedience." *Journal of Abnormal and Social Psychology* 67.

Darleyn ja Batsonin koe:

Darley, J. M., & Batson, C. D. (1973). "From Jerusalem to Jericho: A Study of Situational and Dispositional Variables in Helping Behavior," *Journal of Personality and Social Psychology* 27.

Viimeaikaisia keskustelua:

John Doris, "Lack of Character: Personality and Moral Behavior" (Cambridge University Press, 2002).

Gilbert Harman, "Moral Philosophy Meets Social Psychology: Virtue Ethics and the Fundamental Attribution Error." In *Proceedings of the Aristotelian Society* 1998-99, 99, pp. 315-331.

Gilbert Harman, "Three Trends in Moral and Political Philosophy," *Value Inquiry*, 37.3 (2003), [published January 2004], pp. 415-25.

"The right and the good," *Journal of Philosophy* 94 (1997), 273-298; "Evaluatives and directives," Chapter 7 of Gilbert Harman and Judith Jarvis Thomson, *Moral Relativism and Moral Objectivity* (Cambridge, MA: Blackwell, 1996), pp. 125-154; "Goodness" and "Moral requirement," Tanner lectures, Princeton University, March 24-25, 1999.

Muita lähteitä:

Dawes, R. M. (1994). *House of Cards*. New York: Free Press.

Nisbett, R. E., & Ross, L. (1980). *Human Inference: Strategies and Shortcomings of Social Judgment*. Englewood-Cliffs: Prentice-Hall.

Ross, L., and R. E. Nisbett (1991). "The Person and the Situation: Perspectives of Social Psychology." New York: McGraw-Hill.

Smith, A. (1759). "Of the Influence of Fortune upon the Sentiments of Mankind, with regard to the Merit or Demerit of Actions." *Theory of the Moral Sentiments*, Part II, Section III.

Moraalisen ajattelun erot?

Tämä tutkimus tarkasteli uskonnollisten käsitysten ja moraalisen ajattelun suhdetta. Tutkimuksessa, jossa verrattiin uskonnollisuuden vaikutusta moraaliseen ajatteluun, oli mukana 73 henkilöä, uskovaisia (kristityt) (N=31) ja ei-uskovaisia (ateistit) (N=42). Kaikki osallistuivat testiin nimeltä **Rest's Defining Issues Test (DIT)**, joka tutki päätöksentekoa vaikeissa sosiaalisissa asioissa, ja oli suunniteltu kartoittamaan moraalisen ajattelun taitoja aikuisissa. Ei-uskovaiset suorituivat DIT -testistä huomattavasti paremmin huolimatta iästä, sukupuolesta tai koulutustasosta. ■

Yhdysvallat on uskonnollisesti suuntautunut maa; yhdeksän kymmenestä amerikkalaisesta uskoo jonkinlaiseen jumalaan. Siksi USA:ssa uskovaisilla (esim. papeilla, kirkkoherroilla, rabbeilla ja tavallisilla kirkossakävijöillä) katsotaan usein moraalisen ajattelun olevan korkeammalla tasolla kuin ei-uskovaisilla ihmisillä, kuten ateisteilla tai agnostikoilla (Rachel's 2003). Päinvastaisesti moraalisuuden on kuitenkin esitetty olevan täysin jumaluskosta riippumaton jo **Platonin** Euthyphrossa ja nykyisemmin **Kohlbergin** tutkimuksessa (1967, 1971) (Theodore 1997). Tästä saa käsityksen, että uskonnollinen suuntautuminen ei ole hyvä moraalisen ajattelun selittäjä. Tutkimuksesamme moraalinen ajattelu on määritelty moraalisia päätelmiä tai arvoarvostelmia tehtäessä läpikäytäväksi prosessiksi, joka perustuu sosiaalisesti hyväksyttäviin määryksiin, tehtäviin ja sääntöihin.

Rebecca J. Glover (1997) teki tutkimuksen moraalisen ajattelun eroista kristillisten ryhmien välillä ja päätteli että vanhoilliset ryhmät, kuten roomalaiskatoliset ja kristuksen kirkon edustajat menestyivät huomommin kuin liberaalimmat ryhmät kuten unitaarit ja metodistit. Lisäksi aikaisemmassa **Garyn** ja **Samuelsin** (1989) tutkimuksessa pääteltiin, ettei moraalisen ajat-

telun taso ja uskonnollisuus vastaa toisiaan ($r=-0,26$, $p<0,05$).

Tämä tutkimus täydentää edellistä tutkimusta kokoamalla tietoa ei-uskonnollisista ihmisistä ja arvioimalla erilaista menestystä moraalisen ajattelun mittauksessa uskonnollisten ja ei-uskonnollisten aiheiden välillä. Aivan kuten Gloverin tutkimus paljasti moraalisen ajattelun erot vanhoillisten ja liberaalien uskonnollisten ryhmien välillä, toivoimme tutkimuksemme paljastavan moraalisen ajattelun eron liberaalien uskonnollisten ja ei-uskonnollisten ihmisten välillä.

Arvioidaksemme uskonnollisten ja ei-uskonnollisten ihmisten välisiä moraalisen ajattelun eroja, jotka perustuivat Restin DIT:iin, käytimme sitoutumatonta T-testiä. Sen lisäksi keräsimme jokaiselta yksilöltä tietoa sukupuolesta, iästä ja koulutustasosta sekoittavien muuttujien tutkimiseksi.

Olettamus: moraalisen ajattelun tasoero on merkittävä uskonnollisten ja ei-uskonnollisten ihmisten välillä, mikä näkyy yksilön saamien pisteiden perusteella Restin DIT:ssä.

Menetelmä ja osallistujat

Tutkimukseen osallistui 73 iältään 17-87-vuotiasta henkilöä (44 miestä, 29 naista), koulutustasoltaan keskikoulusta akateemisen loppututkimuksen suorittaneisiin. Vastauksia kerättiin järjestäytyneistä ateistisista järjestöistä ja kahden liberaaliskristillisen seurakunnan (luterilainen ja *Disciples of Christ*). Ei-uskonnollisten osallistujien vastaukset kerättiin sähköpostilla, kun taas uskonnolliset osallistujat saivat DIT -lomakkeen kirkossakäynnin yhteydessä. Ja palauttivat vastauksensa postin kautta. Kaikki ottivat tutkimukseen osaa vapaaehtoisesti tietäen vastuksia käytettävän vaikeisiin sosiaalisiin kysymyksiin liittyvän moraalisen

ajattelun tutkimiseen.

Kaikille osallistujille annettiin Restin DIT, kolmas ja 8/90 tarkastettu painos. DIT on moraalisen ajattelun testi, joka perustuu Kohlbergin mukaan aikuisen moraalisen kehityksen kuteen tasoon (yli 13 -vuotiaat). DIT tehtiin Minnesotan yliopiston Eettisen Kehityksen Tutkimuskeskuksesta saadulla luvalla tietyn opiskelijan uskonnosta ja moraalista tekemää tutkimusta varten. Testitulokset saatiin aikaan käsilaskennalla, kuten testin mukana tullessa ohjekirjassa neuvotaan.

Muutimme alkuperäisen testin sisältämään kuuden tarinan sijasta vain neljä, jotta säästäisimme testiaikaa (35 minuuttia n. 20 minuuttiiin); tarinat viisi ja kuusi poistettiin tästä syystä. Aikaisempien testien perusteella DIT -testin lyhyt versio voi johtaa hiukan, mutta ei huomattavan erilaiseen lopputulokseen kuin alkuperäinen versio. Lisäksi testin sanoitusta muokattiin selkeyden ja ymmärrettävyyden vuoksi; tarinoiden yleinen tarkoitus ja kysymykset eivät muuttuneet. Osallistujien pyydettiin myös ilmoittamaan vastausten lisäksi heidän ikänsä ja koulutustasonsa. Testit arviointiin tasapuolisesti Restin DIT -käsikirjan mukaisesti.

Tulokset

Teimme riippumattoman T-testin käyttäen Restin DIT:n alaisia pisteitä muuttujana, jotta saataisiin kartoitettua moraalisen ajattelun erot uskonnollisten ja ei-uskonnollisten ihmisten välillä. Löysimme uskonnollisten ($M=33,3$) ja ei-uskonnollisten ($M=51,7$) osallistujien keskiarvoissa eroja, ei-uskonnollisten ryhmä sai huomattavasti korkeampia pisteitä DIT:ssä; $t(71) = -5,482$; $P < 0,01$. Nämä tulokset tukevat sitä olettamusta, että kahden ryhmän välillä on huomattavia eroja DIT pisteissä. Vertailtaessa keskiverto aikuisen DIT pisteet ovat 30-35, kun taas 60 pidetään korkeana. Löydöksemme viittaa siihen, että uskonnollisten uskomusten puuttuminen on verrannollinen korkeamman moraalisen ajattelun prosessiin, kuten Kohlberg tämentää, lisätutkimus on tarpeen vastaavuuden luonteen tutkimiseksi.

Tässä tutkimuksessa emme löytäneet merkittäviä eroja pisteissä, jotka perustuvat iän ja sukupuolen vaihteluihin. Lisäksi teimme faktorikokeen (*factorial design test*), jotta pystyimme tutkimaan koulutustason mahdollisen häiritsevän vaikutuksen moraalisen ajattelun tasoon. Totesimme, että koulutustasolla ei ole merkittävää vaikutusta moraalisen ajattelun pisteisiin; $F(2,67) P=0,336$. Kaiken lisäksi saimme tuloksen $F(2,67) p=0,548$, mikä merkitsee sitä, että koulutuksella ja uskonnollisuudella ei ole vuorovaikutusta moraaliseen ajatteluun.

Kuten odotimmekin luettuamme Gloverin (1997) tutkimuksen uskonnollisuuden ja moraalisen ajattelun välisestä suhteesta, tutkimuksemme paljasti, että ei-uskonnolliset ryhmät menestyivät merkittävästi paremmin kuin uskonnolliset ryhmät Rest DIT -testissä. Uskomme, ja nämä löydökset alustavasti tukevat sitä, että uskonnolliset uskomukset saattavat rajoittaa ihmisiä ja heidän kriittistä ajatteluun moraalisten kysymysten suhteen (kristityt voivat joskus perustaa moraalisen ajattelunsa raamatun lauseisiin tai kirkon oppeihin ottamatta huomioon sosiaalisia ja humanistisia arvoja). Esimerkiksi, aika-ajoin kristityt ovat viitanneet raamatun lauseisiin tukeakseen homovastaisia asenteita ilman mitään muuta järkevää perustetta. Lisäksi usko Jumalaan voi rajoittaa ihmisten havaintokykyä ratkaistakseen vaikeita moraalisia kysymyksiä. Esimerkiksi abortti voidaan Jumalan lain mukaan ajatella vääryydeksi olosuhteista huolimatta. Siksi he eivät ehkä näe (tai edes etsi) vaadittavia ratkaisuja aborttiongelmaan, joka on uskonnollisten puitteiden ulkopuolella.

Olemme tietoisia useista tutkimuksemme puutteista, jotka myös saattavat vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin yksilöiden uskonnollisen asenteen lisäksi. Ensinnäkin, vastauksensa antaneet uskonnolliset ihmiset olivat pienestä kaupungista Idahossa, kun taas ei-uskonnolliset ihmiset olivat lähinnä suurkaupunkien alueilta. On otettava huomioon, että harvaan asutuilla alueilla ihmiset eivät ole olleet erilaisten näkökulmien ja ajatusten vaikutusten alaisina kuten suuressa kaupungissa asuvat ihmiset. Homogeeninen ympäristö vaikuttaa osaltaan kriittisen tar-

kastelun tarvetta vaikeiden moraalisten kysymysten suhteen. Vastaisuudessa tehtäviä tutkimuksia silmällä pitäen olisi ihanteellista kerätä tietoa moniarvoisemmasta väestöstä, sekä kristityistä että ateisteista, kuten myös kerätä laajempia näytteitä molempien ryhmien edustajista.

Meidän täytyy myös ottaa huomioon Rest DIT:n kelpoisuus, joka perustuu Kohlbergin teoriaan moraalien kehityksestä. Molempien on kritisoitu olevan kulttuurisesti ja uskonnollisesti puolueellinen (viitaten konservatiivisiin uskonnollisiin ryhmiin, **Richards ja Mark**, 1992). Joka tapauksessa, koska tutkimuksemme osallistujat tulivat vain hieman kulttuurellisesti erilaisesta taustasta eikä kumpikaan ryhmä edustanut konservatiivista uskonnollista ryhmää, toivomme että tutkimuksemme on pätevä heijastamaan todellisia moraalisen ajattelun tasoja.

Vastoin laajalti kannatettua oletusta, että koulutustasolla on vaikutusta moraaliseen ajatteluun, tutkimuksemme paljasti ei-uskonnollisten ihmisten saavan johdonmukaisesti enemmän pisteitä moraalisen ajattelun saralla kuin kristityt huolimatta koulutustasosta. Tämä ei kuitenkaan poissulje muita sekoittavia muuttujia, jotka voivat vaikuttaa moraaliseen ajatteluun suhteessa uskonnollisiin uskomuksiin, kuten eri persoonallisuuden piirteet, kasvatus-tyylit, sosiaalinen ympäristö jne. Huomasimme myös, ettei ihmisten ikä tai sukupuoli vaikuttanut merkittävästi moraaliseen ajatteluun. Tämä sotii sitä stereotyyppiä vastaan, että mitä vanhemmaksi sitä tulee ja mitä enemmän on kokemusta, sitä moraalisemmaksi sitä tulee. Se on myös ristiriidassa sen stereotypian kanssa, että miehet olisivat parempia järkeilijöitä kuin naiset.

Kaiken kaikkiaan, vaikka tutkimus löysi huomattavia eroja moraalisen ajattelun saralla kristittyjen ja ei-uskonnollisten ryhmien välillä, epäröimme käyttää tutkimustamme varsinaisena ihmisten moraalisuuden mittarina. Tämä tutkimuksen alue tarvitsee paljon lisätutkimusta erityisesti mitä tulee ei-uskonnollisten ryhmien moraaliseen ajatteluun. On erittäin monimutkaista määrittellä moraalinen ajattelu ja sen testaaminen on yhtä monimutkaista.

Lisäksi otantamme on liian pieni tukeak-

seen varmasti olettamustamme. Toivomme kuitenkin, että tutkimustamme ei käytetä jumalaan uskovien ihmisten leimaamiseen moraalisesti kelvottomiksi, vaan lisäämään moraalisen ajattelun erojen ymmärtämystä tunnistamalla tekijät, jotka niihin vaikuttavat. Joka tapauksessa me samalla toivomme, että ei-uskovaiset ihmiset hyötyvät tästä tutkimuksesta, jonka mukaan, vastoin ennakkoluuloja, he ovat vähintään yhtä päteviä kuin uskovaiset moraalisen ajattelun taidoissaan. ●

VIITTEET

Sapp, G.L. and Gladding, S.T. (1989). "Correlates of religious orientation, religiosity, and moral judgment" *COUNSELING AND VALUES*, 33, 140-145.

Kohlberg, L. (1967). "Moral and religious education and public schools: A developmental view" In T. Sizer (Ed.) *RELIGION AND PUBLIC EDUCATION*. Boston: Houghton-Mifflin.

Kohlberg, L. and Turiel, E. (1971) "Moral development and moral education" In G. Leser (Ed.) *PSYCHOLOGY AND EDUCATIONAL PRACTICE*. New York: Scott, Foresman.

Rachels, J. (2003) "THE ELEMENTS OF MORAL PHILOSOPHY" 4TH ED Boston: McGraw Hill.

Glover, R.G. (1997). "The relationship between moral reasoning and religion among members of conservative, moderate, and liberal religious groups" *THE JOURNAL OF SOCIAL PSYCHOLOGY*, 137, 247-255

Richards, P.S. and Davidson, M.L. (1992) "Religious bias in moral development research: A psychometric investigation." *JOURNAL FOR THE SCIENTIFIC STUDY OF RELIGION*, 31, 467-489. Retrieved October 27, 2003 from Academic ASAP

Schick, T.Jr. (1997). "Morality requires God — or does it?" *FREE INQUIRY*, 17, 32-35. Retrieved October 10, 2003, from Academic ASAP

Roy Morimoto ja Shannon Wills opiskelevat pääaineenaan psykologiaa Coloradon yliopistossa Denverissä keskittyen nykyisin kokeelliseen tutkimukseen ja sen toteuttamiseen. He jatkavat tutkimustaan ihmisen varhaisvaiheen ympäristötekijöiden vaikutuksesta aikuisiän käyttäytymismallien kehitykseen.

Tyhmydestä

”Missään ei ole niin hyvä olla kuin maailmassa”, oli isällä tapana sanoa. Leikillään. Totisena ollessaan hänen on täytynyt uskoa toiseen, parempaan maailmaan ja toivoa sinne pääsevänsä. Viimeisinä viikkoina ja kuukausina elämässään, liikuntakyvyttömänä sängyssään uunin takana tuvassa, hän rukoili Jumalaa, että tämä ottaisi hänet luokseen. Viimeisinä päivinä hänen makuuhavansa paranivat. Äiti piti sitä ihmeenä, joka valmisti Taivaaseen, toiseen maailmaan, siirtymistä.

Syyskuun yhdennentoista muhammedilaiset murhaajat muistuttelivat toisilleen matkalla World Trade Centeriin, että muuttaman minuutin kuluttua he olisivat Paratiisissa nauttimassa palkkiota hyvästä teostaan.

Isän toisen maailma oli tietysti vaatimatompampi, vähemmän mielikuvitusta kiihottava kuin terroristien Paratiisi, eikä hän ollut tehnyt elämässään mitään erikoista, hyvää tai pahaa, mitä nyt äidin epäilyjen mukaan hieman huorastellut, mutta mietin joskus, oliko hän yhtä varma kuin arabit toisesta elämästä, joka oli tuleva ensimmäisen jälkeen.

Luen lehdestä, että jossain amerikkalaisessa kaupungissa protestanttiseen kirkkoon kuuluva kunnollinen perheenisä oli tappanut vaimonsa ja lapsensa varmistaakseen näiden sielun autuuden - ennen kuin lapset ehtisivät tutustua synnin houkutusiihin ja vaimo jonain varomattomana hetkenä tappaa taivasosansa. Tätä voisi pitää esikuvallisen epätsekkäänä käytöksenä. Vähän tyhmänä myös, sille ei voi mitään. Älyä ja loogista ajattelua arvostamaan tottunut länsimaalainen pitää uskonnollista ihmistä yleensä enemmän tai vähemmän tyhmänä, vaikka ei tavallisesti sano sitä ääneen.

Perheensä tappaneen amerikkalaisen loogisessa ajattelussa ei kuitenkaan ole mitään vikaa. Sitä on niissä uskovaisissa, jotka eivät toimi hänen tavallaan. Alkukantaiset arabit ja afrikkalaiset, jotka harrastavat woodoota ja kumaritavat kuusi kertaa päivässä kuviteltua Jumalaansa, ovat selväjärkisiä lähettäessään pelotta itsensä ja/tai lä-

heisensä tarpeen vaatiessa täältä murheen laaksosta parempaan maailmaan. Länsimaiset piispat ja paavit eivät selvyiden hetkinäänkään mene näin pitkälle, vaan kääntyilevät ja vääntyilevät, eivät kiellä eivätkä myönnä ja varmuuden vuoksi kumaritavat kaikkiin suuntiin.

”Tyhmän tunteet ovat kuin tuulta täynnä, ajatukset kuin usvaa, kämmenellä ne pois pöläytät kuin hajun housuista. Ilman muistia ja älyä ihminen on kuin peräsitön laiva, jokaisen tuulen heiteltävänä, tänään tähän suuntaan, huomenna tuohon”, sanoo eräs ranskankielinen kirjailija.

Tuulen ja usvan osalta kirjailija on oikeassa, mutta muuten tiedetään hyvin, että heikkomuistisenkin peräsin ja ruori takertuu tavallisesti samaan asentoon siinä kahdenkymppin kieppeillä. Tämä pitää paikkansa erikoisesti uskonnon osalta. Piispat ovat pettymyksekseen saaneet sen kokea yrittäessään muuttaa päivän Sanaa poliittisten muodikkeuksien mukaan.

Helvetti pantu viralta

Meitä tavallisia elämän kulkijoita on toista tuhatta vuotta peloiteltu ”Helvetin” olemassaololla, että joudumme sinne paholaisten kynittäviksi ja kiusattaviksi jos emme käyttäydy hyvin.

Meitä pistellään kolmikärkisellä ja upotetaan kiehuvaan veteen ja poltetaan liekeissä jotka kohoavat korkealle kuumentaan ja kärventäen niitä onnettomia jotka sinne ovat joutuneet.

Keskiaikaisten kirkkojen seinillä on kuvattu tätä näytelmää, sarvipäitä piruja kiusaamassa ihmisiä mitä moninaisin keinoin.

Dante aikanaan kirjoitti kuulun teoksensa ”Jumalainen Komedia” jossa hän vieraili Helvetin monessa kerroksessa jossa eriaisteiset kidutusvälineet ja laitteet peloittivat sinne joutuneita ihmisiä.

Vaan miten on, mistä onkaan peräsin tuo meidän käsityksemme Helvetistä ja varsinkin tuo nimi itse, miten se onkaan tullut meille tutuksi, ja kuka onkaan pitänyt tuota harhakäsitystä yllä?

Nyt täytyykin mennä ajassa pitkälti taaksepäin, siihen aikaan kun ihmiset asuivat yhteisaloissa, kaksitoista miestä ja naista saman katon alla, kommuunissa.

Äiti oli myös uskonnollinen niin kuin kuului kunnolliselle ihmiselle. Taivaaseen pääsyään hän ei pitänyt mitenkään varmana eikä vaivannut sillä päätään, mutta se ei johtunut siitä, että hänellä oli tunteissa tuulta ja ajatuksissa usvaa, vaan yleisemmistä syistä. Äidillä oli mielikuvitusta, ja romanttisena sieluna, haaveilijana ja Nyyrikin lukijana, hän olisi tarvinnut Taivaasta tarkempaa kuvausta kuin papit ja pyhät kirjoitukset pystyivät antamaan ryhtyäkseen kokopäiväisesti sinne pyrkimään. Parhaallakin tahdolla kuviteltuna ikävä kyllä kristittyjen tuonpuoleinen on hyvin epämääräinen, haukotusta herättävä paikka, jossa ehkä on palvojille Jumalan kuvia kuin pohjoiskorealaisessa kirkossa Kim Jongin patsaita, mutta melko varmasti ei mitään varsinkaan naisita erikoisesti kiinnostavaa.

Entisaikaan ei uskoon lisätty mitään omasta päästä. Uskon puhdistuksen tarvetta tuli vasta demokratian myötä toisen maailmansodan jälkeen siinä kuusikymmenlu-

vun puolivälin paikkeilla. Huomattiin, että vanhat saarnat herättivät enemmän hymyä kuin hurskautta, ja vaivihkaa alettiin vaatia, että Jumalan oli seurattava enemmän aikaansa, muututtava sen mukana. Enää ei satanut saarnastuoleista tulta ja tulikiveä, Sodoma ja Gomorra hyssytettiin pois puheista, tuli tavaksi toistella, että nainenkin on ihminen. Äiti ei olisi tuntenut uutta Jumalaa, joka oli kuin juuri kansanopiston käynyt, kurssitettu ja kammattu ja kaikelle myönteinen.

Uusi usko on suunnattu uudelle sukupolvelle, rengasnäiselle nuorelle, jonka suosiosta Jumalan ja nuorisopastorin on riippileirillä kilpailtava ratsastuksen ja roolipeliin kanssa.

Helvetistä opittiin ennen koulussa ja kotona, että se on Taivaan vastapuoli. Suomessa tiedot siitä olivat melkein yhtä niukoja kuin Taivaasta. Helvettiin jouduttiin, jos ei päästy Taivaaseen. Luterilaisessa us-

Kun he alkoivat rakentamaan taloa itselleen, oli heidän ensin löydettävä iso laakea kivi joka piti raahata paikalle mihin talo oli aiottu rakentaa, ja talo itse rakennettiin sen keittokiven ympärille, sille sitähan se oli, kivi jonka päällä voitiin pitää tulta ruoanlaittoa ja lämmitystäkin varten, isoa tulta.

No sitä kutsuttiin nimellä HÄLL (lausutaan Hel) joka tarkoittaa tasalakista isoa kiveä, kuten Kal-lion kaupunginosa Helsingissä, Berghäll, Vuoripaasi, jolle tietty rakennettiin ensiksi kirkko kuten Paavin määräys vuodelta 1229 edelsi, olihan siinä ollut pakanatemppele aiemmin.

Tuota määräystä toki jatkoivat vielä Luterilaisetkin piispat.

Ja tuo HEL, joka vähän venytettynä tarkoittaa "Pyhä", mutte lyhyenä HELL eli Helvetti olikin se joka tämän sekaannuksen saikin aikaan.

No meillä se sanottiin HELVETTI joka tarkoittaa aivan muuta, HEL – VET – I eli HEL TIE – TÄÄ, sillä paadella kun **Seppo Ilmarinen** ja **Maija Ilmatar** pitivät kokouksiaan jakaessaan tietoa tämän maan kulkijoille.

Tämä johtuu siitä että ihan ensimmäinen kieli oli tuo Suomen rannikoruotsi eli "ruut" kieli, siitä myöhemmin rakentamalla rakennettiin Suomen kieli, jo aikojen alussa, ja "vet" tarkoittaa "tietää".

Siispä alunperin tuo sana HELL missä muodossa se siirtyi englannin kieleen, mutta joka

täytyy "ajatella" muotoon HÄLL jolloin se tarkoittaa tuota isoa litteätä kiveä, paistinkiveä, HEL-LAA joka sana onkin meillä periytynyt tähän päivään asti.

Mutta HELVETTI onkin siis "vain" HELLA, vaikka se nykyään onkin kaasulla tai sähköllä toimi-va, eikä mitään muuta, joten voimme olla aivan rauhassa, meidän omaisemme tai ystävämmme eivät ainakaan ole siellä "Helvetissä", luultavasti eivät edes vihamiehemmekään.

Kas näin, kun olemme näin osoittaneet tämän **Bockin Saagan** mukaisen sana-arkelogian avulla ettei Helvettiä olekaan olemassa niin voimmekin alkaa rakentamaan maailmankuvaamme uudeksi, paljon rauhallisemmaksi, mutta jossa meidän täytyy itse ratkoa kaikki ongelmamme.

Ja kun kerran helvetiäkään ei enää ole niin ei myöskään Pirua, se nimi kun tarkoittaa PI eli UDEN-in ympyrämaata, ja RU puolestaan sen alkuperäisiä asukkaita, Asereita, Bockin ei Pukin sukua eli myös Joulu-Pukki kuului siihen sukuun, Piru on siis sama kuin Joulupukki, tuo kaiken maailman ja lasten varsinkin ylin ystävä ja rauhan lähettäjä.

Että nukkukaa rauhassa, helvetin tulet eivät uhkaakaan ketään, nauraa saa tälle kuitenkin mahan täydeltä.

Leo Nygren HELSINKI

kossa ei muita vaihtoehtoja ollut. Lapsillekaan.

Luulen, että sain jonkinlaisen käsityksen Helvetistä ensiksi pilakuvien kautta. Helvetissä paloi ikuinen tuli, jossa sarvipäiset tuimasilmäiset pirut kärvensivät ja kääntelivät hiilihangoillaan syntisiä. Hiilihangoista päätellen lämmön lähteenä Helvetissä ei ollut kaasua eikä sähköä, vaan jokin fossiilinen polttoaine.

Meidän perheessä ensimmäinen lapsi oli kuollut kolmivuotiaana. Me muut lapset uskottiin, että Irja, jonka kuollessa isäkin oli itkenyt, oli Taivaassa. Joskus tuulisina päivinä kuviteltiin, että Irjan ääni kuului lehmihaasta. Koska Taivaassa ei käydä koulua, ei kasveta eikä kehitytä, ikuisesti kolmevuotias pikkusisko jäi pian pois meidän leikeistämme. Ja ymmärryksen kasvaessa tuli kauhea epäluulo: entäpä jos Irja, jonkin muodollisen virheen tai pikku synnin vuoksi oli jäänyt pois Taivaasta ja joutunut Helvettiin. Irja osasi jo puhua, joten hän oli voinut vaikka turhaanlausua Jumalan nimen. Ikuisuus on pitkä aika pienelle lapselle Helvetin tullessa. Aikuisena olen ihmetellyt, mitä tuntevat ne uskonnolliset vanhemmat, jotka valokuva-albumeihinsa ovat piirtäneet pirun sarvet synnissä kuolleiden lastensa päähän.

Jokin aika sitten joku mielipiteenmuodostaja Ruotsin televisiossa kummasteli murhaajille joskus langetettuja elinkautistuumioita: "Eihän ketään voi pitää vangittuna koko ikäänsä". Jos Helvetissä näkyy Ruotsin televisio, tuomitut ovat siellä taputtaneet puhujalle.

Opin aikoinaan, että suomalaiset ovat vuosikymmeniä harjoittaneet lähetystyötä Ambomaalla Afrikassa, tarjonneet Helvetiä ja Taivasta niistä ennen mitään tietämättömille. Olisivatkohan syvästi kristittyinä tunnetut hutut sitä kautta päässeet käsiksi Pelastuksen sanomaan?

Tänään olisi ehkä tarvetta tämänpuoleista korostavalle lähetystyölle. Rohkeat saarnaajat voisivat lähteä hillitsemään ylenmääräistä uskonnollisuutta, levittämään sanaa kansoille, ehkä myös Ambomaalla, että vain elämä merkitsee jotain. Että kuolema on kuolema eikä mitään muuta. Monen maankolkan rauhoittaisi se tieto. ●

Pentti Niskanen

Vapaa- ajattelun käsitteestä

Lukijoiden toivomuksesta aloitamme juttusarjan vapaa-ajattelun aatteellisista perusteista. Ensimmäisessä osassa valotetaan vapaa-ajattelun käsitettä ja sen suhdetta muihin jumalattomuuden peruskäsitteisiin. Seuraavissa osissa valotetaan tarkemmin kutakin peruskäsitettä. Teksti perustuu järjestösihteeri **Janne Vainion** pitämiin yleisöluentoihin. ■

Vapaa-ajattelijoiksi kutsuttiin keskiajan lopulla ihmisiä, joiden ajattelu oli riippumatonta tuolloin olemassa olevien uskontokuntien opeista. Nykyisin vapaa-ajattelulla tarkoitetaan katsomusta, jolle on tunnusomaista järkipäisyys, avoimuus uusille perustelluille näkemyksille ja kyky tarkistaa ja tarvittaessa muuttaa omia katsomuksellisia lähtökohtiaan. **Väinö Voipion** sanoin "Vapaa-ajattelijalla on henkilö, joka luodessaan elämäntarkastustaan pyrkii pysyvästi tarkistamaan ajattelunsa perusteita antamatta auktoriteettiuskon sanella käsityksiään, pitämystänsä ja ohjeitaan. Hän pyrkii vapautumaan ennakkoluuloista, jotka kahlehtivat henkeämme ja pitävät silmämme sokeina."

Laajimmassa mielessä vapaa-ajattelulla voitaisiin siis tarkoittaa sellaista avointa maailmankatsomusta, jota luonnehtii tieteelliselle ajattelulle ominainen *itseäänkorjaavuus*. Avoin maailmankatsomus ei voi perustua dogmeihin eli uskomuksiin, vaan varman tiedon puuttuessaakin enintään sellaisiin olettamuksiin (hypoteesit), joiden perusteita voidaan tarkistaa ja jotka ollaan valmiita hylkäämään pätevien vastaesimerkkien perusteella (falsifioitavuusvaatimus).

Historiallisesti vapaa-ajattelijoiden tehtäväksi on jäänyt uskontojen sekä muiden ns. suljettujen (itseään korjaamattomien) maailmankatsomusten kriittinen arvioiminen sekä ajatuksen- ja sananvapauden puolustaminen siellä, missä se on ollut uhattu jonkin tällaisen suljetun opin nauttiman

valta-aseman painostuksen takia. Vaikka jälkimmäinen asia voikin tavoitteena olla kannatettava myös monien suljettuja katsomuksia (esim. kristinuskoa tai islamia) puoltavien henkilöiden mielestä, suljettujen maailmankatsomuksien tavoitteita se ei kuitenkaan käytännössä pitemmän päälle voi edistää; niinpä sellaisten oppien kannattajat eivät tyypillisesti ole pitäneet vapautta kovinkaan tärkeänä *perusarvona* niiden ”korkeampien” arvojen rinnalla, jotka heidän katsomuksessaan ovat keskeisiä. Sen vuoksi esimerkiksi länsimaissa, joissa valtauskon-

SANASTO:

Agnostismi tieto-opillinen käsitys, jonka mukaan yliluonnollisen (esim. jumalan) olemassaoloa koskevat kysymykset ovat peruuuttamattomasti tiedon ulkopuolella

Deismi käsitys, jonka mukaan jumala on todellisuuden ensimmäinen syy, mutta ei luomakunnan johdattaja eikä pelastaja

Elämänkatsomus yksittäisen henkilön omakohtainen eli *subjektiivinen* näkökulma maailmankatsomuksellisiin kysymyksiin

Falsifioitavuusvaade periaate, jonka mukaan tieteelliset faktaväitteet (*hypoteesit*) on muotoiltava siten, että ne on mahdollista kumota (ja siten oletuksina hylätä) jopa yhdellä ainoalla niiden kanssa ristiriidassa olevalla vastaesimerkillä

Humen giljotiini periaate, jonka mukaan arvokäsityksiä (sitä, miten asioiden *tulisi olla*) ei voida loogisesti päätellä todellisuuskäsityksestä (siitä, miten asiat *ovat*) eikä toisinpäin

Kausaliteetti aiheuttavan syyn ja vaikutuksen välinen suhde (olemusajattelussa sekoitettu usein virheellisesti *teleologiaan*, joka on ilmiön selittämistä viittaamalla sen tarkoitukseen)

Maailmankatsomus *todellisuuskäsityksestä* ja *arvokäsityksistä* muodostuva järjestelmällinen kokonaisuus siitä, mitä maailma, elämä ja yhteiskunta ovat ja mitä niiden tulisi olla

Materialismi käsitys, jonka mukaan kaikki elollinen koostuu elottomasta (vastakohta: *idealismi*, jonka mukaan luonto on elävä kokonaisuus)

Naturalismi käsitys, jonka mukaan luonto on kaikenkäsittävä eikä sen ulkopuolella ole mitään

Naturalistinen virhepäätely hämäävä yritys perustella arvokäsityksiä vetoamalla tosiasioihin

Olemusajattelu *essentialismi*, käsitys, jonka mukaan kullakin luontokappaleella on muuttumaton olemus, joka määrää sen tarkoituksen; naturalistisen virhepäätelyn yleisin muoto

Panteismi käsitys, jonka mukaan jumala on yhtä kuin kaiken olemassaolon kokonaisuus

tona on ollut kristinusko, vapaa-ajattelijoiden keskeisenä kiinnostuksen kohteena on ollut tämän hallitsevan uskonnollisen elämänkatsomuksen järkipärisä kritiikki.

Uudemman vapaa-ajattelun juuret ovatkin 1700-luvun valistusfilosofiassa, jonka pyrkimyksenä oli oikeuttaa uskonnoista riippumaton tieteellinen ajattelu sekä moraalinen järjely. Tässä sekalaisessa seurakunnassa eräät suuret nimet (esim. **John Locke** ja **Immanuel Kant**) olivat vakaumusellisia kristittyjä, joiden mielestä kuitenkin maallinen ja kirkollinen valta piti erottaa toisistaan ja tieteelliset faktat sekä moraaliset päätelmät tuli voida esittää muodossa, jossa ne voitiin hyväksyä järkipärisesti ja uskontunnustuksesta riippumatta. Eräät muut valistusfilosofit (esim. **Thomas Paine** ja **Benedict Spinoza**) puolestaan olivat nykyaikaisen raamattukritiikin edelläkävijöitä, jotka sanoutuivat avoimesti irti koko kristillisestä jumalakäsitteestä.

Kaikki vapaa-ajattelijat eivät välttämättä ole olleet ateisteja. Monet suuret valistusfilosofit (esim. Paine ja **Voltaire**) kannattivat *deismiiä*, jonka mukaan jumalan käsitteellä on merkitystä korkeintaan jonkinlaisena maailmankaikkeuden ”ensimmäisenä syynä”, mutta ei missään tapauksessa enää minään luomakunnan uskonnollisena kaitsijana ja johdattajana. Spinozalaisen *panteismin* mukaan jumalan käsitteellä voitiin johdonmukaisesti tarkoittaa ainoastaan luonnon kokonaisuutta, joka sinällään oli kaikenkäsittävä ja järkipärisesti ymmärrettävissä.

Agnostismi puolestaan voi tilanteesta riippuen johtaa joko vapaa-ajatteluun tai johonkin uskonvaraiseen ja suljettuun maailmankatsomukseen. Agnostismi ei ota kantaa jumalan olemassaoloa koskeviin väitteisiin, vaan se on kannanotto siihen, mistä asioista ihmiset voivat saada tietoa. Agnostikon mukaan on mahdotonta, että ihminen voisi koskaan tietää, onko jumalaa olemassa vai ei – ja näin ollen tämä kysymys on ikuisesti tuomittu jäämään uskon varaan.

Varsin monille ateisteille agnostismi em. mielessä on tietenkin se nimenomainen peruste, jonka vuoksi he eivät usko jumalaan; koska tietoa jumalasta ei kerran ole eikä voi olla, niin miksi uskoa? Toisaalta yhtä monille jumaluusoppineille ja uskovaistille agnostismi voi olla filosofinen perustelu sille, että

he voivat viimeiseen saakka uskoa – sillä agnostisen dogmin mukaanhan asiasta ei koskaan voida saada tietoa.

Etiikan autonomisuus

Nykyisen määritelmän mukaan vapaa-ajattelu on ”ei-teistinen, naturalistinen ja eettinen elämäntattomuus” (Vapaa-ajattelijain liitto ry:n kulttuuriohjelma). Laajemmin on puhuttu myös tieteellisestä maailmankatsomuksesta. Mitä näillä luonnehdinnoilla siten tarkoitetaan?

”Ei-teistinen” viittaa käsitteenä joukkoon sellaisia katsomuksia, joilta puuttuu oletus jumalasta maailman luoja, kaikkietävänsä kaitsijana, kaikkivähänä, kaikkivoipana jne. Vapaa-ajattelijoiden ei ole tällaista jumalaa *todellisuuskäsityksessä* (oletusta, että maailma olisi jumalan luoma) eikä heillä ole myöskään jumalaa *elämäntattomuksessa* (oletuksena, että jumalan johdatus ohjaisi yksittäisten ihmisten elämää).

Vapaa-ajattelijoilta puuttuu myös oletus jumalasta oikean ja väärän tai hyvän ja pahan perustana. Positiivisessa mielessä voimme puhua *etiikan autonomisuudesta* – periaatteesta, jonka mukaan etiikka ei perustu uskontoihin eikä muuhunkaan järkipäisistä eettisistä päätelystä riippumattomiin uskomuksiin.

Etiikalla tarkoitetaan oikeaa ja väärää sekä hyvää ja pahaa koskevia arvostelmia. Se, että tällaiset arvostelmat eivät voi perustua uskontoon, on ilmeistä sille, joka ymmärtää *Humen giljotiinin* – periaatteen, jonka mukaan tosiasiaväittämistä ei ylipäätään voida millään logiikalla päätellä, mikä on hyvää ja mikä pahaa, tai mikä oikein ja mikä väärin. Sanomalla, että todellisuus on tietynkaltainen (esimerkiksi jumalan luoma) ei olla vielä mitenkään perusteltu, miksi asioiden tulisi olla jollakin tietyllä tavoin (esimerkiksi siten kuin jumala kertoman mukaan haluaa niiden olevan).

Väite, että maailmankaikkeuden luoja on ilmoittanut luoduilleen kymmenen käskyä, ei ole minkäänlainen moraalinen arvostelma, vaan pelkkä tosiasiaväite. Kutsuivatpa vapaa-ajattelijat itseään ateisteiksi tai agnostikoiksi, heille on yhtäkaikki selvää, että olipa jumalaa olemassa taikka ei, jumalan olemassaolo ei kummassakaan tapauksessa

olisi *millään tavoin* kelvollisen perustaksi edes siinä tapauksessa, että se olisi totta.

– **Uskonto ei kelpaisi moraalin perustaksi edes siinä tapauksessa, että se olisi totta.**

ruste sille, mikä ihmisten mielestä on hyvää tai pahaa, oikeaa tai väärää. Vaikka jokin jumalan ruumiillistuma ilmestyisi taivaalle kaikkien nähtäväksi ja ilmoittaisi tahtonsa suoraan koko ihmiskunnalle, näistä tosiasioista ei silti voitaisi päätellä miten asioiden tulisi olla. Uskonto ei vapaa-ajattelijoiden näkökulmasta kelpaisi moraalin perustaksi edes siinä tapauksessa, että se olisi totta.

Täysin vastaavalla perusteella vapaa-ajattelijat voivat hylätä myös monet muut muodikkaat selitykset sille, mikä on oikein ja mikä väärin. Esimerkiksi sosiaalidarwinistisessä retoriikassa saatetaan perustella ihmisten oikeaa paikkaa sellaisella tiedolla, jota voidaan saada heidän perintökäytännöstään tai esimerkiksi sukupuolesta. Voi olla totta, että naisilla ja miehillä on biologisia eroavuuksia tai että jopa eri ihmisrotujen keskimääräinen älykkyysosamäärä on erillainen – mutta ajateltaessa esimerkiksi kaikille ihmisille samoja ihmisoikeuksia joudutaan ottamaan kantaa moraalisiin sitoumuksiin, jotka ovat loogisesti täysin riippumattomia siitä, mitkä ovat tosiasiat tai miten niiden uskotaan olevan.

Tosiasioita koskevat käsitykset eivät ylipäätään ole kelvollisia moraalin perustaksi, perustuivatpa ne sitten jumalaukseen, magiaan tai tieteellisen tutkimuksen tuloksiin. Järkipäiselle moraalille ajattelulle on tunnusomaista, että se ei ylipäätään pyri vetoamaan siihen, miten asiat ovat – vaan vain perustelemaan, miten asioiden tulisi olla.

Miksi sitten vapaa-ajattelun yhteydessä puhutaan tieteellisestä maailmankatsomuksesta, jos tiede ei anna sen parempaa pohjaa oikean ja väärän arvioimiselle kuin mikään muukaan todellisuuskäsitys? Vaikkei mikään todellisuuskäsitys voi sinällään olla minkäänlainen peruste ihmiselämän arvokysymyksille, niin tieteellinen ajattelu antaa kuitenkin toistaiseksi parasta mahdollista tietoa maailmasta, ja maailmaa koskeva tieto puolestaan on ihmiselle hyödyllistä hänen pyrkiessään toteuttamaan sitä, mikä hänelle elämässä on arvokasta.

Periaatteessa tiede ei ole mitenkään ainoa

mahdollinen keino saada tietoa todellisuudesta, vaan vain toistaiseksi enimmäkseen luotettavampi kuin muut vaihtoehdot. Jos parempia keinoja löytyy, niin tiedekin voitaneen hylätä. Oleellisena vapaa-ajattelijait kuitenkin pitävät eroa *tiedon* ja *uskomuksien* välillä; uskomukset ovat sellaisia oletuksia, joita pidetään totena ilman perustetta ja ilman näyttöä, mutta tietoa (vaikkakin usein epävarmaa) on se, mille on perusteita.

Koska tieto edellyttää perusteita, tiedolle on usein ominaista sellainen epävarmuus, josta uskomukset eivät aina joudu kärsimään: tieto saattaa muuttua tai tarkentua. Tietoon luottaminen ei voi olla pyrkimystä kaikenkattavien maailmanselitysten etsintään, vaan edellyttää sen seikan avointa hyväksymistä, että aina jää mittaamattomasti suurempi alue tiedon ulkopuolelle. Uskomukset puolestaan selittävät kaiken niin kauan, kunnes ne viimein on pakko hylätä.

Tarkoitus ja syy

Naturalismilla on jo vanhastaan tarkoitettu oletusta, että todellisuuteen sisältyy vain luonto, mutta ei yliluontoa. Tällaisena naturalismi esiintyy esim. **Artistoteleen** filosofiassa, jossa kaiken taake oletetaan jumala liikkumattomana liikkuttajana (eräänlaisena abstraktiona, jolla pyrittiin selittämään taivaankappaleiden liikkeit).

Periaatteessa naturalismi ei vastaa esimerkiksi kysymykseen, onko jumalaa olemassa vai ei – vaan väittää vain, että mikäli jumala tai jumalia olisi olemassa, niin nekin toimisivat sellaisten luonnonlakien alaisuudessa, jotka voitaisiin periaatteessa tieteellisin menetelmin todeta ja selittää. Sama koskee ns. paranormaaleja ilmiöitä: jos saat esineitä liikkumaan mentaalisesti, niin siitä vaan – mutta naturalisti yhtäkaikki väittää, että sekin on silloin teoriassa selitettävissä joidenkin (kenties vielä toistaiseksi tuntemattomien) luonnonlakien vaikutuksena, jonka jälkeen se ei ole mitään yliluonnollista.

Antiikin *materialismia* pidetään yhtenä nykyaikaisen vapaa-ajattelun varhaisista esikuvista. **Epikuros** ja **Demokritos** olettivat, että jumaliakin on olemassa, mutta että ne koostuvat samoista atomeista joista ihmisen ja luonto koostuu.

Naturalismista on nykyisin vallalla laa-

jalle levinneitä virhekäsityksiä. Tavallisin niistä on *kausaliteetin* ja *teleologian* sekoittaminen toisiinsa. Toisin sanoen luonnonilmiöiden olemassaolon syyn käsitteen kaksi eri merkitystä sekoitetaan toisiinsa: se, että luonnossa jokin tietty tapahtuma *aiheuttaa* joitakin muita tapahtumia, oletetaan samaksi asiaksi kuin että jonkin tietyn asian *tarkoituksena* (*telos*) on jokin toinen asia.

Länsimaissa tämä sekaannus juontaa juurensa jo Aristoteleen filosofiaan, vaikka Aristoteles itse osasi kirjoituksissaan erottaa toisistaan yhtäältä *aiheuttavan syyn* (kausaliteetti) ja toisaalta *fiinaalisen syyn* (tarkoitus, jonka vuoksi joku tekee jotakin). Aristoteles loi kuitenkin perustan *olemusajattelulle*, jonka mukaan luonnon tapahtumat ovat selitettävissä viittaamalla kunkin luontokappaleen lajityypilliseen tarkoitukseen. Kissalla on terävät kynnet, jotta se voisi saalistaa – eikä suinkaan sen vuoksi, että miljoonien vuosien ajan miljoonat kissapedot ovat aikaisemmista luonnonolosuhteista aiheutuneiden syiden seurauksena kehittyneet enimmäkseen teräväkyntisiksi.

Katolisen kirkon opeissa Aristoteleelta periytyvä naturalistinen virhepäätely on hyvin keskeisellä sijalla; ilman sitä ei olisi mahdollista ymmärtää niitä opillisia perusteita, joilla yhä vastustetaan esim. syntyyden sääntelyn tekniikkaa puuttumisena asioiden luonnolliseen tarkoitukseen. Nykyaikainen tieteellisen keskustelun ilmapiiri on 1800-luvulta lähtien ollut yhä selkeämmin naturalistinen (nojautuen oletukseen, että luonnontieteiden tulokset kertovat pohjimmaisesta totuudesta maailmasta) – mutta nykyaikainen tieteellinen keskustelu ei ole kuitenkaan kyennyt irrottautumaan aristotelisen perinteen mukaisesta olemusajattelusta, jossa ”luonnolla” pyritään selittämään ihmiselämän arvoja. Kärjistetysti sanottuna tieteellisen keskustelun valtavirta on siis ollut miltei samalla puolella paavin ja kirkkokuntien kanssa. Vastareaktionä on syntynyt sellaisia postmoderneja filosofioita, joissa koko luonnontieteellinen diskurssi ja oletus totuudesta halutaan nähdä vain yhtenä poliittisena vallankäytön välineenä muiden joukossa. Tässä kohdin vapaa-ajatteliijoilla olisi yhä keskustelunavauksen paikka laajemminkin kuin vain uskonnollisten oppien haastajina. ●

Aineellinen todellisuuskäsitys

Uskontojen suuri valta perustuu usein uskontojen valtaan määrätä käyttämämme käsitteet. Euroopassa katolisen kirkon käyttämä latinan kieli sekä jossain määrin myös muinaiskreikka (kieli, jolla Uusi testamentti - niminen Raamatun osa on kirjoitettu) ovat vaikuttaneet käyttämiimme käsitteisiin. Latinan kielen "materia" on suomeksi "aine" tai "raaka-aine". Sanan "materialismi" oikea suomennos on mielestäni "aineellinen todellisuuskäsitys" ja aion käyttää tätä käsitettä vastaisuudessa aika paljon. Jos suomalaiset materialistit alkaisivat kutsua itseään aineellisen todellisuuskäsityksen kannattajiksi, monilta sekaannuksilta ja pahantahtoisilta syytöksiltä vältyttäisiin.

Aineellisen todellisuuskäsityksen kannattaja voi olla tai olla olematta aineellisen hyvinvoinnin kannattaja.

Aineellinen todellisuuskäsitys on ihmisen vanhin todellisuuskäsitys. Sukulaisemme simpanssit ovat edelleen aineellisen todellisuuskäsityksen kannattajia. Useimmat menneiden aikojen ihmiset eivät kyseenalaistaneet aineellista todellisuuskäsitystä. Kirjoitustaidon syntymisen jälkeen monet kirjoittivat muistiin pohdiskeluja siitä, mistä aineista todellisuus koostuu.

Aineellinen todellisuuskäsitys ei ole välttämättä jumalaton (ateistinen). Jotkut menneiden aikojen aineellisen todellisuuskäsityksen kannattajat sanoivat, että jumalat ovat olemassa mutta että ne koostuvat aineesta.

Aineen määritelmä

Lähes kaikki suomalaiset käsittävät, mitä sana "aine" tarkoittaa. Poikkeuksen tekevät jotkut ns. filosofit (=viisauden ystävät, **Pyt-**

hagoraan (569 eaa. - 475 eaa.) mukaan vain jumalat voivat olla viisaita, siksi ihmisiä voidaan parhaimmillaankin kutsua viisauden ystäviksi). Sana "aine" voidaan tavalliseen tapaan määritellä esittämällä joukko lauseita, joissa sana "aine" esiintyy. Tämän lausejoukon on oltava sisäisesti ristiriidaton.

Kun näin menetellään, viisauden ystävät takertuvat helposti joihinkin muihin sanoihin. Erään vanhan määritelmän mukaan ainetta on kaikki, mikä voi vaikuttaa tai olla vaikutuksen kohde. Tähän viisauden ystävät saattavat esittää vastaväitteen, jonka mukaan on muunkinlaista vaikuttamista. Määritelmää voidaan korjata: Ainetta on kaikki, mikä voi fysikaalisesti vaikuttaa tai olla vaikutuksen kohde.

Viisauden ystävät voivat hyökätä myös tätä määritelmää vastaan. Käsite "fysiikka" on enemmän tai vähemmän epämääräinen. Sana "fysiikka" tulee kreikankielen sanasta "fysis", joka tarkoittaa luontoa. Sivistyssana "fysiikka" olisi syytä poistaa määritelmästä myös siksi, että se on vieraskielinen. Fysikalistiksi itseään kutsuvan fyysikon **Kari Enqvistin** (1954-) on siis syytä miettiä uutta sanaa sanan "fysiikka" tilalle. Korjataan määritelmää vielä kerran:

1) *Ainetta on kaikki, mikä voi aineellisesti vaikuttaa tai olla aineellisen vaikutuksen kohde;*

2) *aineellista on kaikki, mikä tapahtuu kokemuksesta riippumatta.*

Ainetta ovat mm. alkeishiukkaset, sähkömagneettinen säteily ja niihin liittyvät vaikutuskentät.

Tässä on sivistyssana "magneettinen". Sana tulee muinaisen Kreikan paikannimestä "Magnesia". Sanan alkuperä ei kelpaa tässä tapauksessa määritelmän pohjaksi. Julistan sanan "magneettinen" suomennoksesta kil-

pailun. Suomentaja palkitaan pääsyllä Suomen kielen historiaan.

Aineen tarkka määritelmä vaatii luultavasti yllä olevaa paljon suuremman joukon lauseita. Ehdotuksia otetaan vastaan.

Aineen olemassaolo

Onko ainetta olemassa? Suomalaisten enemmistön vielä ihmetellessä joukko viisauden ystäviä kiirehtii kumoamaan aineen olemassaoloa. Osa heistä ehtii jo asettaa kyseenalaiseksi senkin, onko ylipäätään mitään olemassa. Siinä vaiheessa on syytä siirtää puheenvuoro joillekin muille.

Sanan "olemassaolo" määrittelemisestä teen kirjoituksen myöhemmin. Mainittakoon, etteivät viisauden ystävät ole päässeet yksimielisyyteen siitä, mitä olemassaolo tarkoittaa. Ehkä olisi hyvä, jos viisauden ystäviä ei olisi olemassa. Oikeasti viisaita voisi toki olla olemassa nykyistä enemmän.

En ryhdy nyt väittelemään siitä, onko ainetta olemassa. Seuraavassa oletetaan, että ainetta on olemassa. Jatkan väittelyä tästä kysymyksestä, jos fysiikan opetus ja tutkimus uhataan lopettaa. Näin tuskin tapahtuu minun eläissäni (olen 62 vuotta vanha).

Torjun myös sen käsityksen, että ainetta pitäisi kutsua energiaksi, hengeksi, sieluksi jne. (ns. idealistinen monismi, sanakirjojen ystävät katsokoot sanat itse sanakirjoistaan). Tietyn kirjainyhdistelmän valitseminen käsitteen "aine" määritelmään on tietysti sopimuksenvaraista. Voisimme käyttää sanan "aine" tilalla vaikka sanaa "xyz" (äännetään ksyts), mutta historiallisista syistä sana "aine" sopii tähän käyttöön paremmin. Ihmiskunnalle on parasta, että käytetään kirjainyhdistelmää "aine" eikä kirjainyhdistelmää "henki". Vanhoista tunneperäisesti uskontosidonnaisista sanoista olisi muutenkin päästävä eroon. Palaan keskusteluun tästä käsityksestäni vasta sitten, kun alkeishiukkasia aletaan kutsua alkeishengiksi, alkeissieluiksi jne.

Torjun myös sen käsityksen, että minun tajuntani ulkopuolista todellisuutta ei ole olemassa (torjun ns. solipsismin). Valitettavasti muitakin (kuin minä) on aidosti olemassa. Aineellisen hyvinvoinnin lisäksi ei olisi pahitteeksi.

Yksi vai monta todellisuutta?

Historian vahingollisin "viisauden ystävä" oli **Platon** (427 eaa. - 347 eaa.). (Kreikan kielen platon = leveä). Edesmennyt Vapaa-ajattelijain liiton puheenjohtaja **Väinö Voipio** sanoo teoksessaan "Jumalan puolustus" (s. 136) Platonia kristillisen teologian patriarkaksi, vaikka Platon eli paljon ennen kristinuskon syntyä. Platonin mukaan on olemassa kaksi todellisuutta: 1) ajaton ja paikaton yleisten ominaisuuksien (ideain) todellisuus 2) aika-avaruudellinen todellisuus.

Platonin mielestä vain ajatukset "yleisistä ominaisuuksista" (ideat) ovat todellisia eli aidosti olemassa olevia.

yleiset ominaisuudet	muuttumaton todellisuus
oliot	muuttuva aistitodellisuus

Platonin mukaan perimmäinen todellisuus koostuu "yleisistä ominaisuuksista" (l. universaaleista), ei yksittäisistä aineellisista olioista. Olemus koostuu niistä ominaisuuksista, jotka ovat kaikilla sitä edustavilla yksilöillä.

Tietokoneiden olio-ohjelmointikielissä määritellään luokkia (class) joiden ilmentymiä ovat yksittäiset oliot (object). Luokkamääritelmä sisältää tietojäseniä (ominaisuuksia, property) ja menetelmäjäseniä (method). Tapahtumat (event) käynnistävät menetelmiä (jotka esimerkiksi lähettävät viestejä (message) muille olioille, käyttöjärjestelmille, laitteille, käyttäjille, jne. tai suorittavat aliohjelmia (algoritmeja)).

Platonin kahden todellisuuden todellisuuskäsitystä ovat laajentaneet "monen todellisuuden" (pluralistiset) todellisuuskäsitykset. Erityisesti kolmen todellisuuden käsitystä ovat kannattaneet viisauden ystävät **Karl Popper** (1902 - 1994) ja **Ilkka Niiniluoto** (1946-).

Popper erottaa toisistaan aineellisten olioiden todellisuuden 1, tajunnan ja ajatusten muodostaman todellisuuden 2 ja ihmismielen tuotteita koskevan todellisuuden 3.

Aineellisen todellisuuskäsityksen mukaan on olemassa vain yksi todellisuus, aineellinen todellisuus, jossa ihminen, eläin, jokin muu ajatteleva olento tai kone muodostaa luokkia käsitelläkseen viestejä ja muodostaakseen niistä informaatiota. En ryhdy tässä määrittelemään vierasperäistä sanaa "informaatio". Totean kuitenkin, että esimerkiksi Kari Enqvist käyttää informaation mittana järjestelmän tilan kuvaamiseen tarvittavien bittien (1 tai 0) määrää.

Seuraavassa ei ryhdytä käsittelemään kaikkia mahdollisia monen todellisuuden todellisuuskäsityksiä vaan tyydytään arvioimaan yleisimpiä "kahden todellisuuden" (dualistisia) todellisuuskäsityksiä. Erityisesti tarkastellaan niitä kahden todellisuuden käsityksiä, jotka olettavat, että aineellisen todellisuuden lisäksi on olemassa jokin toinen todellisuus. Esimerkkejä tällaisista kahden todellisuuden käsityksistä ovat mm. Platonin todellisuuskäsitys ja eräiden uskontojen todellisuuskäsitykset.

Aineellisen todellisuuskäsityksen vastustajat esittävät tässä vaiheessa joukon sivistyssanoja, joiden merkitystä he eivät aina itsekään tajua. Tämän sivistyssananajoukon ovat luoneet alun perin uskonnot. Ne ovat luoneet sen huijatakseen tavallisia ihmisiä.

Sivistyssanoista ja viisaustieteilijöiden luokitteluista riippumatta voidaan kysyä: Onko aineellisen todellisuuden rinnalla olemassa muita, ei-aineellisia todellisuuksia? Tällaiseen ei-aineelliseen kuten "henkiseen" todellisuuteen saattaisi kuulua esimerkiksi ns. sielu, joka jäisi eloon ihmisen tai eläimen kuoltua ja jatkaisi olemassaoloaan aineen ulkopuolella. Ei-aineelliseen todellisuuteen saattaisivat kuulua esimerkiksi kristinuskon ja islamin henkiolennot kuten jumalat (yhdestä kolmeen), enkelit, paholaiset jne.

Aineellisen todellisuuskäsityksen mukaan näyttöä aineellisen todellisuuden rinnalla olevan henkisen todellisuuden olemassaolosta ei ole. Useimmat aineellisen todellisuuskäsityksen kannattajat ovat sitä mieltä, että ei pidä olettaa olemassa oleviksi sellaisia todellisuuksia, joiden olemassaolosta ei ole näyttöä.

Ihmistodellisuus karkeistuksena

Sillä, miten ihminen tai muu ajatteleva olio selittää erilaisia tapahtumia, ei ole merkitystä edellisessä kappaleessa esitettyjen väitteiden suhteen. Kun ajatteleva olio muodostaa uutta informaatiota saapuvista viesteistä, hän karkeistaa (coarse), hävittää alkuperäistä informaatiota. Myös tietokoneet (etenkin tilasto-ohjelmat kuten SAS ja SPSS) osaavat karkeistuksen. Olioita ja tapahtumia luokitellaan usein enemmän tai vähemmän epätarkasti, ja jo itse luokittelu vähentää informaatiota. Käsitteen "karkeistus" on suomalaisen keskusteluun tuonut fyysikko Kari Enqvist, joka kutsuu aineellista todellisuuskäsitystään fysikalismiksi.

Karkeistusta voi kokeilla esimerkiksi uudelleen valokuvankäsittelyohjelmilla. Digitaalissa värivalokuvassa on nykyään useita miljoonia värillisiä pisteitä. Niitä voidaan vähentää ja lisätä tai niistä voidaan laskea monenlaisia karkeistettuja kuvia. Lopputulos voi olla hyvin yllättävä. Kuvalla saattaa olla "uusia ominaisuuksia", joita ei ollut alkuperäisessä kuvassa.

Toimiakseen tehokkaasti tavoitteittensa suunnassa ajattelevat oliot etsivät alati muuttuvasta todellisuudesta karkeistuksia, jotka ilmaisevat säilyvyyksiä (invariansseja). **Eino Kaila** (1890–1958), **Pertti Lindfors** (1927-) ja nykyinen fysiikka ovat korostaneet säilyvyyksien (invarianssien) merkitystä inhimillisen tiedon muodostamisessa.

Alkeishiukkasilla on tavallisille ihmisille merkitystä esimerkiksi radioaktiivisen säteilyn yhteydessä. Molekyyleillä on merkitystä aivan jokapäiväisessä elämässä: me syömme ja juomme molekyylejä. Syömme kiinteitä aineita, juomme nesteitä asumme usein kiinteästä aineesta tehdyissä taloissa. Meissä ja ympäristössämme on valtava määrä mikro-organismeja kuten bakteereita ja viruksia.

Meillä ei ole erityistä tarvetta selittää esimerkiksi organismien toimintaa alkeishiukkasten avulla. Siitä huolimatta tiedämme, että esimerkiksi me ihmiset koostumme koko ajan muuttuvasta joukosta alkeishiukkasia. Sen sijaan minkäänlaisia sielu- tai henki-

hiukkasia ei ole toistettavissa kokeissa havaittu.

Eräs varsin yleisesti hyväksytty säilyvyys sanoo, että ainetta (mm. hiukkaset, säteily ja kentät) ei voida luoda tyhjästä eikä hävittää tyhjään. Tämä karkeistus on osoittautunut erittäin hyödylliseksi vaikka emme tiedä tarkasti, missä rajoissa se pitää paikkansa. Uskonnot ovat usein väittäneet jotain muuta. Intialainen taikuri B. **Premanand** (1930-) on haastanut uskonnollisen johtajan **Satya Sai Baban** (1926-) taikomaan tyhjästä jotain, joka ei mahdu Sai Baban hihaan, mutta tietävästi Sai Baba ei ole vastannut tähän haasteeseen.

Totuuden jälkeinen yhteiskunta?

Jos inhimillinen tieto on karkeistuksia ja informaation hävittämistä, mitä on inhimillinen totuus? Säilyvyys (invarianssit) ja karkeistus poistavat tarpeen puhua "totuudenkaltaisuudesta". Säilyvyyslause (invarianssi) on tosi, jos se on oikein laskettu karkeistus. Totuuden määritelmä on tässä käsitöksessä vastaavuuskäsityksen (korrespondenssiteorian) mukainen. Esimerkiksi kuution muotoisen nopan heiton todellisista heittosarjoista lasketut eri silmälukujen (1,2,3,4,5,6) todennäköisyydet vastaavat todellisia tapahtumia.

Monet viisauden ystävien totuustarkastelut ovat selvästi peräisin uskonnoista. Totuus ja usko sekoitetaan usein keskenään.

Etenkin jotkut amerikkalaiset kristityt ovat puhuneet "totuuden jälkeisestä yhteiskunnasta". Tosiasiassa tiukasti kristillinen tai tiukasti islamilainen yhteiskunta on totuuden jälkeinen yhteiskunta. Totuuden jälkeinen yhteiskunta on mikä tahansa yhteiskunta, jossa totuus väistyy aatteen tai jonkin ihmisryhmän tai vaikka jonkun yksilön etujen vuoksi.

Mielestäni suomalainen yhteiskunta on viime vuosikymmeninä siirtynyt vahvasti totuudenjälkeisen yhteiskunnan suuntaan. Kehotan lukijoita testaamaan tätä väitettä yrittämällä kirjoittaa totuuksia esimerkiksi suurimpiin päivälehtiimme. ●

Uskomatonta propagandaa

Anders Enqvist:

TIEDE JA USKONTO

Tutkimus uskonnosta ja raamatusta sekä ajanlaskun alun maailmankuvasta. 218 s.....**18,50 €**

Kari Saari:

VAPAA-AJATTELIJAN KÄSIKIRJA

Jumalattomuuden perusteet ja uskontojen kritiikki, helppo oppimäärä. 63 s.....**6,70 €**

Jukka Lindfors:

NASARETIN PESÄNJAKAJAT

Opi piikkaamaan jumalaa oikein! 105 tapaa pilkata jumalaa ja kirkkoa joutumatta edesvastuuseen. 175 s..... **NYT TARJOUKSESSA!** Hinta vain **2,00 €**

Barbara Smoker:

HUMANISMI

Helppotajuinen ja selkeä johdatus humanismiin. 86 s.....**6,70 €**

Madalyn Murray O'Hair:

ATEISMIN AAPINEN

Lasten värityskirja, jossa opitaan kädestä pitäen, kuinka tyhmää jumalausko on. 30 s.....**4,20 €**

Madalyn Murray O'Hair:

ATEISTIT JA AGNOSTIKOT

Johdatus agnostismin ongelmiin. Rajanvetoa ateismin ja agnostismin välillä. 59 s.....**5,00 €**

(hintoihin lisätään postikulut)

TÄYDELLINEN KIRJALUETTELO

(myös lähetettävissä) [www-sivulla:](http://www.sivulla)

www.vapaa-ajattelijat.fi/info/myytavaa.htm

Tiedustelut ja tilaukset:

Neljäs linja 1
00530 Helsinki
Puh. (050) 365 6808

**Jumalatonta julkaisutoimintaa –
Kustannus Oy
Vapaa Ajattelija Ab**

Humanistisen tiedon poliittisuudesta

Janne Vainio

Jatkamme edellisessä numerossa alkanutta posthumanististen vaihtoehtojen esittelyä arvioimalla eräitä postmodernin humanismikritiikin esittämiä haasteita vapaa-ajattelulle ja humanismille. Postmodernistinen humanismikritiikki väittää, että humanismi lainaa edeltävästä kristinuskosta koko joukon myyttisiä käsitteitä, joihin se ei kykene ottamaan riittävän vieraantuneesti valistuksen vaatimaa kriittistä etäisyyttä. Postmodernismi ja luonnontieteet on usein asetettu vastakkain, mutta vastakkainasettelu saattaa ainakin osittain perustua virhetulkintoihin. Kokeellinen tiede ei ole löytänyt mitään "ihmistä", vaan ainoastaan joukon luonnonilmiöitä, joten jo usko yleismaailmallisen "ihmisen" olemassaoloon saattaa olla filosofisesti yhtä kyseenalaista kuin usko jumalan olemassaoloon.

Taikauskoo ja totunnaistietoa vastaan hahmottuu kaksi sellaista laajaa kriittistä strategiaa, jotka usein on asetettu vastakkain. Yksi on valistuksen moderni projekti, joka nojaa Humen giljotiinin mukaisesti tiedon ja arvojen kahtiajakoön sekä molempien arvioimiseen järkipäisesti yleistettävänä, sisällöltään loogisina lauseiden joukkoina. Humanismi lepää totuuden, järjen ja moraalin maallisilla kivijaloilla.

Toinen strategia on postmoderni: kaikki tieto (tai sellaiseksi väitetty) sekä myös valitsevat arvot halutaan nähdä viime kädessä suhteellisina ja tiettyihin historiallisiin valtasuhteisiin sidottuina. Mutta koska historiakin on vain pieni kertomus muiden tarinoiden joukossa, tieto ja arvot eivät näytä lepävään minkään päällä. Valta rakentaa molemmat, sillä jo siihen vaikutukseen, että jotakin menestyksekkäästi pidettäisiin tietona, tarvitaan valtaa.

Epäilemättä mikään sellainen ei voi olla tietoa, minkä takana ei ole valtaa; tiedon

ominaisuuksiinhan kuuluu, että se hyväksytään "tiedoksi" jossakin. Tiedon muodostamiseen johtaneista valtasuhteista ei silti voida päätellä, ovatko väitteet totta vai ei – eikä väitteiden totuusarvo pääsääntöisesti kiinnostakaan postmodernisteja, jotka tarkastelevat tiedon ja vallan täsmäkytkentöjä. Tiedonhankintamenetelmien luotettavuus ei tietenkään riipu siitä, mitkä "likaiset intressit" ovat taustalla. Se, että **Josef Mengele** käytti tutkimuksissaan ihmiskoikeita, ei kumoa hänen tutkimustuloksiansa totuusarvoa. Se on kuitenkin ääriesimerkki siitä, että tiedon muodostus jo sinällään edellyttää valtaa, joka ei milloinkaan ole pelkkää neutraalia totuuden tavoittelua.

Toisinaan postmodernit relativistit näyttävät silti oletttavan, että kaikki maailmasta saatavilla oleva tieto on suhteellista siinä mielessä, että myös luonnonlait ovat vain jokin sosiaalinen rakennelma. **Alan Sokalin** kehittämä taitava parodia (joka meni täydestä erään arvostetun postmodernin tiedelehden toimituksessa) tuli tässä kohdin yhtä kuuluisaksi kuin aikaisemmin **James Randin** eräiden taikurioppilaiden suunnittelema plasebohuijaus, joka meni täydestä erään arvostetun USA:laisen yliopiston parapsykologian laitoksella ja johti hiukan myöhemmin koko laitoksen lakkauttamiseen.

Postmodernistit (**Foucault, Baudrillard, Lyotard, Rorty** jne.) ovat kuitenkin relativisteja ensi sijassa *humanistisen* ja *yhteiskuntaopillisen* tiedon suhteen, vaikka heidän teesejään usein käytetäänkin yliopistomaailmassa poliittisena aseena lähinnä luonnontieteellistä ajatusmallia vastaan. Hieman yksinkertaisten voisi sanoa, että postmodernismin perusteisiin mukaan niin sanottujen "ihmistieteiden" ajattelutapa on suurelta osin *pseudotieteellinen*, ja että sen vuoksi oikea tapa suhtautua siihen on analysoida niitä poliittisiä valtasuhteita, joihin vaikkapa ekonominen, psykologisen tai sosiologisen "tiedon" laajeneva levittäytyminen kietoutuu.

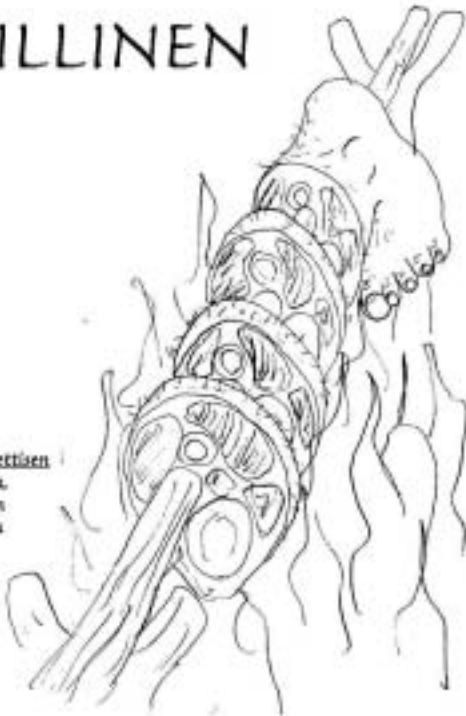
Humanistin perusravinto

INHIMILLINEN PIHVI

Tarjous 9,90/kg
(osso buco)
Koko paisti
putkiluulla
VAIN 7,90/kg!

Täytämme kansainvälisen eettisen
laatusertifikaatin, joka takaa,
ettei ruhoja teurasteta ilman
kantajan täyttää suostumusta

ihmisliha on hyvän
omatunnon valinta!

Pohkeessa on parhaat palat!

- Lihamestarit Papua-Uusi-Guinea Oy -

"Ihmisyys" on tieteen kannalta ongelmallinen käsite, koska se ei ole luonnontieteellisesti validi tutkimuksen kohde. Se, mitä "ihmisyys" on, edellyttää välttämättä jotakin *tulkintaa* siitä, mitä "ihmisyys" käsitteenä merkitsee niille, jotka sitä käyttävät. Postmodernien "antihumanistien" mukaan olisi mieleöntä olettaa (kuten humanismissa vielä oletetaan), että olisi olemassa jokin muuttumaton "ihmisyys", joka olisi jotakin muuta kuin päättymätön joukko alati muutoksessa olevia tulkintojen ketjuja.

Ihmisoikeuksien tapaisista eettisistä normeista voidaan tehdä kulttuurirajat ylittäviä johtopäätöksiä ottamatta juurikaan kantaa siihen, missä määrin meidän tietomme "ihmisluonnosta" on kulttuurisidonnaista. Voimme arvostella esimerkiksi pakkoavioliittoa tai lasten ympärileikkauksia puhtaasti oikeusperusteilla – ottamatta lainkaan kantaa siihen, ovatko nämä teot sinällään "ihmissyyttä"

loukkaavia vai eivät. Mutta entä sellaiset vieraiden kulttuurien oudot tavat kuten vaikkapa ihmissyönti? Vahinko tuskin kohdistuu kenenkään ihmisoikeuksiin, mikäli vainaja viimeisen tahtonsa mukaisesti syödään hautajaisten päätteeksi. Outojen tapojen sanotaan silti usein loukkaavan "ihmissyyttä" – sellaisella vakaalla oletuksella, että *olisi todella olemassa* jokin puhujan mielipiteistä riippumaton "ihmisyys", jota olisi mahdollista jotenkin (pyhän)häväistä loukkaamatta kenenkään yksittäisen ihmisen oikeuksia.

Ihmissyöntiä paheksutaan *symbolisena loukkauksena* ihmisyttä vastaan – mutta jää selitystä vaille, ettei kristinuskon symbolista ihmissyöntiä ja veren juomista tuomita samalla perusteella. Ihmissyyden symboliarvot ovat vääjäämättä kulttuurisidonnaisia eikä niitä ole mahdollista perustella vetoamalla ihmisoikeuksiin. Kyse on siitä, että ihmisenä oleminen ei merkitse mitenkään

Mitä sitten on se "humanistinen tieto", joka postmodernistien mielestä on puhtaasti poliittisin perustein vaatinut itselleen tieteellisen tiedon statusta? Tulilinjalla ei ole ollut kokeellinen psykologia tai biologia, vaan esimerkiksi tulkinnallisten johtopäätösten tekeminen siitä, mitä biologian tai psykologian on oletettu voitavan kertoa "ihmisestä" subjektina. Yksi esimerkki on pyrkimys etsiä sukupuoliroolien tapaisille kulttuuri-ilmiöille jotakin *tulkinnallista* selitystä biologiasta. Postmodernistit kääntävät tämän toisinpäin: *biologia* on tänä päivänä eräs hyvin keskeisessä asemassa oleva normittava käsitejärjestelmä, jonka kautta sukupuolisuutta kulttuurisesti *tuotetaan*. Biologia on muokannut kokonaan uudenlaisen tavan, jolla sukupuolen merkitystä tänä päivänä (jopa syvällisen omakohtaisesti) tulkitaan ja sukupuolta rakennetaan – ja nämä laajemmat vaikutukset ovat kulttuurisia.

Piirros: Janne Vainio

yhteismitallisesti samaa kaikille ihmisille ja kaikkina aikoina. Oletus universaalista "ihmisyydestä", jota vastaan postmodernistit ovat hyökänneet, hämärtää tämän seikan.

Jumalanpilkasta "ihmisen" pilkkaan

Oletus yleismaailmallisesta "ihmisyydestä" periytyy kristillisestä metafysiikasta, jonka mukaan *kuka tahansa* ihmissielu missä tahansa päin maailmaa on jollakin yhtäläisellä inhimillisellä tavalla otollinen ihmiskunnan pyhälle johdatukselle. Tällä pyhällä johdatuksella on myös omat kärsimysnäytelmänsä (sellaiset kuten tietyn seemiläisen kansan grillaaminen elävältä natsien keskitysleireissä), joiden historiallisuuden epäileminenkin on jumalanpilkkaa siinä missä ristiinkuoleman kieltäminen (Saksassa holokaustin julkisesta kieltämisestä voi saada syytteen rikoksesta ihmisarvoa vastaan).

Jumalanpilkkalakien muuttuessa yhä enemmän kuolleiksi kirjaimiksi joudumme sietämään päivä päivältä pikkumaisempia lakeja ja sääntöjä (mm. hautaustoimilain uudet tuhkansirottelunormit), joitten ainoana tarkoituksena on suojella meitä *ihmisyyden pilkalta*. Tämä keksitty "ihminen", joka usein on ollut myös humanistisen diskurssin pyhänä lehmänä, on vieläkin mielikuvituksellisempi ja filosofisesti ristiriitaisempi kooste kuin jumala – sillä jumalankin voi tyhjentävästi määritellä jumaluusopin kautta, mutta "ihminen" pakenee kaikkia niitä määritelmiä, joita hänestä voidaan antaa.

Tutkimattomia ovat Herran tiet, vaikka ne samanaikaisesti ilmoitetaan Sanassa. Metafyysisenä ja myyttisenä kertomuksena humanismi on tehnyt uhkarohkean hypyn taivaasta maan päälle ja ryhtynyt määrittelemään "ihmistä" olioksi, jota määritelmän mukaan ei voida ennalta määritellä. Hänen tiensä ovat tutkimattomia, mutta samanaikaisesti hänelle voidaan "ihmistieteiden" pyhällä ilmoituksella kertoa, mitä hänen inhimillinen salaperäisyytensä hänelle itselleen oikeastaan merkitsee. Meillä on alati moninkertaistuva joukko mitä erilaisimpia *ihmisyydensuostajia*, jotka **Esa Saarisen** tavoin antavat esim. "Jeesuksen leivän logiikalle" uusia sekulaarihumanistisia merkityksiä ja käärivät kokoon setelipinoja kertomalla kul-

jeesuksen leivän logiikkaa

lekin asiakkaalle sitä, mitä hän haluaa kuulla. Ja hän uskoo, kuten hän uskoi kuuliaisesti aikaisempiinkin pyhiin ilmoituksiin silloin, kun valtaa käytettiin niiden nimissä.

”Inhimillisiä” ja jumalallisia entiteettejä kannattaa tietysti tehdä mahdollisimman paljon, jos niitä aiotaan latoa kaupan hyllylle ja myydä. Ne kannattaa myös esittää luonnontieteistä lainatuilla termeillä (”luovuusenergia”, ”muutosvoima”, ”dynaamiset vaikutukset”), jotta puhe olisi mainonnallisesti vakuuttavaa. Taiteessa ”inhimillinen tekijä” on osoittautunut symbolisesti vahvaksi mainosvaltiksi. *It's a real thing!*

Vapautta järjen kustannuksella

Humanismin radikaaleissa muodoissa (kuten eksistentialismissa) pidetään ainakin näennäisesti kiinni siitä, että ihmisarvoa

ei voida määritellä kenellekään ihmiselle ulkoapäin. Ihmisarvon saneleminen ihmisille ylhäältä käsin tai laumamielipiteiden ehdoilla nähdään selkeästi valheellisena muka-humanismina. Jos haluat että hautajaisvieraat grillaavat sinut nuotiolla kuoltuasi, se lieinee radikaalin eksistentialismin näkökulmasta sinun ihmisarvosi kunnioittamisen ehto, koska vain sinä yksin voit määrätä oman ihmisarvosi. Tällaisesta näkökulmavalinnasta seuraa kuitenkin tavallisesti, että ihmistahto kuvitellaan jollakin mystisellä ja selittämättömällä tavalla ”vapaaksi” eikä olosuhteittensa muovaamaksi. Vapaata tahtoa mystifioivassa ihmiskäsityksessä luonnontieteellinen kausaliteetti kielletään – ja sen tilalle asettuu käytännössä lähinnä *kohतालousko*, joka ilmenee etenkin populaariastrologian räjähdysmäisenä suosiona.

Humanistisessa ajatuskehikossa elämäntapoja koskeva vapaamielisyys on levinnyt lähinnä tieteellisen ja rationaalisen elämäntapojen kustannuksella – ja yleensä myös järkiajatteluun perustuvan sekulaarin etiikan kustannuksella. Hyvänä esimerkkinä on seksuaalitapojen vapautuminen, joka on usein mielletty jonkinlaisena irtiottona etiikasta – eikä mahdollisuutena arvioida myös seksuaalieettisiä valintoja järkipärisesti. Vapauden kuvitellaan taianomaisesti olevan *jossain muualla* kuin päätelysääntöjen kahlitsemassa järjenkäytössä; vapautta ei ymmärretä elämänarvojen omaehtoisena määrittelynä, vaan kuvitteellisena ”vapautumisenä” järjen kahleista jonkinlaiseen romantisoituun vaistonvaraisuuteen.

Totalitarismin juuret

Perinteisesti humanistiset ideologiat ovat olettaneet, että ihmisenä oleminen merkitsee *kokemuksena* joillakin perustavilla tavoilla samaa paikasta ja ajasta riippumatta. Humanismin kertomus pohjautuu uskomukseen, että ”ihmisyyttä” *subjektiivisena olotilana* merkitsee kaikille ihmisille jollakin selittämättä jäävällä tavalla samaa. Vastavasti oletukset jostakin kaikille samalla tavoin yhteisestä ”naisuudesta” tai ”miehuudesta” tai oletus työväenluokan universaalista tehtävästä ovat tyypillisiä modernin humanismin perusoletuksia. Feminismi ja sosialismi ovat saman valistushumanistisen

Piirros: P.A. Manninen

ajatusmallin tuotteita kuin libera-
lismi, vaikka usein kapinoivatkin
luojaansa vastaan. Edistysaattei-
den jalot humanistiset periaatteet
eivät kuitenkaan valitettavasti ole
olleet se voimakkain vaikutus,
mikä tällaisen uudenlaisen maal-
listuneen tiedonjäsenystävän le-
viämisellä on poliittisesti ollut.

Nationalismi (mystifioitu ole-
tus "kansakunnan" inhimilli-
sestä yhteisyydestä) oli humanis-
min voittokulun aikana yleisin
konservatiivinen valtaideologia,
joka kiteytti humanismin todelli-
set kasvot – ja postmodernin val-
listuskritiikin näkökulmasta hu-
manismin saldo punnittiinkin tä-
män vuoksi Auschwitzissa. Natio-
nalismi ei kenties ollut mikään val-
listushumanistien toiveuni, mut-
ta siitä tuli teokratian syrjäyttäneen uuden
maallistuneen vallan legitimaation ehdotto-
masti vallitsevin muoto. Se kykeni – toisin
kuin järkipäätä yksilöllistä hyötyajatte-
lun painottava liberalismi – vastaamaan
tämän uuden humanistisen ihmiskäsityksen
luomaan romanttisen tarpeeseen *paeta* sitä
oletettua "järjen yliherruutta", jota uskon
menettäminen aikaisempiin jumaltarustoi-
hin myyttisesti merkitsi.

Siinä missä kristillinen ajattelu loi feoda-
lismille kuuliaisia sieluja, uusi humanisti-
nen ja maallistunut ajattelu saattoi luoda
sellaisia "sieluja", jotka olivat elämyselli-
sesti alttiita kuolemaan kansakunnan säilyt-
tämiseksi maan päällä. Sodassa ei enää voi-
tu luvata pääsyä taivaaseen, mutta voitiin
luvata, että kuoleman jälkeen "kansakun-
nan" inhimillinen kokonaisuus jatkaa elä-
määnsä sankaritekojen kautta. Sodan oikeu-
tuksena ei enää ollut hallitsijan valta, joka
olisi jumalan asettamaa, vaan kansakunnal-
le yhteiseksi käsitetty elämänmuoto, "koti-
en" puolustaminen ja "elintilan" valtaami-
nen. **Mussolini** ilmaisi logiikan osuvasti, että
sodan käyminen on miehelle sitä mitä syn-
nyttäminen on naiselle – kansakunnan elä-
män jatkamista tuleviin sukupolviin.

Fasistit eivät ehkä olleet mitään suuria
humanisteja, mutta he käyttivät muita teh-
okkaammin hyväksi tätä uuteen maal-

**– Ihmisarvo on kuin
patentoitu geeni, jota
lajiyksilö kantaa mukanaan.**

listuneeseen tiedonjäsenystävään sisälty-
vää vallan mah-
dollisuutta – ai-
van kuten papit
ja feodaaliruh-
tinaat aikai-
semmin kyke-
nivät muita teh-
okkaammin
hyödyntämään
kristinuskon
mahdollista-
maa valtaa.
Kansanjoukot
eivät välttä-
mättä kyenneet
samastumaan
vieraiden kult-
tuurien edusta-
jiin "ihmisinä"
yhtään sen enem-
pää kuin väärä-
uskoihin –
mutta *sen sijaan*
humanistinen
tiedonjäsen-
ystävä teki mah-
dolliseksi usko-
tella, että
heillä oli tietty
perustavalla ta-
voin yhtei-
nen kokemus
tietyn kansakun-
nan jäsenenä.
Inhimillisen
kokemuksen
maallinen
yhteisyys rajoit-
tui käytännössä
siihen,
mikä oli 'tavalli-
selle ihmiselle'
tuttua; niin-
pä humanismin
vallitseva ideol-
oginen
muoto 1900-lu-
vulla oli nationa-
lismi. Keskei-
sellä sijalla oli
humanistinen
oletus "ihmis-
luonnosta",
joka määrittää
ihmiselle laji-
na jonkin univ-
ersaalien tarkoi-
tuksen. Elämän
korkeampi tarkoi-
tus – näin mm.
fasistit päätel-
tivät – oli edes-
auttaa olemassa
olevien
"luonnollisten"
yhteisöjen selvi-
ytymistä.

Humanismi ajatusperinteenä ei koskaan
ole riittävän selkeästi irtautunut sellaisesta
esimodernista "ihmisluonnon" käsitteestä,
jossa tosiasiat ja arvot kehämäisesti kietou-
tuvat toisiinsa. Arvojen ja tosiasioiden vä-
linen ero hyväksytään eettisessä keskuste-
lussa, mutta samanaikaisesti ihmiselämän
tarkoitus saatetaan mieltää kehämäisesti
sekä tosiasiana *että* arvona (ikäkin kuin "elä-
män tarkoitus" olisi jokin *todellinen* asia, joka
on olemassa riippumatta vaihtuvista arvo-
käsityksistä). Tästä syntyvät ne metafysi-
set ristiriidat, jotka mahdollistavat esimer-
kiksi nykyaikaisen fasistisen vallankäytön
ilman avointa uskonnollisuutta.

Humanitaariset noitavainot

Jos "ihmisyys" kuvitellaan *kokemuksena* yhteismitalliseksi ja yhteiseksi kaikille saman lajin edustajille, silloin on helppo oikeuttaa humanitaarisia (tai sellaisina mainostettuja) noitavainoja niitä ihmisiä vastaan, jotka jokin vallitseva "ihmisyys" kokemus sulkee ulkopuolelleen. Poikkeavilla tavoilla elävien ja ajattelevien ihmisten luokittelu "sairaksi" ja passittaminen "hoitoon" on tullut yleisesti hyväksytyksi samaan tahtiin kuin vetoaminen jumaliin ja syntiin on muuttunut poliittisesti epäuskottavaksi.

Voidaan myös luoda uusia "tieteellisteytyn" kielenkäytön kaapuun puettuja hierarkioita, joiden mukaan tietyt ihmiset ovat parempia ja toiset huonompia sen mukaan, miten lähellä tai miten kaukana he ovat jostakin kaikille yhteistä "ihmisyys" normia. Käytännössä näiden uudenlaisten hierarkioiden perusteluksi käy vedota niihin laajalle levinneisiin ennakkoluuloihin, joita kulloinkin on vallalla – kuten esimerkiksi rotuennakkoluuloihin. Rasismi – erityisesti modernien suurvaltojen levittämissä imperiaalistisissa ja sotilaallisesti hyökkäävissä muodoissaan – on syntynyt vasta nykyaikaisen humanistisen tiedonjäsennysmallin vakiinnuttua; rasistisen puheen uskottavuuden ehtona on käsitys yhteismitallisesta "ihmisyys" maailmanlaajuisena ihmisarvon mittana, jonka normeja vasten "villi-ihmisiä" voidaan väestöopillisesti hierarkisoida ja kesyttää kohti parempaa elämää.

Neuvosto- ja natsijärjestelmän kaltaiset kokeilut olivat vain erikoistapauksia siitä, että humanistinen tieto teki mahdolliseksi väestöjen hallitsemisen keinoilla, joita voitaisiin kutsua *ihmisarvohygieniaksi* (ja jonka alalajeja ovat mm. rodun, mielentilojen, ajattelutapojen tai seksuaalisuuden pitäminen väestöpoliittisesti 'puhtaana' jonkin ihmisarvoa määrittelevän normin mukaisesti).

Humanismin kulttisybolit

Monenlainen astetta lievempi paternalismi saa aatteellisen tukensa juuri samasta lähteestä. "Ihmisarvoa loukkaavana" pidetään helposti sellaista poikkeavaa elämäntapaa, joka on omille totumuksille vieras ja herättää sen vuoksi vaistonvaraisia hylkimisreaktioita. Näin on viime aikoina pohjoismais-sakin perusteltu väestöhygieniää, jossa yhteisöä kuvitteellisesti pestään pois niistä tahroista, jotka turmelevat ihmisarvoa.

Ihmisarvoa käsitteenä ei useinkaan suhteuteta liberaalisti kysymykseen siitä, mitä asioita kukin ihminen on päättänyt omassa elämässään arvostaa. Poliittisessa kielenkäytössä "ihmisarvo" on kuin patentoitu geeni, jota lajiyksilö kantaa mukanaan, mutta jonka koodi ei ole hänen omistuksessaan eikä hänen päätävävallassaan. Se on nyky-päivän vastine jumalan suunnitelmalle, jonka alaisia kaikki kuuliaiset sielut ovat.

Humanistinen etiikka tuskin oikeuttaisi elämän tarkoituksen sanelemista ylhäältä – mutta humanismin omista käsitteistä ei ole ollut tehokasta vastusta silloin, jos vallankäyttö pohjautuu juuri näiden samojen käsitteiden *imagolliseen* tehoon. Olisi ollut oma aikanaan täsmälleen yhtä toivotonta yrittää vastustaa noitien polttamista saarnamalla että jokainen ihminen on omatuntonsa kautta vastuussa suoraan jumalalle. Kuten kristinuskon, myöskään humanismin luomat käsitteet eivät ole laajoille massoille mikään rationaalinen käsitteistö, vaan *myyttinen kooste*, joka vetoaa lähinnä ihmisnisäkkään laumayhteenkuuluvuuteen ja toiveeseen omaksua sellaisia yhteisiä rituaalisia *kulttitunnuksia*, joiden merkitys on annettu jo valmiiksi ja joita ei tarvitse ajatella. Laajoille massoille kyse on puhtaasti imagopohjaisista kulttisyboleista, joiden häpäisijät halutaan lynkata lähimpään puuhun. ►

Vainajan tuhkan "saastuminen"

Tämän päivän suomalaisessa keskustelussa kaksi tuttua esimerkkiä väestöhygienisestä "ihmisarvon" retoriikasta ovat hautaus-toimilain uudet tuhkansirottelupykälät sekä ehdotus seksin ostokielloksi. Kyse on "humanistisiksi" miellettyjen *symboliarvojen* suojelusta humanistisen etiikan vastaisesti. Perustelut *eivät* ole uskonnollisia, vaan nojautuvat oletukseen, että (a) on olemassa jokin yhteismitallinen "ihmisyyden kokemus" jonka mitalla voidaan mitata, mitkä *symboliarvot* kunkin ihmisen elämässä ovat hänen ihmisarvonsa mukaisia ja mitkä eivät, ja että (b) tällainen "ihmisluonto" voidaan *tietää* sellaisella validilla tieteellisellä asiantunteumuksella, joka menee yksittäisten ihmisten omien (epätieteellisten) käsityksien edelle.

Puheet vainajan tuhkan häpäisystä (kuten myös puheet sitä, että raha voisi saastuttaa seksin) kuulostaisivat nykyaikana melkoiselta aprillipilalta, jollei sellaisia maagisia kuvitelmia voitaisi naamioida humanistiselta kuulostavan ihmisarvoretoriikan taakse. *Humanisoimalla* (eli selittämällä tiettyjen taikauskoisten symboliarvojen olevan osa "ihmisluontoa") voidaan saada miltei mitkä tahansa symboliarvot kuulostamaan uskottavalla tavoin "tieteellisiltä" – ja ihmistieteiden poliittisena päätehtävänä on tällaisten huuhaa-selitysten tehtaileminen kuloisiinkin hallitsemisen tavoitteisiin.

Esimerkiksi uskontotieteen laitokselta voitaneen tarvittaessa kuulla asiantuntijaa, joka väittää, että on *tieteellinen tosiasia* että kuoleman pyhittäminen on universaali piirre kaikille ihmisille (ja että sen voidaan näin ollen katsoa kuuluvan oleellisena osana ihmisluontoon). Näin saadaan legitimi ihmistieteellinen status sellaiselle väitteelle, että vainajan tuhkan pitäminen esimerkiksi kirjahyllyssä koristeena loukkaa vainajan (todelliseksi oletettua) ihmisarvoa. Humanistiseen etiikkaan nojautuvat vastalauseet vaiennetaan humanismin omilla aseilla.

Jopa valtauskontojen papistot itse ovat omaksuneet tämän uuden pseudohumanistisen kuosin pelastussanomalleen. **Jeesuksen** ei enää kovin suureen ääneen selitetä tuovan tuonpuoleista pelastusta sielulle ja hengelle, vaan sen sijaan kirkon arvoa puo-

lustetaan maallisilla hyvinvointiarvoilla. *Kansakunnan ihmisarvohygieniä* tulee tehokkaimmin suojelluksi (puhtaasti maallisessa *luonnonsuojellullisessa* mielessä), jos tämä maallisen holhouspolitiikan osa-alue hoidetaan ulkoistetusti ostopalveluina kirkolta. Avainsana on *tehokkuus* ihmistuotannossa – ja kuten otaksua saattaa, tehokkuus edellyttää aina jotakin organisoitua sarjatuotantoa ja luotettavaa tuotebrandia. Kirkon osakkeet (siis ne ihmistieteen hermeneuttisiin menetelmin arvioitavissa olevat ns. *pehmeät osakkeet*) eivät siten ole kovin huonot.

Me vapaa-ajattelijat – joilla joka tapauksessa on vielä toinen jalka valistuksen projektissa kiinni – emme voi tuomita humanismia siitä, että sen luoma uusi tiedonjäsennyksen malli on mahdollistanut eihumanistisille tahoille uudenlaisia entistä kavalampia vallankäytön muotoja, jotka toisinaan lyövät laudalta jopa inkvisition. Humanismi on kaikesta huolimatta tuottanut myös ne ihmisoikeusnormit, joden näkökulmasta me haluamme arvioida erilaisten vallan muotojen hyvyttä ja pahuutta – sekä myös ajatuksen sekulaarista etiikasta ja jokaisen oikeudesta tavoitella onnea omalla tavallaan ilman että kukaan toinen pakottaa häntä omiin käsityksiinsä elämän tarkoituksesta. Tässä on yhä edelleen se humanismin arvopohja, jota ilman myöskään vapaa-ajattelua lienee vaikea ymmärtää.

Postmoderni humanismikritiikki on kuitenkin nostanut esille tärkeän seikan: humanismi on toistaiseksi epäonnistunut pyrkimyksissään irrottautua riittävän johdonmukaisesti sellaisesta "ihmisluonnon" metafysiikasta, joka on uskontojen tuotetta ja joka on selvästi ristiriidassa etiikan autonomisuusperiaatteen (so. Humeren giljotiinin) kanssa. Humanismin käyttöön ottamat uudet käsitteet ovat samalla antaneet uusia vaarallisia aseita humanismin vastavoimille – niille, jotka syystä tai toisesta haluavat vastustaa ajatusenvapautta ja jokaisen oikeutta valita itse oman elämänsä tarkoitus. Itseään korjaavana ajattelutapana humanismi voi kuitenkin tarkistaa omiakin lähtökohtiaan soveltuvilta osin; revisioitu humanismi tai "posthumanismi" voitaisiin nähdä paitsi aikaisemman humanismin haastajana, myös sen loogisena jatkeena. ●

Taivaalliset murhaajat

Yksi pelottavimmista maailmaa terrorisoineista uskonlahkoista, jotka historia tuntee, olivat 1100-luvulla Lähi-idässä eläneet **ismaeliitit** eli **assassiinit**, joiden nimestä on jäänyt murhaajaa merkitsevä sana indo-eurooppalaisiin kieliin. Nämä uskavaiset majailivat valloittamattomina pidetyissä vuoristolinnakkeissa nykyisen Iranin alueella. Lahkon pääprofeetta, myös Vuoren Vanhuksen nimellä tunnettu rukousten ohjaaja, joka oli saanut tuottoisan idean toimittaa ihmisiä maksua vastaan toiseen maailmaan, on mukana aina kun mainitaan kaikkien aikojen menestyksekkäimmät palkkamurhaajat.

Murhia profeetta ei suorittanut omakätisesti. Omin käsin hän otti vastaan niistä maksetut palkkiot, joilla hoidettiin seurakunnan juoksevat menot ja ostettiin yhtä ja toista ylellisyyttä. Itse työn toimittivat uskolliset seurakuntalaiset Taivaassa tapahtuvaa maksua vastaan, joka käsitti ennen kaikkea seksuaalisia iloja impeytensä alati uudistavien nuorten naisten seurassa. Ja koska murhaamaan lähetetyillä seurakuntalaisilla oli luonnollisesti kiire päästä palkkioonsa käsiksi, murhat tehtiin tehokkaasti ilman turhia mutkia ja omasta hengestä vähääkään välittämättä.

Lahko vaikutti Lähi-idässä yli sata vuotta, kunnes Persian valloittaneet mongolit **Tšingis-kaanin** pojanpojan **Hulagun** johdolla tekivät siitä lopun omalla tyypillisellä tavallaan, vaikka suvaitsivatkin yleensä kaikkia uskontoja niistä saadun mahdollisen hyödyn vuoksi. 19. marraskuuta 1256 mongolien pakanajoukko tuhosi Mazanderanin vuorella sijainneet uskonveljien varustukset, ja lahkon suurmestari ja esirukoulija **Rokn ed-Din Kurchah**, jonka Hulagu otti vangiksi, kuoli matkalla Mongoliaan seuraavana vuonna.

Assassiineista näihin päiviin on enemmän kuin seitsemän vuosisataa. Lyhyt aika uskon asioissa. Eilen luin lehdestä, että 16-vuotias nuorukainen, matkalla markkinoille ja vyö täynnä dynamiittia, oli pidätetty Israelissa vai oliko se nyt Irakissa. Kuu-lusteluissa oli käynyt ilmi, että nuorukaisen seurakunnan rukousten ohjaaja oli luvannut hänelle ikuisen kunnian ja 70 nuoren naisen sulot Paratiisissa, jos hän vyöttäytyneenä niin paljon dynamiittin kuin jaksoi kantaa räjäyttäisi itsensä ja joitakin uskottomia kaupungissaan kiireisimpään toriaikaan. Poika oli ollut palkkiostaan vain muutaman sekunnin päässä.

Uskovaiset murhaajat ovat tavallaan murhaajien kuninkaita. Uskovaiselle ja tavallisen maallisen ideologian motivoimalle murhaajalle on yhteistä se, että molemmat uskovat murhatessaan tekevänsä hyvän työn, mutta uskovainen saa vielä ylimääräisenä bonuksena teostaan taivaallisen palkkion.

Suomessa ylistetyin maallisen aatteen innoittama murhaaja **Eugen Schauman** saattoi hyvänä kristittynä ehkä odottaa toisessa maailmassa tapahtuvaa palkitsemista, mutta tavallinen oikeudentunnosta toimiva rivimurhaaja tekee tekonsa hyvinkin rutiininomaisesti, tuonpuoleiseen kummemmin kurottautumatta.

Sen entisen leirivartijan, joka sodanjälkeisessä Oulussa iltaisin Sarkassa vahvistauduttuaan tapasi kehua tappaneensa venäläisiä sotavankeja, riitti luultavasti onnellistamaan hyvästä teosta tunnettu tyydytys. Kommunistisille ilmiäntajille Neuvosto-Venäjällä riitti päänsilitys ja päällikön suoma hyväksyvä katse. Suomalaisissa virastoissa tunnolliset virkamiehet paiskivat ylitöitä hyvän teon tekemisen ilosta täydessään natseille keskitysleireihin luovutettavien papereita. Saksalainen perheenmättä keväällä 1945 pakomatalla, itse paleltumaisillaan ja menehtymäisillään lastensa kanssa, osoitti järjestysmiehille joukossaan näkemäänsä juutalaislasta pois vietäväksi ja ammuttavaksi, vain koska se oli hyvä teko.

Jo pelkkä velvollisuuden täyttäminen ja hyvän puolella olemisen tunto inspiroi voimallisesti ihmisiä. Mitä sitten, kun taivaalliset torvet alkavat törähdellä korvissa?

Postnatsistisen maailman ehdottominta uskoa ja idealismia edustavat terrorismia

Tuemmeko Bushin koalitiota?

Suurin osa lukijoista edellyttää lehdeltään jumalattomuuden lisäksi objektiivisuutta, tieteellisyyttä ja analyyttisyyttä – kolme kärjessä mainitakseni. Mitään näistä kriteereistä ei täytännyt lehdesämme 1/2004 julkaistu ”EI poliittiselle islamille”. Se vaikutti Bushin koalition tukemiselta. Ja sellaiseen meidän ei pidä ryhtyä!

Saanan ensinnäkin huomauttaa, että kaikki uskonnot ovat poliittisia – joko valtaapitävien tai valtaan pyrkivien tukipylväitä – ja niiden painotuksia ruokataan valtapyrkimyksiä mukaisiksi aina.

Mitä tulee viittaukseen pimeään keskiaikaan palaamisesta, niin kristillinen kirkkohän sen

pimeyden loi; tieteitten ja taiteitten kehitys pysäytettiin, 11 miljoonaa naista grillattiin elävältä noitina jne. Islamiusko taas tuohon aikaan oli se kaikkein sallivin, tieteitä ja taiteita suosivin.

Myös herää kysymys, mitä ”poliittisella islamilla” ko. artikkelissa oikein tarkoitetaan. *Taktiä*näkö, joka nousi 40-luvulla ja rankaisee nyt USA:n koalition kuuluvia ja on kuulemma *Al Qaida*akin vaarallisempi, vai heitäkö – vai vasemmistolaisia islamia, jota vastaan USA rahoitti fundamentalismin, joka nosti sharian, vai jälkimmäistä? Vai tarkoitetaanko niitä shia- ja sunnimuslimeita, jotka nyt yhdistävät voimansa miehittäjiä

vastaan?

Se, että islamissa on naisvastaisuutta, ei itse asiassa ole ainoakaan ”poliittisen islamin” syy varsinaisesti, vaan tietysti islamin perustajan Muhammedin, jolla oli 14 vaimoa, nuorin 10-vuotias (siis pedofiilienkin isä!), joten voidakseen pitää kaikki 14 vaimoaan kurissa hänen oli yhä tiuhempaan saatava ”jumalaisia ilmestyksiä” naisten asemasta – ja tästä saavat nyky-islamittaret kärsiä.

Meidän tietenkin kuuluu nousta kaikkia uskontoja vastaan, mutta analysoiden ja tiedon pohjalta, ei vihankylvöllä jonkun Bushin mieliksi. Jos jokin vetoisuus pitäisi esittää, niin sitten ihmisoikeuksiin vedoten uskonnonvapauslaki islamilaisiin maihinkin!

Marjatta Rostedt

Turun vapaa-ajatteliöista

taivaallisen palkkion toivossa harjoittavat militantit muslimit. Joku amerikkalainen tutkija on ennustanut pian tapahtuvaa suurta yhteenottoa aggressiivisen islamin ja länsimaisen kristillisen kulttuurin välillä. Jos ennustus tarkoittaa sitä, että Länsi lähtee kilpailuttamaan kristillisiä arvojaan, myymään niitä muhammettilaisille, joutuvat kristilliset laatu- ja hintatietoisten kysymysten kiirastuleen: Mitä teillä on tarjottavana? Mitä iloja Paratiisissa? Onko Taivaassa tyttöjä? Entä miten on Helvetin laita? Mistä syneistä sinne voi sojauttaa? Kuinka monta kumarrusta päivässä ja mihin suuntaan?

Uskon alalla on ostajan markkinat. Myyntiötä ei helpota se, että myyjät ilmoittavat olevansa demokratian asialla. Jos Jumalasta on tullut demokraatti, siitä puhuminen on vähintäänkin varomatonta. Joku pehmojumala, naisten, homojen ja transvestiittien kaveri, ei tässä tapauksessa kiinnosta oletettuja ostajia. Juuri läntinen lepuuntuminen on islamin uskonsoturien vihan ja halveksunnan kohteita. Uskon sanoman pitää olla yhtä kova kuin kaksi tuhatta vuotta sitten tehotakseen primitiivisiin vastaanottajiin, Juma-

lan yhtä julma, turhamainen, äkkipikainen ja pitkävihainen kuin maallistenkin hallitsijain, yhtä paria **Idi Aminin, Bokassan, Mubutun, Saddam Husseinin** ja juutalaisten **Jahven** kanssa.

Kristillisyyttä olisi vielä viisikymmentä vuotta sitten voinut ajatella vientiin, kun usko oli puhtaampaa ja laissa selvät pykälät miten sitä tuli noudattaa, kun Jumalan kunnia puolustettiin poliisivoimin ja pantiin pystyyn pikaoikeudenkäyntejä pilkkaajille. Kuuluisalla kuusikymmentäluvulla Hämeen maaherra, koulutukseltaan juristi, jonka sunnuntaista ruokalepoa häiritsi naapuritalon liiterissä halkoja hakkaava talonmies, kutsui poliisit paikalle, ja talonmies sai viettää lopun pyhäpäiväänsä putkassa.

Kristillinen synnin ja sovituksen sanoma olisi ennen ollut helpompi tulkita ulkopuolisille. Selitys, että Jumala laskeutui Taivaastaan alas maan päälle kivitettäväksi ja kidutettavaksi, koska joku talonmies oli hakanut halkoja sunnuntaina, olisi voinut viehättää oppivaista arabia.

Järkeä joka tapauksessa ei uskon asioihin pidä sekoittaa. ●

Vapaa Ajattelijat ei tietenkään suoraan ota kantaa maailmanpolitiikkaan eikä USA:n sotatoimiin Afganistanissa tai Irakissa – mutta lehtemme aihepiiriin liittyvissä asioissa olemme seuranneet tapahtumia kriittisesti. VA 1/2004:ssä julkaistiin Poliittinen islam -kokonaisuuden yhteydessä mm. uutinen naisten aseman huononemisesta Irakissa USA:n asettaman miehityshallinnon toimien vuoksi ("Poliittinen islam leviää Irakissa", s. 12). Poliittinen islam ja "Bushin koalitio" eivät ole toistensa vastakohtia, vaan (kuten Marjatta Rostedt in esittämästä seikoistakin käy ilmi) USA on suurvaltapolitiittisista syistä tukenut valtaeduilleen suotuisia poliittisen islamin muotoja – ja Bushin koalitio jatkaa tätä samaa tehokkaaksi havaittua linjaa edelleenkin.

Tokihan uskonto on aina poliittista siinä mielessä, että se on potentiaalinen väline poliittisen vallan käytölle. Kun puhutaan erikseen "poliittisesta islamista", tarkoitetaan tietysti sitä, että islaminusko halutaan osaksi poliittisten vaatimuksien keskeisiä sisältöjä. Poliittinen islam ei ole aina ollut hallitseva pyrkimys esim. arabimaiden politiikassa (mm. **Saddam Husseinin** ba'athryhmittymän edustama panarabismi oli alkujaan suhteellisen sekulaaria), eikä sen nykyisinkään tarvitsisi olla. Kansainvälinen kampanja poliittista islamia vastaan (sen kaikissa muodoissa) on tärkeä, koska se tukee niitä tahoja, jotka näillä alueilla ajavat sekulaarimpaa hallintomallia. "Bushin koalitio" on ainakin käytännön toimillaan osoittanut, ettei se kuulu näihin jälkimmäisiin tahoihin.

Janne Vainio

Ristikuvio poistettava Suomen lipusta!

Siniristilippua olemme tottuneet pitämään lähes itseltään selvänä itsenäisen Suomen symbolina. Kuitenkin kansallisen herätyksen vuosikymmeninä 1800-luvun puolivälisestä kansalaissotaan saakka esitettiin monia ehdotuksia Suomen lipuksi, jotkut sinivalkoisia, toiset punakeltaisia. Vuoden 1862 purjehduskilpailuissa Suomen lippuna käytettiin valkoisesta ylä- ja sinisestä alakaistasta muodostunutta lipua, joka oli sattumalta samannäköinen kuin samana vuonna virallistettu San Marinon tasavallan lippu.

Tammikuussa 1918 eduskunnassa ehdotettiin Suomen lipuksi sinivalkokaistaista lipua, jonka yläkaista on sininen ja alakaista valkoinen. Sinivalkokaistainen lippu on vuoden 1862 valkosinikaistaista parempi, koska sitä ei sekoiteta San Marinon samankaltaiseen lippuun. Kansalaissodan jälkeen kuitenkin virallistettiin siniristilippu, ilmeisesti koska se vastasi paremmin voittanutta oikeistolaista ideologiaa.

Siniristilippu edustaa kristillistä arvomaailmaa. Demokraattisessa, moniarvoisessa yhteiskunnassa ei kuitenkaan

EROA KIRKOSTA ILMAISEKSI POSTITSE!

Tampereen vapaa-ajattelijat rakensivat internetiin valmiin palvelun (www.eroakirkosta.fi), johon on helppo täyttää tietonsa ja printata lomake postiin laitettavaksi ilman postimerkkiä, jolloin **Vapaa-ajattelijain liitto ry** maksaa postimaksun, joten palvelu on käyttäjille täysin maksutonta.

Samoin eroaminen onnistuu **ilmaiseksi** täyttämällä kääntöpuolen eroamispostikortti. Tampereen maistraatti toimittaa tiedon omalle paikkakunnallesi, josta maistraatti postittaa väestörekisteriosoitteellasi muutaman viikon kuluessa vahvistuksen eroilmoituksesi vastaanottamisesta.

Viisaat syyt ja edut kirkosta eroamisen puolesta:

- säästät n. **300 € kirkollisveron**, kun eroat **käymällä viimeistään 31.12.** (postitse joulukuun puoliväliin, koska eroilmoitus tulee voimaan vasta saapuessaan maistraattiin)
- vain siviililapsi pääsee kouluissa **elämäkatsomustiedon** opetukseen yleistyhmistävän pakkouskonnon sijasta
- vanhempien ja lapsien eroamiset ovat täysin toisistaan riippumattomia, eli perheestä voi erota vain yksi jäsen muiden kuuluessa uskontoon tai yhden jäädessä kirkkoon kaikki toiset voivat erota vapaasti
- kirkon hautapaikat ovat kaikille **samanhintaisia**, myös uskonnottomat hauta-alueet
- uskonnottomia hauta-, hää- ja nimiäisjuhlapuhujia voit tilata edullisesti, jollette halua puhua itse
- monopolikirkon ylivalta ja etuoikeudet heikkenevät ja **katsomusvapaus** parantuu

voida olettaa, että kaikkien kansalaisten tulisi virallisissa tilaisuuksissa osoittaa kunnioitusta yhden uskonnon symbolille. 2000-luvulla olisi jo aika erottaa kirkko valtiosta ja muuttaa valtiolliset tunnukset uskonnollisesti neutraaleiksi. Viime vuonna nousi esiin kysymys kansallislaulun muuttamisesta. Olisi tarpeen aloittaa myös keskustelu lipusta. Väreinä olisi syytä säilyttää sininen ja valkoinen, koska ne olentoivat maamme luontoa, tuhansia järviä ja talvista lunta. Lippuehdotuksia saattaisi olla moniakin, mutta mielestäni yksinkertainen, selkeä ja historiallisesti looginen vaihtoehto olisi sinivalkokaistainen lippu. Se muistuttaisi jossain määrin, mutta ei liikaa veljeskansamme eestiläisten sinimustavalkoista lippua.

Keskustelun ohella olenaista on käytännön toiminta, joka voi panna muutokset liikkeelle. Ehdotankin, että vapaaajattelijat, buddhalaiset, humanistit ja kaikki ihmisten yhdenvertaisuutta kannattavat kansalaiset alkaisivat käyttää sinivalkokaistaista lippua maamme uutena, toistaiseksi epävirallisena lippuna juhlatilaisuuksissa, mielenosoituksissa, kesämökeillä, julkiasujen kuvituksessa jne. Vähitellen uuden lipun, joko sinivalkokaistaisen tai jonkun muun mallin, käyttö leviäisi, vakiintuisi ja lopulta se

Kirjoittajan ehdotus Suomen lipuksi: vuoden 1918 tienoilla käytetty sinisestä ylä- ja valkoisesta alakaistasta muodostuva uskontoneutraali lippu

hyväksyttäisiin Tasavallan viralliseksi tunnuksiksi, kukaties vaikkapa vuonna 2018. Ja muut Pohjoismaat seuraisivat edistyksekköisen Suomen esimerkiksi poistamalla ristikuvio!

Kirkon ja valtion erottaminen ei ole tärkeää pelkästään vapaaajattelijoiden ja uskonnollisten vähemmistöjen tasa-arvoisten oikeuksien kannalta. Myös kristityt voivat aivan hyvin kannattaa sitä, mikäli todella kunnioittavat lähimmäisiään, alkukristillisten ihanteiden mukaisesti. Usein poliittisesta vallasta riippumattomat uskonnolliset järjestöt ovat eettisesti puhdashenkisempiä.

Vapaa-ajattelijat tekevät hyvää työtä omalla sarallaan. Arvostan kaikkea toimintaa vapauden, valistuksen, ihmis-oikeuksien, tasa-arvon, rauhan, ympäristönsuojelun ja eläinten oikeuksien hyväksi. Kehittyneessä Suomessakin on todella paljon tehtävää. Täällä Italiassa ei ole virallisesti valtionkirkkoa, mutta kirkon sekaantuminen politiikkaan, lainsäädäntöön, koulukasvatukseen, informaation vääristelyyn jne. on käytännössä paljon vyyhdikkäämää ja kierompaa kuin vapaamielisisä Pohjoismaissa. Paavi haluaisi tunkea kristillisyyden jopa EU:n perustuslakiin!

Tae Hye sunim
vapaasti ajatteleva
buddhalainen munkki

Tae Hye (Mikael Niinimäki) on suomalaissyntyinen ateistinen zen-munkki, joka toimii Musang Am -temppelein apottina Pohjois-Italiassa

ILMOITUS USKONNOLLISISTA YHDYSKUNNISTA EROAMISISTA

Rasitaa ja täytä tarpeelliset kohdat, ylliviivaa tarpeeton:

Eroan uskonnollisista yhdyskunnista, joihin kuulun.
 Seuraavat <18v. lapsemme eroavat uskonnollisista yhdyskunnista, joihin he kuuluvat:

henkilötunnus: _____

sukunimi: _____

etunimet: _____
(os 12-17v., oma eroonustunus-allekirjoitus): _____

_____.20 _____ (aika ja paikka: _____)

allekirjoitukset: _____
eroavan tai huoltajan _____ (toisen huoltajan)

henkilötunnus: _____

sukunimi: _____

etunimet: _____

(puhelin: _____)

Tampereen
Vapaa-
ajattelijat
maksaa
postmaksun

**TAMPEREEN
MAISTRAATTI**
Vastauslähetyt
Tunnus 5012721
33003 TAMPERE

Vapaa-ajattelijain liitto ry:n paikalliset jäsenyhdistykset ja niiden yhteyshenkilöt

Forssan Vapaa-ajattelijat ry

Anja Tuomola
Myllykatu 1 A 8, 30100 Forssa
Puhelin (03) 422 4150
fova@luukku.com

Helsingin Vapaa-ajattelijat ry

PL 114, 00181 Helsinki
Puhelin (040) 704 7258
juha.kukkonen@saunalahti.fi
<http://www.vapaajattelijat.fi/helsinki>

Helsingin yliopiston vapaa-ajattelijayhdistys Prometheus ry

Laura Vilva, Jääkärintie 9 A 3,
00150 Helsinki
Puhelin (040) 512 9428
laura.vilva@helsinki.fi

Järvenpään Vapaa-ajattelijat ry

Veikko Laine
Kartanonatie 39,
04400 Järvenpää
Puhelin (09) 287 236

Kainuun Vapaa-ajattelijat ry

Aki Räisänen
Sudenpolku 11 B 24,
87350 Kajaani
Puhelin (08) 637 280
aki.k.raisanen@kolumbus.fi
<http://www.kolumbus.fi/aki.k.raisanen>

Karkkilan Vapaa-ajattelijat ry

Ulla Kindstedt
Korvenkatu 8,
03600 Karkkila
Puhelin (09) 225 5930

Kemin Vapaa-ajattelijat ry

Pertti Periniva
Leppälinnuntie 5,
94700 Kemi
Puhelin (016) 232 585
<http://personal.inet.fi/yhdistys/keminvapaa-ajattelijat/>

Keski-Suomen Vapaa-ajattelijat ry

Marko Koivuniemi
Ainolankaari 2 A 24,
40520 Jyväskylä
Puhelin (0400) 429 540
koimark@cc.jyu.fi
<http://www.vapaa-ajattelijat.fi/ks>

Kotkan Vapaa-ajattelijat ry

Korkeavuorenkatu 13,
48100 Kotka
Puhelin (05) 218 6047

Lahden Vapaa-ajattelijat ry

Saimaankatu 5 B 34,
15140 Lahti
Puhelin (03) 782 7408

Lappeenrannan ja ympäristön

Vapaa-ajattelijat ry
Olavi Korhonen
Korkearannantie 3 F,
54530 Luumäki
Puhelin (0500) 556 010
olavi.korhonen@pp.inet.fi

Lohjan seudun Vapaa-ajattelijat ry

Erkki Hartikainen
Käsityöläisentie 17 A 1,
00750 Helsinki
Puhelin (09) 223 3273
etkirja@dlc.fi
<http://www.dic.fi/etkirja/lohja.htm>

Nokian Vapaa-ajattelijat ry

Pentti Riekkola
Sorvantie 518,
37120 Nokia
Puhelin (03) 340 5456

Oulun seudun Vapaa-ajattelijat ry

Jouko Saksio
Jalohaukantie 1 E 41,
90250 Oulu
Puhelin (040) 536 0345

Pohjois-Kymen Vapaa-ajattelijat ry

Heljä Pekkalin
Kuntalantie 7 B 10,
45700 Kuusankoski
Puhelin (040) 704 4638
helja.pekkalin@pp.inet.fi

Pohjois-Savon Vapaa-ajattelijat ry

Osmo Määttä
Metsurintie 4 C 20,
70150 Kuopio
Puhelin (040) 716 6232
osmo.maatta@iki.fi
<http://www.vapaa-ajattelijat.fi/pohjois-savo>
Pääkaupunkiseudun Vapaa-ajattelijat ry
Jouni Luukkainen
Castréninkatu 10 C 53,
00530 Helsinki
Puhelin (09) 191 24185
capital_vapaa_ajattelijat@hotmail.com
<http://www.vapaa-ajattelijat.fi/pkv>

Raision Vapaa-ajattelijat ry

Pentti Levonen
Syreenikatu 14,
21260 Raisio
Puhelin (02) 438 2760
p.levonen@surfeu.fi

Satakunnan Vapaa-ajattelijat ry

Erja Sallinen
Siimeksentie 34,
26740 Vasarainen
Puhelin (0400) 255 074

Seinäjoen Vapaa-ajattelijat ry

Juhani Mäkelä
Soukanjoentie 41,
60200 Seinäjoki
Puhelin (06) 412 2553
juhani.makela@nic.fi

Tampereen Vapaa-ajattelijat ry

Yliopistonkatu 58 B,
33100 Tampere
Puhelin (03) 222 5803
yhdistys@tampere.vapaa-ajattelijat.fi
<http://tampere.vapaa-ajattelijat.fi>

Turun Vapaa-ajattelijat ry

PL 959,
20101 Turku
Puhelin (02) 237 9224
<http://www.vapaa-ajattelijat.fi/turku/>

Vaasan Vapaa-ajattelijat ry

Pentti Suksi
Kirkkopuistikko 6 C 1,
65100 Vaasa
Puhelin (06) 316 7934
pentti.suksi@netsafir.com

Varkauden Vapaa-ajattelijat ry

Taisto Kaukonen
Toritorppa,
Petroskoinkatu 28,
78200 Varkaus
Puhelin (017) 552 7277

Kurssi ateismista

Ateismin perusteet (040698 24 t / hinta 51 €). Tule mukaan kurssille, jollaista ei järjestetä missään muualla! Opi miten ratkaistaan kysymys elämän tarkoituksesta, tiedon olemuksesta ja todellisuuden perusluonteesta. Opi miten elämän valintoja tehdään sekä oman että yhteisöjen edun kannalta hyvin. Sisältönä myös yleisimpien jumalatonidistusten kritiikkiä ja runsaasti keskustelua. **Aika ja paikka:** ke 18.00-20.30 klo 15.9. - 3.11. Unikkotie 5 B, Vantaa / Hartikainen Erkki. Ilmoittautuminen 23.8. klo 15-18 paikan päällä tai puh. 8392 4342 sekä myöhemmin opiston kotisivulta (www.vaop.org) tai puh. 9392 3059.

Todellisuus uskonnonvapauslain varjossa:

Pakkouskontoa Porissa

Janne Vainio

Uskonnonvapauslaki muuttui viime vuonna. Samalla uudistettiin laki perusopetuksesta, joka säätelee uskonnottoimien lasten asemaa. Uuden lain mukaan uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomat lapset on automaattisesti sijoitettava elämänkatsomustiedon opetukseen, eikä heitä enää voida pitää uskonnonopetuksessa, jolleivät lasten huoltajat toisin ilmoita.

Käytännössä periaate on osoittautunut kuolleeksi kirjaimeksi. Kristinuskon laiton pakkosyöttö jatkuu kuten ennenkin; lukuisat ateistiperheet eri puolilla maata ovat joutuneet käymään sitkeää taistelua puolustakseen lastensa ihmisoikeuksia. Kouluviranomaiset ovat vedonneet "siirtymävaiheeseen", josta ei kuitenkaan tässä kohdin ole laissa sanottu mitään. Uskonnottomat vanhemmat ovat yhä vaarassa menettää lastensa huoltajuuden vain siksi, etteivät he pakota lapsiaan rukoilemaan ja lukemaan uskontoläksyjä.

Poliisit kimppuun lain noudattamisesta

Räikein esimerkki koululaitoksen harjoittamista lasten uskonnonvapauden loukkauksista löytyy Porista. Satakunnan vapaa-ajattelijoissa toimiva **Sirpa Sarja** (kuva oik.), kahden uskonnottoman pojan (Arto, 9 ja Ilari, 12) äiti, on saanut poliisit niskaansa, kun hän on kieltäytynyt panemasta lapsiaan evankelis-luterilaiseen uskonnonopetukseen, johon Kalaholman koulun rehtori **Antti Saarikoski** oli sijoittanut heidät omavaltaisella päätöksellään, jonka suulliseksi pe-

rusteluksi rehtori oli esittänyt oman kristillisen vakaumuksensa. Porin koulutoimenjohtaja **Jari Leinonen** on tehnyt lasten äidistä tutkintapyyntön, koska tämä on koulutoimen mielestä laiminlyönyt tehtävänsä huolehtia, että lapset täyttävät oppivelvollisuutensa.

Taustalla oli lasten äidin ja tämän Kaskisista kotoisin olevan ex-aviomiehen välinen huoltajuuskiista. Vanhemmilla on yhteishuoltajuus, mutta lasten uskonnoton asema on juridisesti täysin kiistaton, ja näin ollen perustuslain 11 § suojaa heitä osallistumasta vieraan uskonnon harjoittamiseen vastoin tahtoaan. Syksyllä 2003 lasten isä oli kuitenkin lähettänyt koululle kirjeen, jossa vaati lasten osallistumista uskonnonopetukseen ja koulun hartaustilaisuuksiin, jotta nämä saisivat "opetusta yhdestä yhteiskuntamme keskeisestä arvomaailman perustekijästä."

Rehtori ja koulutoimenjohtaja olivat molemmat tulkinneet tilanteen mielivaltaisesti siten, että huoltajien välillä vallitsi kiista lasten uskontokunnasta, ja katsoivat tällä tekaistulla perusteella, että lapset tuli yhä pitää enemmistötunnustuksen mukaisessa opetuksessa. Perusteena käytettiin valinnaisaineita koskevaa määräystä, jonka mukaan tilanteissa, joissa huoltajat eivät pääse yksimielisyyteen ainevalinnoista rehtori voi päättää asian parhaaksi katsomallaan tavalla. Peruste oli virheellinen, koska uskonto ja ET eivät ole valinnaisaineita, vaan kullekin katsomuskunnalle pakollisia aineita.

Jussi Partanen/Satakunnan Kirisa

Jumala auttoi huoltajuuskiistassa

Isä, joka oli eronnut kirkosta jo ennen vuonna 1999 tapahtunutta avioeroa, on nyt äidin arvion mukaan aloittanut pelin, jonka tavoitteena on saada lasten huoltajuus kokonaan itselleen. Isä oli itse ottanut lapset kirkosta pois, mutta vaati näille siitä huolimatta uskonnonopetusta. Marraskuussa 2003 isä oli pannut vireille huoltajuuskiistan vaatien lasten yksinhuoltajuutta sillä perusteella, ettei kasvatusperiaatteista päästä yhteisymmärrykseen. Viranomaisten (joista enemmistö on tiedetysti luterilaisia)

silmissä isä on saanut itsensä näyttämään ”hyvältä ihmiseltä”, joka kantaa huolta lastensa uskonnollisesta kasvatuksesta.

Jos Sirpa saa tuomion lastensa kouluopetuksen laiminlyönnistä, hän saattaa olla heikoilla vaatiessaan huoltajuutensa säilyttämistä. Huoltajuuskiistassa avustanut asiamies **Seppo Korkeamäki** kehottikin häntä oman etunsa vuoksi laittamaan lapset edes väliaikaisesti uskontotunneille, jotta hän ei menettäisi lastensa huoltajuutta. Äidille on kuitenkin mahdoton ajatus pakottaa lapsiaan osallistumaan kristilliseen uskonnonharjoitukseen, koska he eivät usko jumalaan. ”En voi tehdä lapsilleni tällaista vääryyttä.”

Uskonnonvapauslain mukaan huoltajat päättävät lapsen uskonnollisesta asemasta yhdessä. 12 vuotta täyttäneen lapsen uskonnollista asemaa ei kuitenkaan voida muuttaa toiseksi (esimerkiksi uskonnottomasta luterilaiseksi) ilman hänen omaa suostumustaan, vaikka lapsen molemmat vanhemmat sitä yksimielisesti vaatisivat. Lisäksi tilanteessa, jossa lapsen uskontokunnasta ei ole mitään kiistaa huoltajien välillä, ei ole myöskään mitään perustuslain 11 §:n sallimaa mahdollisuutta pakottaa lasta harjoittamaan hänen asemalleen vieraan uskonkunnan mukaista uskontoa.

Kristillinen armo vai lakhurskaus?

Lakia oli turha lukea rehtorille ja koulutoimenjohtajalle, joiden vakaumuksen mukaan lakipykälät ilmeisesti tulevat taivaasta. 7.10.2003 Sirpa Sarja jätti koulutuslautakunnalle valituskirjeen, jossa hän vetosi lastensa uskonnottomasta asemasta koituvaan oikeuteen siirtyä automaattisesti ET:n opetukseen. Lautakunta päätti 28.10.2003 koulutoimenjohtajan esityksen mukaisesti äänin 5-4, että lapset määrätään enemmistöuskonnon mukaiseen opetukseen, johon Kahlolman rehtori jo oli heidät sijoittanut.

Lautakunnan perusteluissa viitattiin uskonnonvapauslain 3 §:n 2. momentin viittaukseen lakiin lapsen huollosta ja tapaamis-oikeudesta, jonka mukaan lapsen uskonnollisesta asemasta päättävät huoltajat yhdessä, jollei toisin ole päätetty. Lasten uskonnollisesta asemasta ei tässä tapauksessa ol-

NÄKÖKULMA:

Jumala puhuu valtion kautta

lut mitään kiistaa, joten peruste oli laiton. Todellisia motiiveja ei edes salailltu. Rehtori ilmoitti avoimesti olevansa evankelis-luterilainen. Valituksen esittelijänä toiminut **Marja Oja** kouluvirastosta lausui perusteluna suhtautumiselleen, että hän kyllä uskoo.

Sirpa valitti kouluviranomaisten epäasiallisesta käytöksestä lääninhallitukseen sekä Turun hallinto-oikeuteen. Lääninhallituksessa asia painettiin villaisella ilman ylempää valitusosoitetta. Valituksen käsittelijänä toiminut **Riikka Jäntti** ilmoitti jälleen valituksen jättäjälle uskovansa – antaen ymmärtää, että kyseessä oli viranomaisharkinnassa painava näkökohta etenkin, kun käsitellään uskonottomien asioita.

Turun hallinto-oikeus ei käytännössä välittänyt laista sen enempää. Jumalan laki meni yhä Suomen perustuslain edelle. Hallinto-oikeuden päätöksessä siunattiin koululautakunnan aikaisempi päätös.

Ongelma oli ollut vähällä ratketa perheen muuttaessa. Uuden Vähärauman koulun rehtori **Jaana Kujansuu** oli suhtautunut myötämielisesti ET-opetuksen järjestämiseen, ja koulutoimenjohtaja Leinosen aikaisemman kannan mukaan rehtorille kuuluikin tässä asiassa päätävältä oman harkintansa mukaan. Leinonen oli kuitenkin ottanut yhteyttä myös Kujansuuhun kieltäen järjestämästä Sirpa Sarjan lapsille ET-opetusta yhdessä Porin koulussa.

Tukea vapaa-ajatteliijoilta

Tässä vaiheessa Sirpa soitti Vapaa-ajattelijain liiton toimistoon, missä toiminnanjohtaja **Paula Vasama** neuvoi hänelle pätevän ihmisoikeusasianajaja **Markku Fredmanin**,

Venäläinen ateistifilosofi **Mihail Bakunin** esitti teokseensa *Valtio ja jumala*, että idea nykyaikaisesta valtiosta on toisinto jumalan valtakunnasta maan päällä. Anarkistina Bakunin katsoi, että valtiovallan oikeutus perustuu uskoon, ei mihinkään laillisesti sitovaan yhteiskuntasopimukseen. Seuraavassa en oleta tätä käsitystä todeksi, vaan tarkastelen sen sijaan, miltä asiat näyttäisivät, *mikäli* – niin kuin meille kerrotaan – meillä todella *olisi* olemassa jokin sellainen esivalta, jonka oikeutus perustuisi lakiin.

Perustuslain 106 §:n mukaan perustuslaki menee välttämättä tavallisen lain edelle, jolloin ristiriitatilanteessa jokainen alempaan lakiin pohjautuva viranomaispäätös on juridisesti mitätön eikä sitä periaatteessa pidä totella eikä panna täytäntöön. Myös lainsäätäjän tahto on teoriassa tällöin mitätön, eikä sitä millään laillisella perusteella pitäisi totella eikä panna täytäntöön. Oikeusvaltiossa todistuksen taakan pitäisi aina olla sillä osapuolella, joka syyttää jotakuta toista laillisten käskyjen rikkomisesta.

joka laati hänelle valituksen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Hän oli asiasta yhteydessä myös liiton puheenjohtaja **Erkki Hartikaiseen**, jolla on pitkän linjan kokemusta aikaisemmista koulutoimen mielivaltaa koskevista valituksista.

Tapauksen johdosta porilainen kansanedustaja **Mikko Elo** (sd) teki eduskunnassa kirjallisen kysymyksen kirkkoon kuulumattomien lasten oikeuksista. Asia sai myös paikallista julkisuutta *Satakunnan Kansassa* (28.5.2004).

Kiistaa on herättänyt kysymys, voiko huoltajan (tässä tapauksessa isän) antamalla ilmoituksella olla juridisesti sitovaa merkitystä lapsen oppivelvollisuuden ja sen laiminlyömissä kannalta. Huoltajan ilmoituk-

Käytännön ongelmana on kuitenkin, että Suomen viranomaiset – oikeuslaitosta myöten – ovat asenteellisesti toista mieltä eivätkä ymmärrä länsimaisen oikeuskäsityksen mukaista *laillisuusperiaatetta* kriiteeriksi sille, millä ehdoilla alamaisia saa käskää, syyttää niskoittelusta, tuomita ja rangaista. Jos alamainen kieltäytyy totelemasta määräyksiä esimerkiksi silloin, kun hänet määrätään perusoikeussääntöjen vastaisesti harjoittamaan uskontoa, hänestä tehdään poliisille tutkintapyyntö, häntä uhkaillaan lastensa huoltajuuden menettämisenä ja hän pääsee viranomaisten mustalle listalle. Esivallan edessä todistustaakka muuttuu käänteiseksi: alamaainen joutuu käytännössä itse todistamaan, etteivät häneen kohdistetut käskyt olleet laillisia.

Oikeusvaltion peruseriaate, *rajoitettu julkinen valta*, johon myös uskonnonvapausnormit liittyvät, on suomalaisessa hallintokulttuurissa suhteellisen tuntematon käsite. Laillisuuden ei (muualla kuin oikeusfilosofisissa keskusteluis-

sa) ymmärretä tarkoittavan esivallan oikeudellista rajoittamista, vaan sitä että alamainen totelee ilman tyhmiä kysymyksiä.

Perustuslaillisuus ei sovi yhteen sellaisen maatamme hallinneen korporatiivisen virkamiesvaltioperinteen kanssa, jonka mukaan julkisvallan tehtävänä ei ole niinkään turvata yksityisten kansalaisten oikeuksia, vaan artikuloida kansakunnalle yhteisiä arvoja. Luterilaisemmistöisessä yhteiskunnassa nämä ”yhteiset arvot” ovat – kuinkas ollakaan – evankelisluterilaisia. Niiden mukaan sitten eletään, jos demokratiaa ei käsitetä ensi sijassa kaikille yhteisten oikeuksien, vaan yhteisten arvojen toteuttajana.

Kansalaisten luottamus demokratian toimivuuteen on heikko. Ongelmana on kuitenkin harvoin nähty kansalaisen oikeuksien toteutumista; puhe kansalaisen oikeuksista kuitataan helposti ”herrojen” puheena, jolla halutaan estää yhteisten arvojen suorasekäinen toteuttaminen. Demokratialla tarkoitetaan sitä, että kansaa edustavan määrällyvallan edessä ei turhia saivarrella yksittäisen kansalaisen oikeuksista.

1900-luvulla oikeusvaltioiden rajoitetun julkisen vallan

mallia arvosteltiin laajalti siitä, että se rajoitti järjestelmän kykyä toteuttaa jotakin oletettua ”todellista” kansan tahtoa. Merkittävin tällaisen kritiikin esittänyt vaihtoehtoideologia oli fasismi. Kommunismi ei kuulunut samaan sarjaan, sillä marxismi-leninismi myönsi täysin avoimesti pyrkivänsä tietyn luokan yksinvaltaan eikä johonkin mystiseen ”koko kansan” valtaan.

Marxismille, fasismille ja suomalaiselle poliittiselle kulttuurille yhteistä on *hegeliläinen* yhteiskuntakäsitys, jossa valtio ei ole pelkkä kansalaisten oikeuksien takaamisen väline, vaan edustaa maailmanhengen korkeampaa ilmentymää. Pohjoismaisten viranomaisen asenteita voisikin usein erehtyä luulemaan neuvostoliittolaisiksi – paitsi että edes Neuvostoliitossa ei nyt sentään ollut pakollista uskonnonopetusta.

Alkujaan valtiovalta oli ruhtinanaaksi ryhtyneen tilanomistajan yksityisomaisuutta, jonka laillisuutta ei tarvinnut perustella veroalamaisille; miekan valtuutus riitti osoittamaan, että totella kannatti. Keskiajalta lähtien oikeudella rajaamatonta valtaa on perusteltu armolla, kristillisellä rakkaudella ja hal-

litsijan pastoraalisella vastuulla alamaistensa holhoamisesta. Hegeliläinen valtiokäsitys on ainoastaan modernisoitunut vanhan paimenvallan mallin, jotta malli olisi uskottava vielä senkin jälkeen, kun jumalan nimeä ei voi suoraan lausua valtion virallisissa julistuksissa.

Tokihan Suomi on eräänlainen oikeusvaltio – mutta se poliittinen kulttuuri, josta suomalainen itsenäisyystaistelu aikoinaan nousi, syntyi hyvin toisenlaisissa valtiollisissa oloissa. **Snellmanin** kaltaisten nuorhegeliläisten panos oli erityisen merkittävä; valistusfilosofia sen sijaan tuli maahan vain luterilaisittain vesitettynä. Kenties tämän vuoksi julkiseen valtaan suhtaudutaan edelleenkin ikään kuin se olisi jotenkin suvereenisti lakien yläpuolella.

Tosin, eihän evankelis-luterilaisten pyhässä kirjassa *Raamatussa* puhutakaan mitään esivallan sitomisesta laillisuusperiaatteeseen. Todestaan vain että ei ole esivaltaa muutoin kuin jumalan asettamana ja että sen edessä on oltava kuuliainen. Maamme viranomaisia, joiden välityksellä jumala ilmeisesti puhuu, ei voi ne syyttää ainakaan kristillisten arvojen laiminlyömisestä. ■

Janne Väinö

sen nojalla lapsi voi perusopetuslain 13 §:n mukaan osallistua enemmistölle opetettavaan uskonnonopetukseen, vaikkei hän kuuluisi mihinkään uskontokuntaan. Asianajaja Fredmanin mukaan ilmaisumuoto ”voi” merkitsee, ettei uskonnotomalla lapsella tällaisessakaan tapauksessa ole uskonnonopetukseen mitään oppivelvollisuuden mukaista velvoitetta – eikä uskontotunneilta poisjääminen tällöin voi olla mikään laillinen peruste tuomita ketään oppivelvollisuuden suorittamista koskevan valvonnan laiminlyömisestä. Mikäli siis asemaltaan kiistattomasti uskonnoton lapsi jää pois uskontotunneilta, tulee hänet lain mukaan joka tapauksessa sijoittaa ET-opetukseen.

Suomen ratifioiman ihmisoikeussopi-

muksen mukaan ”opetus koulussa määrätty lapsen uskontokunnan mukaan” (yleisopimus lasten oikeuksista 2003, 14. artikla, 6. momentti). Koska perusopetuslain 13 §:ssä ei erikseen säädetä huoltajalle oikeutta velvoittaa lastaan muun kuin tämän oman uskontokunnan mukaiseen uskonnonopetukseen, 13 §:ää ei voitane laillisin perustein tulkita perustuslain ja maamme ratifioimien lainvoimaisten sopimuksien vastaisesti. Näin ollen laki ei anna huoltajalle mitään oikeutta määrätä uskonnotonta lasta uskonnonopetukseen, jollei lapsi itse siihen suostu. Lapsen uskontokunnasta huoltajat voivat päättää, mutta tähän heidän päätösvaltansa uskonnonopetuksen osalta rajoittuu.

Lapsi ei nykyisen lainsäädännön mukaan

**– Laillisuusperiaatteeseen
suhtaudutaan julkisen vallan
taholta kuin laki olisi jätepaperia.**

ole huoltajiensa omaisuutta vaan itsenäinen oikeussubjekti. Vanhemmilla on lapsiin valtuuksia vain lain säädöksiin nojalla, ei mielivaltaisesti. Jos lapsen uskonnollinen asema on kiistaton, huoltajalla ei ole oikeutta kävellä tämän seikan ylitse.

Rehtrit uskontopoliiseina?

Jos lakia voitaisiin todella tulkita niin, että huoltajien ollessa erimielisiä rehtori voi oman uskonnollisen vakaumuksensa mukaisesti päättää, osallistuuko lapsi uskonnon vai ET:n opetukseen, tilanne olisi Sirpa Sarjan mukaan absurdi. Käytännössä se merkitsi, että kouluviranomaiset voisivat toimia paikallisina uskontopoliiseina jotka valvovat uskonnottomien lasten kasvattamista herran nuhteeseen. ”Suomeen tulisi joukko maan sisäisiä uskontopakolaisia. Yhteishuoltajuudessa eläville avioerolapsille pitäisi säännönmukaisesti valita sellainen asuinpaikkakunta, jossa koulun rehtori on samaa mieltä uskonnottomien oikeuksista. Edes työpaikkaa uudella paikkakunnalla ei voisi ottaa vastaan ennen kuin on saanut paikallisen koulun rehtorilta kirjallisen vakuutuksen hänen kannastaan uskonasioihin.”

Vaikutukset menisivät käytännössä vieläkin pidemmälle, koska tällöin yhteishuoltajuus mahdollistaisi aina sen, että jopa täysin uskonnottomat vanhemmat käyttäisivät ”lapsen etua” imagopohjaisena lyömäaseena keräämällä itselleen viranomaisten silmissä irtopisteitä valmiudestaan olla hyvä uskontokasvattaja. ”Käräjäoikeudet eivät voisi enää tehdä yhteishuoltajuuspäätöksiä kirkkoon kuulumattomien lasten osalta, koska niihin sisältyisi tulenarka riski huoltajuuskiistojen vireillepanosta käyttäen uskontokasvatusta muodollisena tekosyynä.”

KHO:n päätöstä odotellessa huoltajuuskiista on jo todennäköisesti ratkennut. Asianajaja Fredman on vaatinut KHO:ta julistamaan Porin koulutuslautakunnan tekemän päätöksen täytäntöönpanokieltoon käsittelyn ajaksi, mutta tähänkään vaatimukseen ei toistaiseksi ole vastattu.

Milloin mielenosoitus?

Vapaa-ajattelijain liiton puheenjohtaja Hartikainen arvelee pessimistisesti Suomen viranomaisten pysyvän kannassaan loppuun asti. ”Todennäköisesti asia tullaan ratkaisemaan vasta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa.” Sirpa Sarja peräänkuuluttaa vapaa-ajattelijoita tällä välin ryhtymään näkyvämpiin toimiin ihmisoikeuksiensa puolustamiseksi, kun tosiasia on, että evankelis-luterilaiselle enemmistölle uskonnottomien oikeudet ovat pelkkää ilmaa. ”Tartuttaisiin mielenosoitus eduskuntatalon edustalla – vaatimuksena että kaikkia edes nykyisin voimassa olevia uskonnottomien laillisia oikeuksia noudatetaan.”

Erityisen närkästynyt Sirpa on pseudo-humanistisen suvaitsevuuuden varjolla syötetystä kristillisestä kaksinaismoraalista, jonka vankeina jopa monet uskonnottomat edelleen ovat. ”Vaikka Suomessa on uskonnonvapaus, asenteet ovat kuin Suomessa olisi uskontopakko; ’kyllä kaikki nyt johonkin uskovat’ on yleinen toteamus. Keskusteluissa *meitä* yritetään käännäyttää, sen sijaan *me* emme saisi käännäyttää uskovaisia. Tartuttaisiin joka kuntaan erillinen koulu kirkkoon kuulumattomille, että syrjintä saataisiin loppumaan.”

Sirpa arvioi, ettei hänen tapauksensa ole ainoa uskonnottomiin kohdistettu ihmisoikeusloukkaus Porin alueella. Lain noudattamiseen ylipäätään suhtaudutaan viranomaisten taholta kuin laki olisi jätepaperia. Yli puolessa Porin kouluja ei edelleenkaan ole ET-opetusta huolimatta uskonnottomien lasten määrästä; lisäksi koulutoimenjohtaja Leinonen on kieltänyt opettajia tiedottamasta ET-opetukseen velvoittavasta lainmuutoksesta ainakaan oppilaiden vanhemmille. Virastossa ei haluta kirkkoon kuulumattomien vanhempien tietävän, ettei heidän lastensa oppivelvollisuuteen kuulu uskonnonopetus. Lakia ei siis ole rikottu vain epähuomiossa, vaan sitä rikotaan suunnitelmallisesti, ja tavoitteena on että uskonnottomat pysyisivät hiljaa oikeuksistaan.

Sirpa Sarja pitää tilannetta täysin kestämättömänä. ”Uskonnottomia on yksi viidesosa; jos meidän laillisia oikeuksiamme ei kunnoiteta evankelis-luterilaisten taholta, seurauksena on sisällissota.” ●

Ihmisoikeudet Suomen koululaitoksessa

Tässä artikkelissa on esitelty ihmisoikeuksia Suomen koululaitoksessa voimassa olevien kansainvälisten sopimusten, Suomen perustuslain, Suomen nykyisten lakien ja muiden asiakirjojen avulla. Kannattaa huomata, että alla mainitut kansainväliset sopimukset ylittävät Suomen perustuslain. Perustuslaki ylittää tavalliset lait. Tavalliset lait ylittävät hallinnolliset määräykset. Lakien perusteluilla ei ole mitään sitovaa merkitystä. ■

Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus

Article 18

1. *Everyone shall have the right to freedom of thought, conscience and religion. This right shall include freedom to have or to adopt a religion or belief of his choice, and freedom, either individually or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief in worship, observance, practice and teaching.*

2. *No one shall be subject to coercion which would impair his freedom to have or to adopt a religion or belief of his choice.*

3. *Freedom to manifest one's religion or beliefs may be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary to protect public safety, order, health, or morals or the fundamental rights and freedoms of others.*

4. *The States Parties to the present Covenant undertake to have respect for the liberty of parents and, when applicable, legal guardians to ensure the religious and moral education of their children in conformity with their own convictions.*

Englanninkielen sanakirjan selitys sanalle belief:

1. usko (in God; the Christian ~); vakaumus
2. usko, luottamus (he had no great ~ in doctors)
3. käsitys, mielipide, ajatus, luulo

Kun artikla alkaa puheella ajatuksen, oman tunnon ja uskonnon vapaudesta, on Suomen hallitukselta täysin mielivaltaista ja kannanotto uskontojen puolesta suomen-taa seuraavassa lauseessa esiintyvä sana "belief" uskoksi.

Korjattu suomennos:

Artikla 18

1. Jokaisella on oikeus ajatuksen, oman tunnon ja uskonnon vapauteen. Tämä oikeus sisältää vapauden tunnustaa omavalintaista uskontoa tai **vakaumusta** (hallituksen suomennos: uskoa) taikka omaksua se sekä vapauden joko yksinään tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti harjoittaa uskontoaan tai **vakaumustaan** (hallituksen suomennos: uskoaan) jumalanpalveluksessa, uskonnollisissa menoissa, hartaudenharjoituksissa ja opetuksessa.

2. Ketään ei saa saattaa sellaiselle pakotukselle alttiiksi, joka rajoittaa hänen vapauttaan tunnustaa tai valita oman valintansa mukainen uskonto tai **vakaumus** (hallituksen suomennos: usko).

3. Henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai **vakaumuksiaan** (hallituksen suomennos: uskoaan) voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, jotka on säädetty lailla ja jotka ovat välttämättömiä suojelemaan yleistä turvallisuutta, järjestystä, terveydenhoitoa tai moraalialia tahi muiden perusoikeuksia ja -vapauksia.

4. Yleissopimuksen sopimusvaltiot sitoutuvat kunnioittamaan vanhempain ja tarvittaessa laillisten holhojain vapautta taa-ta lastensa uskonnollinen ja moraalinen opetus omien vakaumustensa mukaan.

Yleissopimus lapsen oikeuksista

Lapsen oikeuksia koskevan sopimuksen suomennoksessa "belief" on suomennettu oikein vakaumukseksi. ▶

Artikla 14

1. Sopimusvaltiot kunnioittavat lapsen oikeutta ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen.

2. Sopimusvaltiot kunnioittavat vanhempien ja laillisten huoltajien oikeuksia ja velvollisuuksia antaa lapselle ohjausta hänen oikeutensa käyttämisessä tavalla, joka on sopusoinnussa lapsen kehitystason kanssa.

3. Henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai vakaumustaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista säädetään laissa ja jotka ovat välttämättömiä yleisen turvallisuuden, järjestyksen, terveyden ja moraalien tai muiden ihmisten perusoikeuksien ja vapauksien suojelemiseksi.

Otteita perustuslaista

6 § Yhdenvertaisuus

Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä.

Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Sukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksesta ja muista palvelussuhteen ehtoista määrättäessä, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään.

11 § Uskonnon ja omantunnon vapaus

Jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus.

Uskonnon ja omantunnon vapauten sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.

107 § Lakia alemmanasteisten säädösten soveltamisrajoitus

Jos asetuksen tai muun lakia alemmanasteisen säädöksen säännös on ristiriidassa perustuslain tai muun lain kanssa, sitä ei saa soveltaa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa.

Ote perusopetuslaista

13 § Uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetus

Perusopetuksen järjestäjän tulee järjestää oppilaiden enemmistön uskonnon mukaista uskonnon opetusta. Opetus järjestetään tällöin sen mukaan, mihin uskonnolliseen yhdyskuntaan oppilaiden enemmistö kuuluu. Tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat oppilaat osallistuvat oman uskontonsa opetukseen. Oppilas, joka ei kuulu tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan, voi huoltajan ilmoitettua asiasta perusopetuksen järjestäjälle osallistua mainittuun uskonnonopetukseen.

Vähintään kolmelle evankelisluterilaiseen kirkkoon tai vähintään kolmelle ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluvalla oppilaalla, jotka eivät osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnon opetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta.

Muuhun kuin 2 momentissa mainittuihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvalle vähintään kolmelle oppilaalle, jotka eivät osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos heidän huoltajansa sitä pyytävät.

Jos oppilas kuuluu useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan, oppilaan huoltaja päättää, minkä uskonnon opetukseen oppilas osallistuu.

Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle, joka ei osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, opetetaan elämäkatsomustietoa. Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla oppilaalle, jolle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta, opetetaan huoltajan pyynnöstä elämäkatsomustietoa. Perusopetuksen järjestäjän tulee järjestää elämäkatsomustiedon opetusta, jos opetukseen oikeutettuja oppilaita on vähintään kolme.

Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton oppilas voi huoltajan pyynnöstä osallistua myös sellaiseen perusopetuksen järjestäjän järjestämään uskonnon opetukseen, joka oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastaa hänen uskonnollista katsomustaan.

Mitä 13 §:ssä säädetään uskonnollisesta yhdyskunnasta, sovelletaan sellaiseen tämän lain voimaan tullessa toimivaan us-

konnolliseen yhdistykseen, jota perusopetuksen järjestäjä on pitänyt tuolloin voimassa olleissa säännöksissä tarkoitettuna uskontokuntana.

Ote lukiolaista

9 § Uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetus

Koulutuksen järjestäjän tulee järjestää opiskelijoiden enemmistön uskonnon mukaista uskonnon opetusta. Opetus järjestetään tällöin sen mukaan, mihin uskonnolliseen yhdyskuntaan opiskelijoiden enemmistö kuuluu. Tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat opiskelijat osallistuvat oman uskontonsa opetukseen. Opiskelija, joka ei kuulu tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan, voi halutessaan osallistua mainittuun uskonnonopetukseen.

Vähintään kolmelle evankelisluterilaiseen kirkkoon tai vähintään kolmelle ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluvalle opiskelijalle, jotka eivät osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta.

Muuhun kuin 2 momentissa mainittuihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvalle vähintään kolmelle opiskelijalle, jotka eivät osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos opiskelijat sitä pyytävät. Jos opiskelija kuuluu useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan, opiskelija päättää, minkä uskonnon opetukseen hän osallistuu.

Jos opiskelija kuuluu useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan, opiskelija päättää, minkä uskonnon opetukseen hän osallistuu.

Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle opiskelijalle, joka ei osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, opetetaan elämäkatsomustietoa. Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalle opiskelijalle, jolle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta, opetetaan hänen pyynnöstään elämäkatsomustietoa. Koulutuksen järjestäjän tulee järjestää elämäkatsomustiedon opetusta, jos opetukseen oikeutettuja opiskelijoita on vähintään kolme.

Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton opiskelija voi osallistua myös sellaiseen koulutuksen järjestäjän järjestämään us-

konnon opetukseen, joka opiskelijan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastaa hänen uskonnollista katsomustaan.

Opiskelijalle, joka aloittaa lukiokoulutuksen 18 vuotta täytettyään, opetetaan hänen valintansa mukaisesti joko uskontoa tai elämäkatsomustietoa.

Mitä 9 §:ssä säädetään uskonnollisesta yhdyskunnasta, sovelletaan sellaiseen tämän lain voimaan tullessa toimivaan uskonnolliseen yhdistykseen, jota koulutuksen järjestäjä on pitänyt tuolloin voimassa olleissa säännöksissä tarkoitettuna uskontokuntana.

Ote perustuslakivaliokunnan mietinnöstä 1982

Vaikka hallitusmuodon 8 §:ssä puhutaan vain oikeudesta harjoittaa uskontoa eikä lainkaan oikeudesta olla sitä harjoittamatta, on hallitus muodon 8 ja 9§: n nojalla epäilyksetöntä, etsi perustuslain turvaa nauttivaan uskonnonvapauteen kuuluu, ettei kehtää voida ilman perustus lain säätämisyjärjestyksessä annetun säännöksen tukea velvoittaa vasten tahtoaan osallistumaan uskonnonharjoitukseen. Uskonnonharjoitukseen on pääsääntöisesti katsottava kuuluvan uskonnollisten menojen lisäksi myös uskonnolliset opetuksen, koska uskonnonvapauteen on katsottava sisältyvän myös vapauden uskonnosta. Tämä vapaus uskonnosta koskee kaikkia kansalaisia ja on periaatteessa riippumaton uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä, koska uskonnolliseen yhdyskuntaankaan kuuluvia henkilöitä ei voida pakottaa osallistumaan uskonnollisiin menoihin. Hallitusmuodon säännösten nojalla on myös selvää, että uskonnonvapautta ei voida käsittää sillä tavoin ehdolliseksi, että esim. johonkin julkisen vallan ylläpitämään laitokseen kuten kouluun tai päiväkotiin tulevan henkilön voitaisiin katsoa tällä laitokseen tulemisellaan, vaikka se olisi vapaaehtoista, suostuneet osallistumaan laitoksessa toimitettavaan uskonnonharjoitukseen. Uskonnonvapaus on myös kansalaisen iästä riippumaton, mutta käytännössä nuorten alaikäisten kohdalla tätä vapautta ei käytä yksilö itse vaan hänen vanhempansa tai holhoojansa. ▶

Vaikka uskonnonvapautta voidaankin pitää perussisällöltään selvänä, on vielä erikseen tarkasteltava, mitä sisältää hallitusmuodon 9 §:n tarkoittama oikeuksien ja velvollisuuksien riippumattomuus uskonnollisesta järjestäytymisestä eli voiko julkinen valta etuja antaessaan tai velvoitteita asettaessaan tehdä eroja eri uskontokuntiin kuuluvien kansalaisten tai uskonnonharjoittamisen suhteen eri asemassa olevien kansalaisryhmien välillä. Hallitusmuodon 5 §:n huomioon ottaen on selvää, että hallitusmuodon 9 §:n säännös edellyttää, siinä mainituin varauksin, julkiselta vallalta täyttää tasapuolisuutta oikeuksien antamisessa tai velvollisuuksien asettamisessa, milloin oikeudet ja velvollisuudet eivät koske tai liity uskonnonharjoittamiseen. Uskonnonharjoittamisen perusteella ei voida tehdä eroja esim. terveys- tai kulttuuripalvelujen, sosiaalietujen tai vaaleihin liittyvien oikeuksien järjestelyssä. Mitä sitten tulee siihen kysymykseen, voiko julkinen valta tehdä eroja sellaisten palvelujen osalta, jotka itsessään sisältävät uskonnollisia piirteitä tai jotka liittyvät uskonnonharjoittamiseen, näyttää siltä, että hallitusmuodon 9 §:n säännös edellyttäisi tältä osin julkiselta vallalta täyttää tasapuolisuutta. Tällainen tasa-
puolinen kohtelu voisi toteutua esim. siten, että julkinen valta pidättäisi täysin sellaisten palveluiden antamisesta, joihin sisältyy uskonnollisia aineksia, ja jättäisi niistä huolehtimisen asianomaisille uskontokunnille. Vaikka hallitusmuodon 9 § ei sitä osoitakaan, on säännöksen syntyvaiheiden valossa kuitenkin ilmeistä, ettei säännöksellä pyritty muuttamaan evankelis-luterilaisella kirkolla ollutta erityisasemaa, joka perustuslakien tasolla ilmenee muun muassa hallitusmuodon 83 ja valtiopäiväjärjestyksen 31 §:ssä. Tämä evankelis-luterilaisen kirkon erityisasema on perustuslakien säätämisen jälkeenkin kiistattomasti otettu huomioon monissa lainsäädäntötoimissa. Julkisen vallan ja evankelis-luterilaisen kirkon perustuslaeissa tarkoitettua suhdetta voidaan kuvata siten, ettei julkinen valta eli valtio ole tunnustuksellinen siinä mielessä, että se olisi sidottu evankelis-luterilaiseen tai muuhun uskonnolliseen oppiin. Julkinen valta ei valtiosäännön mukaan ole tunnustuksellinen siinäkään mielessä, että se olisi nimenomaisesti velvollinen järjestämään palve-

luksia jollekin uskonnolliselle yhdyskunnalle tai johonkin tunnustukseen kuuluville. Toisaalta julkinen valta ei valtiosäännön mukaan ole myöskään tunnustukseton. Lainsäätäjä voi tavallisella lainsäädännöllä tukea evankelis-luterilaista kirkkoa tai muutakin uskonnollista yhdyskuntaa. Tämä merkitsee sitä, että tavallisella lainsäädännöllä voidaan järjestää tai olla järjestämättä esim. julkisen vallan ylläpitämiin kouluihin tai päiväkoteihin evankelis-luterilaista uskonnonopetusta tai uskonnollista kasvatusta tukevaa toimintaa edellyttäen, että näillä järjestelyillä ei loukata kansalaisen oikeutta pysyä erillään uskonnonharjoituksesta en uskonnonvapautta.

Opetushallituksen muistio 1993

1. Oppilaan uskonnon / elämäkatsomustiedon opiskelun vaihtoehdot

Uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksen järjestämisen perusteena ovat uudesakin lainsäädännössä koulutuksen järjestäjän perusopetuksen oppilaiden enemmistö ja vähintään kolmen samaan uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvan oppilaan osallistuminen kyseisen uskonnon opetukseen tai vähintään kolmen suomalaisiin uskonnollisiin yhdyskuntien kuulumattoman oppilaan osallistuminen elämäkatsomustiedon opetukseen (kolmen oppilaan sääntö). Uskonnollisia yhdyskuntia ovat evankelis-luterilainen kirkko, ortodoksinen kirkkokunta sekä Suomessa rekisteröidyt uskonnolliset yhdyskunnat. Lisäksi lain voimaantulosäännöksen mukaan uskonnolliseen yhdyskuntaan rinnastetaan sellainen lain voimaantullessa toiminut uskonnollinen yhdistys, jota perusopetuksen järjestäjä on pitänyt aikaisemmin säännöksissä tarkoitettuna uskontokuntana. Säännös koskee Herran kansa nimistä yhdistystä. Uskonnollisten yhdyskuntien sisäisiin suuntauksiin ei lainsäädännössä puututa. Säädöksissä tarkoitettu oppilasmäärä lasketaan ottaen huomioon kaikki koulutuksen järjestäjän perusopetuksen oppilaat. Eri kieliryhmiä tarkastellaan erikseen.

Oppilaiden enemmistön uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat oppilaat opiskelevat tätä kyseistä uskontoa. Lisäksi oppilas,

joka ei kuulu tähän uskonnolliseen yhdyskunta~, voi huoltajan ilmoituksen perusteella osallistua tähän opetukseen. (1 mom.) Ilmoittautumisen menettelytavoista pääteään paikallisesti.

Uskonnonopetusta koskevilla valinnoilla pyritään siihen, että ratkaisu on pysyvä. Uskonnon opetusta koskevat valinnat noudattavat tässä muiden, esimerkiksi valintaisten aineiden käytäntöjä.

Siirtymävaiheessa enemmistön uskonnon opetukseen osallistuvien muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvien ei tarvitse enää erikseen ilmoittautua kyseiseen opetukseen.

Muutoksena nykytilaan ei enemmistön uskonnon opetuksesta siis enää tarvitse hakea vapautusta. Silloin, kun koulutuksen järjestäjän oppilaiden enemmistö on evankelis-luterilaisia, sovelletaan kolmen sääntöä uskonnonopetuksen osalta ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluviin ja Suomessa rekisteröityihin eri uskonnollisiin yhdyskuntien kuuluviin oppilaisiin ja elämäkatsomustiedon osalta uskontokuntiin kuulumattomiin oppilaisiin.

Tämän mukaan siis vähintään kolmelle ortodoksioppilaalle, jotka eivät osallistu enemmistön uskonnon opetukseen, järjestetään ortodoksista uskonnon opetusta (1 mom.) ja kolmelle uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle opetetaan elämäkatsomustietoa. (5 mom.).

Muuhun Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluville oppilaille, jotka eivät osallistu enemmistön uskonnon opetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos heidän huoltajansa sitä pyytävät ja kolmen sääntö täyttyy (3 mom.).

Evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen uskonnon lisäksi myös eräitä muita uskontoja (katoliseen, Islamin, adventistiseen, Kristinyhteisön ja Suomen Baháí-yhteisön uskontoon) varten on laadittu opetussuunnitelman perusteet nykyisten perusteiden mukaisesti Valmisteilla olevien uusien opetussuunnitelman perusteiden tultua voimaan hyväksytään Suomessa vähän opetettavia uskontoja varten uudet perusteet. Ennen näiden voimaantuloa noudatetaan nykyisiä perusteita. Jos kyseisen uskonnon opetukseen ei ole ollenkaan laadittu opetus-

suunnitelman perusteita, niin alkuvaiheessa sovelletaan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa mainittuja kaikille uskonnoille yhteisiä tavoitteita. Koulutuksen järjestäjä ilmoittaa asiasta Opetushallitukselle, joka laatu kyseiset opetussuunnitelman perusteet yhteistyössä asianomaisen yhdyskunnan kanssa ja hyväksyy ne hallintopäätöksellä. Suomessa vähän opetettavien uskontojen opetussuunnitelman perusteet ovat nähtävissä Opetushallituksen www.oph.fi - sivuilla.

Oppilaalle, joka kuuluu sellaiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan, jonka, oman uskonnon opetusta koulutuksen järjestäjä ei järjestä, voi osallistua elämäkatsomustiedon opetukseen huoltajan pyynnöstä (5 mom.).

Jos suomalaisen uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattoman oppilaan saama kasvatusta ja kulttuuritausta vastaa jotain koulutuksen järjestäjän tarjoamaa uskonnon opetusta, voi oppilas huoltajan pyynnöstä osallistua kyseiseen uskonnon opetukseen (6. mom.). Näiden oppilaiden määrää ei huomioida tarkasteltaessa koulutuksen järjestäjän velvoitetta järjestää kyseistä uskonnon opetusta.

Jos oppilas ei osallistu uskonnon/ elämäkatsomustiedon opetukseen (oppilaan omaa uskontoa ei opeteta / elämäkatsomustiedon ryhmää ei muodostu), hänelle järjestetään muuta opetusta tai ohjattua toimintaa (perusopetuslaki 5 §).

Uudistetussa perusopetuslain 13 §:ssä mainitaan myös mahdollisuus, että oppilas kuuluu useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan. (4 mom.) Tällöin oppilaan huoltaja päättää, mihin uskonnon opetukseen oppilas osallistuu. Uskonnonvapauslain siirtymäsäädösten johdosta tämä tilanne voi tulla kysymykseen vasta kolme vuotta lain voimaantulon jälkeen (1.8.2006).

Uskonnolliset yhdyskunnat voivat päättää, sallivatko ne jäsenilleen kaksoisjäsenyyttä.

2. Uskonnollisen yhdyskunnan antama koulun uskonnon opetusta korvaava opetus

Koulun toiminta määritellään opetussuunnitelmassa ja siihen perustuvassa vuosisuunnitelmassa. Jos perusopetuksen oppilaan omaa uskontoa ei opeteta koulun toimesta, voi se uskonnollinen yhdyskunta, jo-

hon oppilas kuuluu, antaa opetuksen koulun ulkopuolisena opetuksena. Koulun tulee pyytää oppilaan huoltajalta luotettava selvitys yhdyskunnan jäsenyydestä ja uskonnon opettamisesta. Oppilaan saaman opetuksen määrä voi tällöin koulussa auttaa säädetyn kokonaistuntimäärän. Tällöin oppilaalle ei myöskään järjestetä korvaavaa opetusta tai toimintaa. Uskonnollisen yhdyskunnan antamata opetuksesta ei merkitä mahdollisia arvosanoja todistukseen.

3. Uskonnon opetuksen luonne

Säädösmuutosten ehkä näkyvin muutos on ilmaisen "tunnustuksen mukainen opetus" muuttaminen "oman uskonnon opetuksiksi". Tämä ei edellytä sisältöjen muutosta.

Lakiuudistusta edeltäneessä keskustelussa on usein noussut esiin uskonnon opetuksen ja uskonnon harjoittamisen suhde. Uskonnon opetusta säätelevät edelleen opetussuunnitelman perusteet ja paikalliset opetussuunnitelmat. Opetussuunnitelman perusteiden mukainen uskonnon opetus ei ole perustuslain 11 §:ssä tarkoitettua uskonnon harjoittamista.

Uskonnon opetukseen sisältyy olennaisena osana oman uskonnon tuntemus. Perustuslakivaliokunnan kannanoton mukaan uskontoon perehtymiseen kuuluu myös tutustuminen uskonnonharjoittamisen muotoihin ja tapoihin. Oman uskonnon opetusta on esimerkiksi rukous, virsi ja tutustuminen uskonnollisiin toimituksiin. Esimerkiksi opetukseen liittyvä vierailukäynti kirkossa tai moskeijassa ei ole uskonnollinen tilaisuus, edellyttäen että siellä ei osallistuta jumalanpalvelukseen tai muuhun hartauden harjoittamiseen. Kaiken tunnilla tapahtuvan opetuksen ja muun toiminnan tulee olla pedagogisesti perusteltua ja opetussuunnitelman mukaista.

4. Koulun juhlat

Suomalaisella koululla on useita perinteisiä juhlia. Osassa niistä on joitakin uskonnollisuuteen viittaavia elementtejä. Tällaisia ovat mm. joulujuhla ja kevätjuhla sekä itsenäisyyspäivän juhla. Eduskunnan perustuslakivaliokunta tähdentää että, tällaiset juhlatraditiot ovat osa suomalaista kulttuuria eikä niitä esimerkiksi niihin mahdollisesti sisältyvän yksittäisen virren laulami-

sen johdosta voida uskonnollisen suvaitsevaisuuden nimissä pitää uskonnon harjoittamiseksi katsottavina tilaisuuksina.

5. Koulun uskonnolliset tilaisuudet

Koulu voi edelleen järjestää uskonnollisia tilaisuuksia kuten jumalanpalveluksia ja uskonnollisia päivänavauksia. Perustuslain 11 §:n 2 momentin mukaan ketään ei voida velvoittaa osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Tämän perusteella oppilasta ei voida velvoittaa osallistumaan jumalanpalvelukseen tai muuhun uskonnolliseen tilaisuuteen. Perusopetuksen oppilaan osalta oppilaan huoltaja ilmoittaa, jos oppilas ei osallistu uskonnon harjoittamiseen. Ilmoituksen voi tehdä kertaluontoisesti esimerkiksi kouluun ilmoittauduttaessa tai tapauskohtaisesti. Ilmoituksen muodon päättää koulutuksen järjestäjä. Ilmoituksen jälkeen huolehditaan siitä, että oppilas ei osallistu kyseisiin tilaisuuksiin. Tämän säännöksen tarkoituksena ei ole estää muiden positiivista uskonnon harjoittamisen vapautta. Koulu on vastuullinen oppilaasta, joka ei osallistu koulun järjestämään uskonnon harjoittamiseen. Tällöin koulu järjestää oppilaalle muuta toimintaa.

Perustuslain 11 §:n 2 mom:n tarkoituksena on ensisijassa suojata henkilöä vieraan uskonnon harjoittamiselta. Vapautuksen perusteina ovat yksinomaan omantunnon syyt. Lähtökohtana voidaan pitää, ettei oman uskonnollisen yhdyskuntansa tilaisuudesta voi vapautua. Huoltajan esittämästä perustellusta syystä oppilas vapautetaan uskonnon harjoittamista. Koulutyön sujuvuuden kannalta ilmoitus tulee tehdä mahdollisimman ajoissa etukäteen, esimerkiksi lukukauden alussa.

Koulun ylläpitäjällä ja koululla on velvollisuus tiedottaa huoltajille koulun toiminnasta. Koska oppilaalla on huoltajan ilmoituksesta säädetyin edellytyksin mahdollisuus kieltäytyä uskonnon harjoittamisesta, niin tiedotteista on tultava ilmi koulun järjestämät uskonnolliset tilaisuudet

6. Opettajan kelpoisuus

Laki Suomen kansalaisen oikeudesta olla maan palveluksessa uskontunnustukseensa katsomat (173/21) siihen tehtyine muutoksineen on kumottu uudella uskonnonva-

pauslailla. Tämä tarkoittaa, että evankelis-luterilaista ja ortodoksista uskonnonopetusta antavalta opettajalta ei enää edellytetä asianomaisen kirkon jäsenyyttä. Muiden uskontojen opetusta antavilla opettajilla vastaavaa jäsenyysvaatimusta ei ole tähän astikaan ollut Opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annettuun asetukseen on tarkoitus lisätä säännös uskontoa opettavan henkilön (luokanopettajat ja aineenopettajat) aineenhallintavaatimuksista siten, että opettajalta vaaditaan opintoja opetettavassa uskonnossa.

7. Kouluhenkilöstön asema

Perusoikeusuudistuksen valmistelussa on katsottu, ettei uskonnon ja omantunnon vapautta koskevasta perusoikeussäännöksestä voida johtaa yleistä oikeutta kieltäytyä virkavelvollisuuksiin kuuluvasta tehtävästä vakaumuksen perusteella. Säännöksen on kuitenkin katsottu puoltavan yleisesti työnjaollisia ja hallinnollisia järjestelyjä, joilla vältetään henkilön velvoittaminen vakaumustaan loukkaaviin työtehtäviin.

Ote Vapaa-ajattelijain liiton lausunnosta

Ote yleisperusteluista

Mietinnön sivulla 7 sanotaan mm.: ”Perustuslain 11 §:ssä tarkoitettuun uskonnon tunnustamiseen ja harjoittamiseen on katsottu kuuluvan myös tunnustuksellinen uskonnon opetus.

Vapaa-ajattelijain liitto on uskonnonvapauskomitean ja perustuslakikomitean kanssa samaa mieltä siitä, että tunnustuksellinen uskonnonopetus on perustuslain 11 §:n mukaista uskonnon harjoittamista. Täsmennämme asiaa vielä siten, että mielestämme kaikki uskonnonopetus sisältää uskonnon harjoittamista. Erityisesti uskonnon harjoittamista on osa koulujen päivänavauksista. Uskontokuntiin kuulumattomien vakaumuksen vapauden loukkaaminen on entistä todennäköisempää, kun asetuksesta on poistettu uskonnonopetuksesta vapautettujen oikeus saada automaattinen vapautus myös päivänavauksista. Evankelis-luterilainen kirkko on jopa laatinut jokaiseen virteensä sopivan päivänavauksen.

Kun uskonnonopetus sisältää uskonnon

harjoittamista, uskonnonopetuksen häiritseminen olisi nykyisen uskontorikoslain mukaan rikos, josta voisi saada rangaistukseksi jopa vankeutta. Vapaa-ajattelijain liiton mielestä uskontorikoslaki voitaisiin kumota. Häiritseminen ja vahingonteko ovat rangaistavia muidenkin lakien perusteella, ja pilkkapykälät ovat perusteettomia.

Erityisesti Vapaa-ajattelijain liitto vastustaa Ruotsin mallin mukaista uskonnonopetusta. Kokemustemme mukaan Ruotsin mallin mukainen uskonnonopetus on käytännöllisesti katsoen evankelis-luterilaista uskonnonopetusta, joka on naamioitu väärän nimikkeen alle.

Vapaa-ajattelijain liitto katsoo, että kaikki uskonnonopetus on poistettava yhteiskunnan ylläpitämistä ja tukemista oppilaitoksista. Useat johtavat teollisuusvaltiot tulevat toimeen ilman yhteiskunnan ylläpitämää tai tukemaa uskonnon opetusta. Oppilaitostemme uskonnonopetus on se tekijä, joka käytännöllisesti katsoen romuttaa oppilaitoksissa opiskelevien ja niissä työskentelevien katsomusvapauden (uskonnon, omantunnon ja vakaumuksen vapauden). Vapaa-ajattelijain liitto pahoittelee sitä, että evankelis-luterilaisen kirkon painostuksesta johtuen Suomessa puhutaan mieluummin omantunnon kuin vakaumuksen tai katsomuksen vapaudesta. Omatunto on evankelis-luterilainen käsite. Kaikki uskonnottomat eivät käytä sitä. Tunnetuin esimerkki Suomessa oli Kimmo Kevätsalon siviilipalvelushakemus, joka aikoinaan hylättiin sillä perusteella, ettei hakija katsonut itsellään olevan omaatuntoa. Vakaumus hänellä varmaan oli.

Ateistien ihmisoikeudet ovat Suomen suurin uskonnon, omantunnon ja vakaumuksen vapautteen liittyvä ongelma. Mielestämme tämä komitea olisi voinut käsitellä myös ateistien ihmisoikeuksia. Ateismi on määriteltävissä paljon helpommin kuin uskonto. Ateistinen elämänskatsomus on yhtä laaja ja kattava kuin uskonnollinen elämänskatsomus. Jos kouluissa opetetaan uskontoja, eri vakaumusten tasapuolinen kohtelu edellyttää, että ateisteilla on oikeus oman vakaumuksensa mukaiseen elämänskatsomuksen opetukseen. Elämänskatsomustieto on kaatoluokalle suunnattuna oppiaineena kompromissi, eikä se täysin tyydytä vapaa-ajattelijoita. ▶

Evankelis-luterilainen kirkko korostaa uskonnonvapauskomitean välimietintöön antamassaan lausunnossa, että eri uskontojen uskonnonopetuksen ja elämänkatsomustiedon opetuksen tulee olla yhteiskunnan ylläpitämää, järjestämää ja määrittelemää. Eräs kirkkohistorian professori esitti aikoinaan, että elämänkatsomustiedon opetus olisi pitänyt antaa vapaa-ajattelijoiden hoidettavaksi, koska silloisen pääsihteerin Erkki Hartikaisen YK:n Ihmisoikeuskomiteaan tekemä valitus ja muut ponnistelut asian korjaamiseksi ovat jääneet turhiksi.

Evankelis-luterilainen kirkko pystyy Suomessa valvomaan kaikkea yhteiskunnan hoitamaa elämänkatsomuskoulutusta. Tästä syystä Vapaa-ajattelijain liitto katsoo, että elämänkatsomusopetuksen sisällön ja opettajien pätevyyden määrittelemineen pitäisi antaa uskontokunnille ja uskonnottomille itselleen. Opetuksen sisällön voisivat määritellä etujärjestöt kuten Vapaa-ajattelijain liitto. Liitto vastustaa pyrkimystä laajentaa elämänkatsomustiedon opetus valinnaiseksi myös uskontokuntiin kuuluville.

Sivulla 7 sanotaan lisäksi:

Uskonnonvapauden on toisaalta katsottu edellyttävän myös yksilön mahdollisuutta saada uskonnollista tai elämänkatsomuksellista opetusta.

Tässä suhteessa vapaa-ajattelijat ovat jyrkästi eri mieltä komitean kanssa. Lainsäädännöltään täydellinen eli perustuslakiin perustuva uskonnon- ja omantunnonvapaus nimenomaan kieltää valtion tueman uskonnonopetuksen. Selkein esimerkki tästä on edellä esitetty Yhdysvaltain perustuslain ensimmäinen lisäys, joka kieltää valtion sekaantumisen uskontojen asioihin, myös uskonnon opetukseen.

Ote yksityiskohtaisista perusteluista

Oppilaan oikeus saada uskonnonopetusta tuntuu oudolta komitealta, joka toki tietää, että tällainen oikeus on esimerkiksi Yhdysvalloissa perustuslain ensimmäisen lisäyksen vastainen. Vielä omituisempaa on, että komitea perustelee uskonnonopetuksella uskontokuntien rekisteröintiä.

Kansainvälisten sopimusten mukaan oikeus määrätä lasten uskonnollisen ja moraalisen kasvatuksen laadusta on vanhemmilla tai laillisilla holhoojilla, ei uskontokun-

nilla.

Komitean perustelu on outo myös siksi, että se unohtaa kokonaan uskontokuntiin kuulumattomat. Saman periaatteen mukaan kai uskontokuntiin kuulumattomien pitäisi rekisteröityä ateisteiksi, agnostikoiksi jne. saadakseen samat oikeudet kuin uskontokuntiin kuuluvat. Agnostikoiksi rekisteröidyille opetettaisiin siis tulevaisuudessa agnostisismia.

Peruskouluissa ja lukioissa annetaan pääsääntöisesti evankelis-luterilaista uskonnonopetusta, joka on tunnustuksellista. Vapaa-ajattelijain liiton mielestä uskonnonopetus ei kuulu julkisen viranomaisen tehtäviin. Siksi uskonnonopetus pitäisi lakkauttaa.

Jos uskonnonopetusta ei lakkauteta, kaikille koululaisille olisi taattava samanlaiset mahdollisuudet saada oman katsomuksensa mukaista katsomusopetusta. Nykyisin vain uskonnottomat eivät voi saada katsomuksensa mukaista opetusta.

Vapaa-ajattelijain liiton mielestä vallitseva tilanne on perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuusperiaatteen vastainen. Erityisen valitettavaksi tilanteen tekee se, että syrjintä kohdistuu lapsiin. Koska uskonnonopetus on, kuten edellä on mainittu, uskonnon harjoitusta, hallintojärjestelmä, joka käytännössä tekee koulusta kristillisen, rikkoo uskonnon, omantunnon ja vakaumuksen vapautta.

Lukion elämänkatsomustiedon opetus syntyi aikoinaan siksi, että lukioiden oppilaita erosi runsaasti kirkosta uskonnonopetuksesta vapautuakseen. Peruskoulun uskontojen historian ja siveysopin opetus oli, kuten YK:n Ihmisoikeuskomitea on lausunnossaan todennut, alun perin osittain kristillistä. Jos Vapaa-ajattelijain liiton silloinen pääsihteerin ei olisi ryhtynyt puolustamaan uskontokuntiin kuulumattomien oikeuksia, muille kuin evankelis-luterilaisille opetettaisiin Suomen kouluissa puolikristillistä uskontotietoa ja etiikkaa. Sellainen oli ministerien Per Stenbäck ja Kalevi Kivistö alkuperäinen lakiesitys. Vapaa-ajattelijat hyväksyivät silloisen elämänkatsomustiedon vähemmän huonona vaihtoehtona. Nyt tilanteeseen olisi saatava todellinen korjaus.

Uskontokuntiin kuulumattomilla on mahdollisuus saada elämänkatsomustiedon

opetusta, jos oppilaan huoltajat ovat ilmoittaneet oppilaan vapautettavaksi uskonnon opetuksesta. Komitean ehdotus, jonka mukaan uskonnon opetuksesta vapauttaminen on uskontokuntiin kuulumattomien kohdalla automaattista, on kannatettava. He saavat ilman eri ilmoitusta elämäkatsomustiedon opetusta.

Liitto ei kannata sitä, että uskontokuntiin (komitea: uskonnollisiin yhdyskuntiin) kuuluvat oppilaat voisivat osallistua elämäkatsomustiedon opetukseen lukuun ottamatta edellä mainitsemaamme tapausta, jossa se oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella vastaa hänen uskonnotonta katsomustaan. Perustelemme kantaamme sillä, että uskontokuntien jäsenten osallistuessa opetukseen elämäkatsomustiedon oppisisältö ei säilyisi nykyisellään, vaan muuttuisi nykyistäkin enemmän uskonnon oppisisällön kaltaiseksi. Erityisesti suuret uskonnolliset yhdyskunnat vaativat elämäkatsomustiedon oppisisältöjen muutosta, jos uskontokuntien jäsenet osallistuisivat oppiaineen opetukseen. Kokeemukset vanhasta uskontojen historian ja siivospin opetuksesta pelottavat.

Kouluja tarkasteltaessa Vapaa-ajattelijain liitto kiinnittää erityistä huomiota uskonnottomien opettajien ihmisarvoa alentavaan asemaan kouluissa. Pienissä kouluissa uskonnottomat ovat joutuneet salaamaan vakaumuksensa ja kuulumaan evankelis-luterilaiseen kirkkoon, koska evankelis-luterilaisen uskonnonopetuksen järjestämisestä johtuvat vaikeudet olisivat estäneet heidän pääsynsä opettajanvirkaan tai aiheuttaisivat vakavia vaikeuksia opettajien viran hoitamiseksi. Toisaalta on hämmästyttävää, että ortodoksiset opettajat eivät ole joutuneet samanlaisen syrjinnän kohteiksi.

Kouluissa järjestetään päivänavauksia, koska ne ovat evankelis-luterilaisen kirkon keino näyttää mahtiaan ja pakottaa uskonnottomat kuuntelemaan hartaustilaisuuksia. Tarvetta päivänavauksiin ei ole, ja ne puuttuvat maista, joissa ei ole aamuhartausperinnettä. Jos aiotaan tehdä jotain opettajien ja oppilaiden ihmisoikeuksien turvaamiseksi, koulujen päivänavaukset on poistettava. Niillä ei ole nykyään enää muuta tehtävää kuin katsomusvapauden rikkomisen.

Uskontoa opetetaan kouluissa myös muissa oppiaineissa kuin uskontotunneilla. Ainakin Oulun yliopiston kasvatustieteellinen tiedekunta antaa tällaiseen tähtäävää opettajakoulutusta. Koska uskonnonopetus on uskonnon harjoittamista, uskonnon opettaminen muilla kuin uskontotunneilla on perustuslain vastaista.

Koulun juhlilla on usein uskonnollinen luonne. Kevätjuhlakin päättyy Suvivirteen, vaikka on itsestään selvää, että virren veisaaminen ja jopa sen kuunteleminen on uskonnon harjoittamista. Uskonnottomia opettajia pakotetaan yleisesti valvomaan koulun päivänavauksia, koulujen uskonnollisia tilaisuuksia ja koululaisjumalanpalveluksia. Jopa opettajan pakottaminen viemään oppilaat kirkon ovelle on uskonnottoman ihmisarvoa loukkaavaa.

Silloisen pääsihteerin Erkki Hartikaisen YK:n Ihmisoikeuskomiteaan valittamisen jälkeen annettiin asetus, jonka mukaan opettaja ja oppilas voitiin vapauttaa tällaisista tilaisuuksista. On erityisesti ministeri Olli-Pekka Heinosen syy, että tämä asetus on kumottu. Väite, että Suomen perustuslaista automaattisesti seuraisi opettajien vapautus uskonnonopetukseksi katsotusta toiminnasta, ei ainakaan evankelis-luterilaisen kirkolliskokouksen lausunnon mukaan pidä paikkaansa.

Vapaa-ajattelijat toivovat, että Eduskunta tekisi selvät esitykset päivänavausten lopettamisesta, koulujen yhteisten tilaisuuksien uskonnottomasta luonteesta ja koululaisjumalanpalvelusten lopettamisesta. Tämä kohentaisi keskinäistä sopua koulu maailmassa.

Lisäksi toivomme yhteiskunnan tukijärjestelmää niille uskonnottomille opettajille, jotka joutuvat vaikeuksiin (etenkin pienissä kouluissa) siksi, että he eivät kuulu evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Uskonnottomia opettajia on kohdeltava tuntijärjestelyissä tasa-arvoisesti esimerkiksi verrattua ortodoksiin opettajiin.

Vapaa-ajattelijat ovat ehdottaneet erityisen näitä asioita käsittelevän tasa-arvovaltuutetun viran perustamista. Tasa-arvovaltuutettu olisi tarpeellinen, asiantuntijalautakunta perustuslain vastainen. ●

Kirkkojärjestystä on korjattava

Jouni Luukkainen

Hautaustoimilain velvoittaman vainajan vakaumuksen kunnioittamisen tähden on kirkkoa vaadittava muuttamaan kirkkojärjestyksensä sellaiseksi, että kirkkoon kuulumaton vainaja voidaan siunata hautaan vain, jos hän on selvästi ilmaissut toivovansa sitä.

Hautaustoimilain (457/2003) tultua voimaan 1.1.2004 on julkisuudessa paljon pohdittu kirkon oikeutta ja velvollisuutta kirkkoon kuulumattomien vainajien hautaan siunaamiseen. Kirkkoa ei tietystikään voi siihen suoranaisesti velvoittaa, vaikka ymmärtämätön yleisö toista mieltä onkin. Kirkko voi kyllä ottaa sellaisen tehtävän itselleen, kuten on ottanutkin, mutta tästäkin kirkon piirissä käydään keskustelua. Toisaalta kirkkoa ei tietystikään voi kieltää siunaamasta sellaista siihen kuulumatonta vainajaa, joka on selvästi ilmaissut toivovansa siunauksen. Ongelma on siinä, että kirkko siunaa omaisten pyynnöstä myös sellaisia kirkkoon kuulumattomia vainajia, jotka eivät ole selvästi ilmaisseet toivovansa siunausta ja joiden vakaumusta vastaan kirkolliset hautajaiset saattaisivat täten olla. Ongelma täytyy ratkaista, ja ratkaisu löytyy siitä, että kirkko supistaa itse tai se pakotetaan supistamaan siunaamisoikeuttaan.

Evankelis-luterilaisen kirkon melko tuore sen itsensä päättämä kirkkojärjestys (1055/1993 Suomen säädöskokoelmassa) määrittää käytännön seuraavasti (luku 2, 23 §): *Kirkkoon kuulumaton henkilö voidaan siunata hautaan, jos omaiset tai muut vainajan hautauksesta huolehtivat henkilöt sitä pyytävät. Siunausta ei kuitenkaan toimiteta, jos vainaja on selvästi ilmaissut tahtovansa toisin tai jos pappi*

Opetusministeriö on asettanut toimikaudeksi 22.1.2004-31.12.2005 hautaustoimilain seurantatyöryhmän. Toimitin työryhmälle kuten myös arkkipiispalle tämän kirjoitukseni puheenjohtamani **Pääkaupunkiseudun vapaa-ajattelijat ry:n** perusteltuna kannanottona siitä, että kirkkojärjestyksen sallima kirkkoon kuulumattomien vainajien siunaamiskäytäntö rikkoo hautaustoimilain keskeisiä periaatteita vastaan. ■

sielunhoidollisessa keskustelussa tai muulla tavoin saamansa käsityksen nojalla katsoo, ettei kirkolliseen hautaan siunaamiseen ole riittäviä perusteita. Näin laeva säädös on kuitenkin joutanut räikeisiin rikkomuksiin sekä omaisten että kirkon taholta vainajan vakaumusta vastaan. Se olisikin korvattava sopivalla rajoitavammalla säädöksellä, jonka ydin kuuluisi: *Kirkkoon kuulumaton henkilö voidaan siunata hautaan, jos vainaja on selvästi ilmaissut sitä toivovansa.*

Uusi säädös asettaisi tahtonsa ilmaisemisen taakan aiheellisesti sen henkilön harteille, joka olisi niin epäjohdonmukainen, että vaila kirkon jäsenyyttä kuitenkin haluaisi itselleen kirkolliset hautajaiset (sikäli kuin se kirkolle sopisi). Nykyisen säädöksen mukaanhan taakka olisi loukkaavasti sillä, joka kirkon ulkopuolella eläen ajattelisi saavansa puhtaasti johdonmukaisuuden vuoksi osakseen uskonottomat hautajaiset ilman, että hänen tarvitsisi tätä tahtoaan erikseen ilmaista, ja ilman, että kukaan hänen tätä tahtoaan voisi ohittaa tai väärentää.

Kirkossa ajatellaan todellakin nurinkurisesti. Kirkkoon kuulumattomilta vaaditaan toimenpiteitä heitä muuten vakaumuksenvastaisella siunauksella uhaten. Helsingin seurakuntien *Kirkko ja kaupunki* -lehdessä 25.2.2004 julkaistussa asiaa kos-

keneessä artikkelissa oli seuraava pöyristyttävä teksti hymyilevän kasvokuvan alla: "Kerro ajoissa läheisillesi, jos et halua kirkollista hautaan siunaamista. Jopa kirjallisesti, kehottaa kirkkoherra **Leo Norja** Pakilasta."

Sauvo-Karunan kirkkoherra **Kalle Elonheimo** kirjoittaa *Kotimaassa* 6.2.2004 ihailtavasti ja aivan oikein päättäneensä toisen ihmisen vakaumuksen kunnioittaminen lähtökohtanaan, ettei enää siunaa kirkosta eronneita, koska hänen käsityksensä mukaan kirkosta eroaminen on selvä ilmaus siitä, että henkilö tahtoo olla kirkollisten toimitusten ulottumattomissa. Kuitenkin, kuten hän edelleen kirjoittaa, hän on uuden uskonnonvapauslain voimaantumisen jälkeen seurakunnastaan eronneille lähettämässään tästä kannastaan tiedottaneessa kirjeessään toivonut näitä saattamaan myös lähimaistensa tietoon, etteivät tahdo kuoltuaan tulla hautaan siunatuiksi. Kyllähän hänen kirjeensä osoittaa tiettyä kunnioitusta saajiaan kohtaan ja saattaa saada jonkun heistä ajattelemaan asiaa tältä pohjalta uudestaan sekä tällöin palaamaan kirkon jäseneksi selkeyttäen näin tilannetta, mutta mielestäni hänen olisi kirjeensä sijasta tai sen ohella tullut vedota seurakuntalaisiinsa, jotta nämä vastedes pidättyisivät turhaan pyytämästä kirkollista siunaamista kirkosta eronneille vainajalle.

Kirkko kyllä osaa halutessaan pitää sen puolta, että odottamattomiin hautausmenoihin tarvitaan vainajan tahdonilmaisu. Ainakin silloin, kun on kyse kirkkoon kuuluvasta sekä ilmeisestikin oikeudesta kirkon tilojen käyttöön (kirkkojärjestys, luku 2, 22 §, 2 mom.): *Poikkeustapauksessa kirkon jäsenen hautaan siunaamisen voi toimittaa muunkin kirkon tai siihen rinnastettavan yhteisön pappi, mikäli se perustuu vainajan selvästi ilmaisemaan tahtoon ja siitä sovitaan seurakunnan kirkkoherran kanssa.* Suuremmalla syyllä vastavan tulisi koskea kirkkoon kuulumattoman kirkollisia hautajaisia. Toisaalta äskeisenkin säädöksen mahdollisuuden vainajan ilmeisen tahdon noudattamiseen ovat omaiset saattaneet ohittaa. Sellaisesta tapauksesta minulle kertonut ei ollut itse halunnut osallistua vääräksi kokemaansa luterilaiseen hautaustilaisuuteen.

Hautaustoimilaissa vainaja etusijalla

Hautaustoimilaki asettaa kirkkojärjestyksestä poiketen vainajan etusijalle (2 §, momentit 2 ja 3): *Vainajan ruumista ja tuhkaa tulee käsitellä arvokkaalla ja vainajan muistoa kunnioittavalla tavalla. Vainajan ruumiin hautaamisessa ja tuhkaamisessa sekä tuhkan käsittelyssä tulee kunnioittaa vainajan katsomusta ja toivomuksia.* Juuri vainajan ensisijaisuuden periaatteessa on ratkaiseva ero hautaustoimilain ja kirkkojärjestyksen välillä. Tämä ero ja se, että hautaustoimilaki on kaikkia sitovaa lainsäädäntöä, jota vastaan kirkkojärjestys ei saisi olla, on keskustelussa toistaiseksi jäänyt paljolti huomaamatta.

Tämän yleisiä velvollisuuksia koskevan 2 §:n 1 momentin mukaan vainajan ruumis on ilman aiheetonta viivytystä haudattava tai tuhkattava. Voi todeta, että tällaisen välttämättömyyden eli ruumiin hautaamisen tai tuhkaamisen ja tuhkan käsittelyn hoitaminen hiljaisesti ja arvokkaasti vähimmin mahdollisin toimin olisi jo sinänsä uskonnottoman vainajan katsomusta kunnioittava järjestely, johon jokainen pystyy. Siksi ei yksityinen ihminen eikä päättäjä voi käyttää aiheellisuutta perusteluna vainajan katsomuksen ohittamiseen mahdollista uskonnottomien hautajaisten vielä oudoksi tai hankalaksi koettavuutta.

Hautausjärjestelyjen huolehtijoista sekä heidän hautausjärjestelyjä koskevien erimielisyyksiensä ratkaisemisesta säätää laki seuraavasti (23 §): (1 mom.) *Jollei vainaja ole eläessään nimenomaisesti toivonut tietyn henkilön huolehtivan hautaamiseen, tuhkaamiseen ja tuhkan käsittelyyn liittyvistä järjestelyistä, voivat järjestelyistä huolehtia vainajan eloonjäänyt puoliso tai kuolinhetkellä vainajan kanssa avioliitonomaisissa olosuhteissa yhteisessä taloudessa jatkuvasti elänyt henkilö sekä lähimmät omaiset.* (2 mom.) *Jollei kukaan 1 momentissa tarkoitetuista henkilöistä huolehdi järjestelyistä, voi myös muu vainajan läheinen huolehtia niistä.* Muussa tapauksessa järjestelyistä huolehtii se kunta ... (4 mom.) *Jos 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden ei pääse yksimielisyyteen hautaamisen tavasta, paikasta tai hautaustoimituksesta, käsitellään asia 1 momentissa tarkoitettujen henkilön kanteesta siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiiriin vaina-*

jan kotikunta hänen kuollessaan kuului. Hallituksen esitys eduskunnalle haustaustoimilain (HE 204/2002 vp) rinnastaa pykälän yksityiskohtaisissa perusteluissa vainajan leskeksi myös rekisteröidystä parisuhteesta annetussa laissa (950/2001) tarkoitetun parisuhteen eloonjääneen osapuolen. On huomattava, että täten kanteen nostamiseen oikeutettuihin eivät välttämättä aina kuulu ihmiset, jotka parhaiten tunsivat vainajan vakaumuksen ja sitä osasivat kunnioittaa. Erityisesti vapaa-ajattelijajärjestöt eivät voisi tätä kautta puuttua veteraaniensa joutumiseen kirkollisesti haudatuiksi joko estääksensä sellaisen tai saadaksensa ongelmalle huomiota.

Eduskunta hyväksyi yllä lainatuille lain 2 §:lle ja 23 §:lle hallituksen esityksessä annetut yksityiskohtaiset perustelut sellaisinaan.

Tarkastelkaamme otteen 2 §:n 2 momentin perusteluita: "Kulttuuriimme kuuluvat sosiaaliset normit edellyttävät kunnioittavaa suhtautumista vainajiin. Säännöksen suojelukohtena olisivatkin ennen kaikkea vainajalle läheisten ihmisten tunteet ja ihmisten käsitys siitä, miten vainajiin tulee suhtautua."

Momentissa näkökulma on siis muiden ihmisten kuin vainajan. Mutta kaikkia ihmisiä ei ole tahdottu ottaa huomioon, sillä heti perään on unohdettu antaa keinot suojata ihmisten tunteet siltä, että mahdollisesti sinänsä moitteettomasti hoidettu uskonnollinen hautajaistoimitus kohtaisi vainajan hänen vakaumuksensa vastaisesti: "Säännöksestä voitaisiin muun muassa johtaa rajat sille, millainen muun uskonnon mukainen tai euskonnollinen haustaustoimitus evankelisluterilaisella tai muun uskonnollisen yhdyskunnan haustaustaalla voitaisiin sallia."

Kuitenkin seuraava kohta on todella merkityksellinen, jos uskonnottomat ihmiset onnistuvat saamaan ymmärtämystä osakseen omassa asiassaan: "Toimitus, joka yleisen käsityksen mukaan rikkoisi arvokkuutta tai vainajan muiston kunnioittamista vastaan, voitaisiin kieltää säännöksen perusteella." Tämän mukaisesti lainsäädännössä voitaisiin nimittäin kieltää uskonnollisiin yhdys-

kuntiin kuulumattoman vainajan hautaaminen uskonnollisin menoin silloin, kun hän ei ollut selvästi ilmaissut sellaisia menoja toivovansa.

Viimeinen otteeni 2 §:n 2 momentin perusteluista antaa mahdollisuuden edetä oikeusintuitiota, ja se tuo joka tapauksessa esille esittämäni ongelman vakavan luonteen: "Joissakin tapauksissa ruumiin ja tuhkan epäkunnioittava käsittely voi täyttää myös hautarauhan rikkomisen tunnusmerkistön, josta säädetään rikoslain 17 luvun 12 §:ssä." Palaan tähän alempana.

On syytä lainata laajasti 2 §:n 3 momentin perustelua sekä tämän artikkelin aiheen että vapaa-ajattelullisen yleissivistyksen tähden: "Pykälän 3 momentissa säädettäisiin velvollisuudesta kunnioittaa vainajan katsomusta ja toivomuksia haustaamisessa, tuhkaamisessa ja tuhkan käsittelyssä. Tyyppisiä kysymyksiä, joissa säännös tulisi sovellettavaksi, ovat esimerkiksi valinta arkuhaukauksen ja tuhkauksen välillä, haustaustaan ja haustaupaikan valinta sekä haustaustoimitus. Vainajan uskonnollinen tai muu katsomus tulisi ottaa huomioon muun muassa harkittaessa haustaustoimituksen mahdollista uskonnollista sisältöä. ... Vainajan toivomuksilla tarkoitetaan säännöksessä ensinnäkin vainajan eläessään nimenomaisesti ilmaisemia toivomuksia. Toisaalta säännöksellä on haluttu yleisemminkin ilmaista se periaate, että haustaustajajärjestelyjä koskevia valintoja tehtäessä lähtökohdaksi tulee ottaa se, mitä vainaja olisi itse toivonut." Momentin näkökulma on vainajan. Pykälän lähtökohta, vainajan ensisijaisuus,

on tässä toteutettu hyvin vahvasti. Aivan toisin on kirkkojärjestyksessä, jota olisi siis pikimmiten korjattava seuraamaan hautaustoimilakia.

Päätän äskeisen lainauksen yhteydellä aiempaan: ”Säännös toimisi periaatteellisuonteisena ohjeena niille tahoille, jotka 23 §:n mukaan huolehtivat vainajan hautausjärjestelyistä. Säännös ohjaisi myös hautausjärjestelyjä koskevien erimielisyyksien ratkaisua tuomioistuimissa.”

Hautaustoimilaki on tietysti tarkastele-massani asiassa kirkkojärjestyksen yläpuolella. Kuitenkin ainakin kirkon piirissä jälkimmäinen vielä selvästi ohjaa käytäntöjä ja ajattelutapoja edellisen vastaisestikin, ja vääristää sen. Kirkon olisi siksi ymmärrettävä korjata kirkkojärjestys. Lainsäätäjähän ei voi siihen puuttua. Mutta jos kirkko ei niin tee, olisi tällöin hautaustoimilaki saatava heti tuoreeltaan muuten toimimaan paremmin. Joko ihmiset olisi saatava sisäistämään lain noudattaminen niin, että kirkkojärjestyksen laveus kävisi tyhjäksi, tai kirkko olisi pakotettava soveltamaan kirkkojärjestystä vain suppeasti. Silloin olisi tietysti vain lyhyt askel siihen, että kirkkojärjestystä muutettaisiin muodollisestikin.

Yleisön kasvatusta olisi hidas prosessi. Ihmiset olisi saatava yleisemmin huomaamaan, että hautajaiset todellakin voidaan järjestää uskonnottomasti ja että juuri niin onkin meneteltävä, jos vainaja ei ollut minäkään uskonnollisen yhdyskunnan jäsen eikä hän ollut ilmaissut toivovansa jonkin uskonnon mukaista hautaustoimitusta. Vainajan katsomusta olisi näin kunnioitettava sekä vainajan itsensä että vainajan tunteneiden tai hänen vakaumuksensa tietäneiden tähden. Sekä oikeutus tai pikemminkin rohkeus poiketa perinteisestä vanhasta käytännöstä että velvoite seurata tätä uutta käytäntöä otettaisiin aivan uudesta lainsäädännöstä, hautaustoilailaista. Omaisilla ei olisi enää tarvetta kääntyä kirkon puoleen pyynnöin, joihin kirkolla ei ole oikeanlaista oikeutta eikä velvollisuutta vastata. Vapaa-ajattelijat ovat tietysti juhlapuhujapalveluillaan ja valistuksellaan tehneet uraauurtavaa työtä uusien käytäntöjen kehittämisessä ja toteuttamisessa, ja heillä puolestaan kasvavaan kysyntään vastaaminen olisi suuri haaste.

Kirkko hautarauhan rikkojana?

Vapaa-ajattelijoiden ei ole syytä tyytyä odottamaan yleisen hyväntahtoisuuden hiljais-ta kehittymistä. Asiaan on syytä tarttua suoremmin, koska ei ole mitään syytä sietää ongelmien tarpeetonta jatkumista. Ongelmi-ahan on. Mieli pahoittuu vainajan vakaumuksen vastaisten uskonnollisten hautaustoimitusten tähden. Se, että joutuu kiel-täytymään tuntemansa ihmisen hautajaisista, jottei osallistuisi hänen katsomuksensa loukkaamiseen ja jottei siten myöskään antaisi omaa katsomustaan loukattavan, ma-sentaa sellaisen ratkaisun tekevää. Ihmistä myös ennen kaikkea mietityttää hänen oma kohtalonsa; koituuko hänenkin osakseen hänen kuoltuansa tuollainen yllättävä, hämmentävä ja syvä loukkaus; eikä hänen us-konnottomuuttaan otettaisikaan ohjeeksi ti-lanteessa, jossa se nimenomaan pitäisi ottaa ohjeeksi ja jossa hänen ruumiinsa tai tuh-kansa, hänen pyrkimyksensä ja ihmisten muisto hänestä ovat toisten käsissä.

Vanhastaan vapaa-ajattelijat ovat johtu-neet kuvaamaan tuntemuksiaan tällaisissa tapauksissa sanomalla, että niissä on ollut kyseessä ruumiinhäpäiseminen. Varsinai-sesti tätä psyykkisiin yhteyksiin luontevaa termiä on kuitenkin käytetty kuvaamaan (esimerkiksi 1960-luvun Otavan Isosa Tietosanakirjassa) vain vuoden 1889 rikoslain 24 luvun 4 §:ssä tuomittuja tiettyjä luonteeltaan fyysisiä tekoja.

Mutta, kuten työsuojelu on edennyt kat-tamaan fyysisen ohella psyykkisenkin työ-suojelun, on rikoslain tämä kohta kehitty-nyt tunnustamaan myös psyykkisen ruu-miinhäpäisemisen. Vuoden 1999 alussa voi-maan tullut suuri rikoslain uudistus sisäl-tää rikosnimikkeen hautarauhan rikkomini-nen, joka esiintyi yllä hautaustoimilain 2 §:n 2 momentin perustelujen lainauksessa.

Pykälän oleellinen osa kuuluu seuraavas-ti: *Joka 1 ..., 2) käsittelee hautaamatonta ruumista pahennusta herättävällä tavalla tai 3) ..., on tuomittava hautarauhan rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.* Minun pahennustani herättää vainajan tahtoon perustumaton ja hänen vakaumuksensa vastainen uskonnollinen hautaustoimitus

kuten myös siihen mahdollisesti liittyvä vainajan hautaaminen uskonnollisen yhdyskunnan ylläpitämälle hautausmaalle ja uskonnollisia symboleja sisältävän hautaustuomeron pystyttäminen vainajalle. Siksi mielestäni tuollaisessa on kyseessä hautarauhan rikkominen ja siis rikos. En ole kuitenkaan perehtynyt pykälälle aikanaan annettuihin perusteluihin. Kyseessä on siis ehkä sittenkin vain oma tulkintani laista.

Mutta ei sittenkään vain oma tulkintani. Opetusministeriö antoi 16.12.2002 eduskunnan hallintovaliokunnalle vastineen Vapaa-ajattelijain liiton kirjalliseen asiantuntijalausuntoon hallituksen esityksestä hautaus-toimilaiksi. Opetusministeriö kertoo: "Lisäksi liitto esittää, että vainajan tahdon vastainen siunaaminen pitäisi määritellä laissa rangaistavaksi teoksi." Tähän se sitten vastaa seuraavasti: "Ehdotuksen 2 §:n mukaan vainajan ruumista ja tuhkaa tulee käsitellä arvokkaalla ja vainajan muistoa kunnioittavalla tavalla. Ruumiin tai tuhkan epäkunnioittava käsittely voi täyttää hautarauhan rikkomisen tunnusmerkistön, josta säädetään rikoslain 17 luvun 12 §:ssä. Näin ollen opetusministeriön mielestä Vapaa-ajattelijain liitto ry:n esittämä erillinen rangaistus-säännös ei ole tarpeellinen." Aivan selvästi opetusministeriö tarkoittaa tässä hautarauhan rikkomisella kuten liittokin hautarauhan rikkomista psyykkisellä tavalla ja itse asiassa juuri samalla tavalla.

Opetusministeriö siis viittasi hautaus-toimilain 2 §:n 2 momenttiin, vaikka Vapaa-ajattelijain liitto viittasi pikemminkin 2 §:n 3 momenttiin. Momentteja 2 ja 3 ei voikaan erotella jyrkästi toisistaan; vainajan katso-muksen kunnioittamatta jättäminen on väärin, paitsi vainajaa, myös itsensä vainajan tilanteeseen kuvittelevaa kohtaan; tällainen henkilö ei silloin puolestaan voi pitää hau-taustoimitusta arvokkaana ja vainajan muisto kunnioittavana.

Tämä opetusministeriön kannanotto tekee siis perustelluksi todellakin kuvata tarkastelemiani ongelmatilanteita hautarauhan rikkomisiksi. Näin ollen vapaa-ajattelijat voisivat ryhtyä nostattamaan rikosoikeus-juttuja sopivissa selvissä tapauksissa. Tavoitteena olisi jutut voittamalla saada käytäntö muuttumaan. Kirkko ei silloin haluaisi pappiensa ja seurakuntalaistensa vastai-

suudessa syyllistyvän rikokseen. Se ryhtyisi noudattamaan tarpeellista varovaisuutta, ja paras tapa sillä siihen olisi kirkkojär-jestyksen korjaaminen.

Vähintäänkin ja joka tapauksessa vapaa-ajattelijoiden pitää levittää tietoa siitä, että kirkkojärjestyksen käytäntö aivan ilmeisesti ja arvaamattomissa määrin tuo seurauksenaan hautarauhan rikkomisia. Tämä yksin saattaisi riittää – ja toivottavasti riittäisikin, sillä oikeudenkäyntejä ei toivo kukaan – siihen, että hautaustoimilakia ryhdyttäisiin todenteolla noudattamaan.

Suuri valtaosa uskonnollisiin yhdyskun-tiin kuulumattomista vainajista haudataan kirkollisesti. Kirkko vieläpä ylpeilee siitä. Kirkko ja kaupunki -lehden 25.2.2004 jul-kaisemien tietojen mukaan Helsingissä lähes 99 % kaikista haudauksista on luterilaisia siunauksia, ja noin joka seitsemäs kirkollisesti haudattu ei kuulu kirkkoon; samaan aikaan kirkkoon kuuluvia on helsinkiläisistä 71 %, mutta toisaalta kirkkoon kuuluvien osuushan ikäluokasta vaihtelee.

Tilanne on hämäävä, sillä kuinka monessa tapauksessa kirkkoon kuulumaton haudataan siunattu oli esittänyt toiveen siunaamisesta? Käsittääkseni hyvin harvassa. Yksittäistapauksista kyllä kerrotaan. Toisaalta Kotimaassa 13.2.2004 toimittaja selostaa hyväksyvään sävyyn, kuinka hänen ystävänsä oli järjestänyt siunaustilaisuuden viime vuonna kuolleelle isälleen, joka ei kuullut kirkkoon. Toimittaja myöntää: "Olisiko isä toivonut kirkollista siunausta, sitä ystäväni ei varmuudella tiedä." Tästä huolimatta toimittaja kehtaa jatkaa: "Siitä hän on kuitenkin varma, että siunaustilaisuus oli vai-

najan elämää ja arvoja kunnioittava.” Minun tuntemuksissani se ei sitä voinut olla, ja tuskin olisi ollut tuon kommunisti-isänkään mielestä.

Kirkko voisi selvittää, kuinka moni tällaisista siunaamisista oli perustunut vainajan kirjallisesti esittämään toiveeseen, kuten asiantilain kirkon todistustaakan kannalta katsoen tulisi olla. Uskonpa, että niissä luvuissa ei olisi kirkolla ylpeilemistä. Totuus näyttäytyisi kovin toisenlaisena: paljastuisi massiivinen määrä hautarauhan rikkomisia.

Papit eivät ole valmiita myöntämään edes hautarauhan rikkomisen mahdollisuutta. Helsingiläinen Uutislehti 100 julkaisi 11.2.2004 mielipidekirjoitukseni, jossa viittasin lehdessä julkaistuun Töölön kirkkohera Matti Poutiaisen haastatteluun. Lähetin kirjoitukseni hänelle, jolloin hän vastasi kohdan hautarauhan rikkomisesta osittain pilaavan muuten aivan asiallisen kannanottoni ja puhui ylilyönnistä.

Hautaustoimilain hautausjärjestelyjä koskevan 23 §:n perustelut päättyvät seuraavaan kestävämpään käsitykseen: ”Joissakin tapauksissa vainaja ei ole elässään nimenomaisesti ilmaissut toiveitaan hautaamisen suhteen eikä vainajan toivomuksia voida muunkaan selvityksen perusteella päätellä. Tällöin voitaneen lähtökohta-olettamana yleensä pitää vainajan toivoneen hautaamista kotipaikan yleiselle hautausmaalle paikkakunnalla tavannukaisiin hautausjärjestelyin.” Eli käytännössä siis evankelis-luterilaisen kirkon mukaisiin hautausjärjestelyin, jos pelkät lukumäärät ratkaisevat. Mutta niin ei sovi normin mielessä lähtökohta-olettamana tulkita ainakaan kirkkoon kuulumattoman vainajan toivoneen. Päinvastoin, lähtökohta-olettamaksi pitää mielestäni kuollessaan uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman vainajan suhteen omaksua toivomus (”tavanmukaisista”) uskonnottomista hautausjärjestelyistä. Jos perustelu on alunperin tarkoitettu-

kin näin ymmärrettäväksi, niin hyvä on, mutta silloin tämä seikka pitäisi myös tuoda selkeästi julkisuuteen.

Pelkäämäni tulkintaa ei voi myöskään perustella asiasta tehdyin tieteellisin tutkimuksin, sillä sellaiset puuttuvat. Ja jos vaikka tutkimukset sitten mahdollisesti tukisivatkin perustelun olettaa – miten ei suinkaan välttämättä kävisi –, normia siitä ei saisi sillä perusteella muodostaa; etusijalle olisi kuitenkin asetettava ihmisten ratkaisujen johdonmukaisuuden arviointi. Toisaalta kirkko voisi silloin ottaa kyselylomakkeista aiheellisen idean kirjallisille siunaamistoivomuslomakkeille.

Joka tapauksessa tulkinta rajoittaisi oikeudetta kirkon itsemääräämisoikeutta; eihän kirkkoa voi tällä säädösten välillisesti velvoittaa siunaamaan hautaan ei-jäseniänsä, varsinkaan sellaisia, jotka eivät ole edes selvästi ilmaisseet toivetta siunauksi tulemisesta.

Tarkastelemani perustelukohta tuli laille vasta hallituksen esityksessä. Onko kohta siis syntynyt kirkon taustavaikuttamisen tuloksena opetusministeriössä tähtäimenä

kirkkojärjestyksen pelastaminen nykyisellään? Perustelusta ei ollut mitään laista ehdotuksen tehneen uskonnonvapauskomitean väli- eikä loppumietinnöissä eikä niistä annetuissa lausunnoissa. Perustelua ei pohdittu lain eduskuntakäsittelyssä (eduskunnan täysistuntojen puheenvuorot, valiokuntien lausunto ja mietintö, valiokunnille annetut kirjalliset lausunnot). Vaikka itse

seurasin tarkasti sekä uskonnonvapaus- että hautaustoimilakien syntyä, vaikuttamisen yritykseen riitti oma aikani niistä vain edelliselle, enkähän tuota kohtaa tuolloin edes erityisesti pannut merkille.

Pelkään, että pelkäämäni perustelun tulkintaa yritetään käyttää kumoamaan esittämäni kaltaista kritiikkiä hautaustoimilain noudattamatta jättämisestä ja hautarauhan rikkomisesta selittämällä, että tulkinta on eduskunnan kanta. Niin kevyellä tavalla kritiikkiä ei kuitenkaan saisi torjua. ▶

Äsken arvostelemani 23 §:n perustelukohdan sanamuoto ei sisällä viittausta siihen, mikä vainajan uskonnollinen asema eli hänen eri uskonnollisten yhdyskuntien jäsenyyksien luettelo, mahdollisesti tyhjä, oli. Teksti koskee siis myös kirkon jäseniä. Heistä kaikei vain harva on koskaan nimenomaisesti ilmaissut toivovansa itselleen kirkollista hautausoimitusta jonkin muun sijasta. Ja jos ajateltaisiin kirkkojärjestyksen tapaan, että vainajan kirkkoon kuulumattomuus ei ilman

hän en eläessään tekemäänsä eri ilmoitusta kerro hänen olleen mahdollista kirkollista hautaamista vastaan, niin silloin pitäisi myös ajatella, että vainajan kirkkoon kuuluminen ei ilman hänen tekemäänsä eri ilmoitusta kerro hänen olleen mahdollista ei-kirkollista hautaamista vastaan. Perustelun mukaan kuollessaan kirkkoon kuulu-

neen vainajan voitaneen kuitenkin yleensä olettaa toivoneen kirkollista hautaamista.

Mutta onko tämä oletus oikeutettu? Ainakin yhä useammin kirkon kahden jäsenen avioliitto solmitaan siviilivihkimisellä. Kirkkoon kuuluvista yhä lukuisampi ei kirkon oppeihin usko eikä kirkon toimintaan osallistu. Merkitystä on myös sillä, että kirkkoon kuuluneen vainajan lähiomaisista keskimäärin yhä suurempi osuus on kirkkoon kuulumattomia. Voitaisiinkin siis päinvastoin olettaa, että vainaja olisi tosiasiaa yhä useammin toivonutkin ei-kirkollista hautausoimitusta. Kuulin vapaa-ajattelijain hautausmaalla, kuinka sinne oli toivomuksensa papittomasti haudattu eräs kirkkoon kuulunut vainaja aiemmin kuolleen puolisonsa viereen.

Vihdoin: Onko oletus oikeudenmukainen verrattuna pelkäämääni lainsäätäjän oletukseen kirkkoon kuulumattomien vainajien toiveista? Ei! Millä oikeudella lain perustelut tukisivat vain kirkkoon kuuluvia, mutta ei kirkkoon kuulumattomia kysymyksessä, onko vainajan uskonnollinen asema ensisijainen ohje tehdä otaksuma hänen hautaamistansa koskevista toiveistansa?

Vainajan uskonnollisen aseman ohjeellisen merkityksen sivuuttamisella kirkkojärjestyksen viestittämällä tavalla on kirkon kannalta myös kääntöpuolensa. Sillä miten tulisi kirkkoon kuulumattoman silloin järjestää kirkkoon kuuluneen hautaaminen? Erityisesti vainajan, jonka yhteys kirkkoon oli ollut vain muodollinen ja joka ei itse ollut antanut mitään ohjeita? Olisihan aivan mahdollista ajatella, että kirkkoa ei hautauksenaan yhteyteen vedettäisi ja että itse asias-

sa juuri siten kunniotettaisiin vainajan katsomusta parhaiten.

Kysymystä en ole nähnyt lainkaan julkisuudessa pohditun, ja kuitenkin syytä olisi. Kysymys koskee ehkä aivan erityisesti vapaa-ajattelijoin, joille kirkko ei suinkaan ole läheinen, joille va-

kaumuksen kysymykset ovat suurimerkityksiset, joille on tuttua järjestää hautajaiset itse ja joilla on taipumus ajatella – vapaasti.

Kirkko olisi arvatenkin tämänsuuntaista kirkon jäsenten hautajaisten kirkosta irrottamisen kehitystä vastaan. Painokkaimmin se lausuisi kantansa muuttamalla kirkkojärjestystään aiemmin vaatimallani lailla.

Kirkon jäsenet eivät nykyisellään yhteisesti sovitun käytännön puuttuessa tunnu olevan varmoja siitä, että saavat odottamansa kirkollisen hautaan siunaamisen. Toissa vuonna päätin, että koska eduskuntaan mennyt uskonnonvapauslaki ei antanut nuorelle lisää omaa päätösvaltaa erota kirkosta – sen aiheellisesti toteuttama ja periaatteellisesti tärkeä huoltajien suvereeni päätösvaltakin on vaarassa tulla peruutetuksi (VA 1/2004) –, en enää osallistu kirkollisiin tilaisuuksiin, en myöskään enkä eritoten niihin, jotka olisivat vanhempieni hautajaisten osana. Kerrotuani tämän äidilleni ehdotin, että hänen hautajaisissaan pitäisi olla erillinen (papiton) muistotilaisuus, johon siis voisin itse osallistua ja mahdollisesti pitää puheen. Täl-

Luterilainen krematorio tiukkana

Kerromme tämän jutun ilman yksityiskohtia, koska asian käsittely on kesken ja haluamme suojata ihmisten yksityisyyttä.

Perheen aikuinen lapsi kuoli. Äiti järjesti tuhauksen ja muistotilaisuuden ja halusi, että uskonnottoman perheen lapsen tuhka haudataan tavalliselle evankelisluterilaiselle hautausmaalle ilman uskonnollisia menoja.

Muistotilaisuus järjestettiin, mutta omaiset joutuivat laskemaan kukkansa tyhjälle nurmikolle, sillä evankelis-luterilainen krematorio kieltäytyi luovuttamasta vainajan tuhkaa pelkällä äidin allekirjoituksella.

Vainajan yleensä ulkomailla asuva isä oli ilmoittanut, että tuhka pitää haudata uskonnollisin menoin perhehautaamaan ja vainajan nimi pitää kaivertaa sukuhaudan hautakiveen. Aikaisemmin ateistina tunnettu isä oli sekoillut ja puhunut olevansa tapahtumasta iloinen omaisten ihmetellessä. Ilmeisesti isä uskoo lapsen pääsevän taivaaseen.

Äiti on kääntynyt asianajajan puoleen tämän hautaustoimilain saaman uuden tulkinnan johdosta. Evankelis-luterilainen kirkko ei ole pelkästään kiristänyt otettaan ihmisistä kehdosta hautaan vaan ulottaa nyt jälleen kerran terrorin vainajiin saakka.

Vajaat sata vuotta sitten lapsi saatettiin nostaa kätkyestä ja kätkyt ulosmitata kirkollisveroisista. Vielä toisen maailmansodan jälkeen uskonnottomille tarkoitettu hautausmaan osa oli eräällä paikkakunnalla erotettu muusta hautausmaasta piikkilangalla. Nyt uusi hautaustoimilaki näyttää palauttavan entistä terroria hautausmaille. ■

Erkki Hartikainen

**Vapaa-ajattelijain liitto –
Fritänkarnas förbund ry**

Puheenjohtaja

Erkki Hartikainen

Puhelin (09) 2233273, GSM (040) 565 1271

Sähköposti etkirja@dlc.fi

Varapuheenjohtaja

Tauno Lehtonen

GSM (050) 325 0891

Sähköposti taunolehtonen@luukku.com

Pääsihteeri

Juha Kukkonen

GSM (040) 704 7258

Sähköposti juha.kukkonen@saunalahti.fi

Toimisto

Paula Vasama

Neljäs linja 1,

00530 HELSINKI

Puhelin (09) 715 601, fax (09) 715 602

Sähköposti val@vapaa-ajattelijat.fi

Toimisto on avoinna klo 11.00-17.00.

Järjestösihteeri

Janne Vainio

GSM (050) 365 6808

Sähköposti janne.vainio@helsinki.fi

Kotisivu

<http://www.vapaa-ajattelijat.fi>

Pankkiyhteys

Sampo 800014-85180

(Lahjoitus- ja testamenttitili sama)

löin äitini, ilmeisesti minut osin väärin käsittäneenä ja ajatellen, että siinä olisi sitten kaikki, sanoi hätäntyneenä haluavansa haudalleen papin. Mutta pappia vaille hän ei toki olisi minunkaan puolestani jäänyt, sillä tiesinhän hyvin hänen jumalaanuskonsa. Kuitenkin äitini on nyt siis esimerkiksi kirkon jäsenestä, joka on katsonut tarpeelliseksi nimenomaisella tavalla ilmaista hautaan siunatuksi tulemisen toiveensa.

Tätäkin kysymystä selventäisi suuresti, jos kirkko kirkkojärjestyksessään sitoutuisi siihen, että se siunaa hautaan joko vain omat jäsenensä tai muista korkeintaan ne, jotka ovat sitä omalla kirjallisella ilmoituksellaan toivoneet. Silloin kääntäen jokaisen olisi järkevää ja sopivaa ajatella, että kirkon jäsenelle järjestetään hautaan siunaaminen, ellei hän ollut selvästi ilmaissut muuta toivoneensa. ●

Vapaa-ajattelijain liitto
Neljäs linja 1, 00530 Helsinki

.AT03

Vapaa-ajattelijain liitto ry

Vapaa-ajattelijain liitto on vapaa-ajattelijain, ateistien ja humanistien muodostamien vapaa-ajattelijayhdistysten keskusjärjestö. Se on myös näiden ryhmien etu- oikeusturva- ja kulttuurijärjestö.

Vapaa-ajattelijain aatteellisena tavoitteena on tieteellisen maailmankatsomuksen levittäminen ja tutkiminen.

Yhteiskunnallisena tavoitteena on Suomen molempien valtiokirkkojen erottaminen valtiosta ja niiden julkisoikeudellisen aseman lakkauttaminen. Liitto edesauttaa ja ylläpitää uskonottoman ja ateistisen kulttuurin kasvuedellytyksiä ja kehitystä.

Erityisesti liitto valvoo uskonnonvapauslain soveltamista sekä vapaa-ajattelijain, ateistien ja humanistien ihmis- ja kansalaisoikeuksien loukkaamattomuutta.

Liitto ajaa sellaisia lainsäädännöllisiä muutoksia, jotka turvaavat uskonottomuuden ja ateismin vapauden sekä näiden katsomusten kaikenpuolisen tasa-arvoisen kohtelun muihin kansalaisiin nähden.

Liitto toimii yhteistyössä samoihin päämääriin pyrkivien koti- ja ulkomaisten järjestöjen kanssa.

(Edellä esitetty on muotoiltu liiton sääntöjen 2 §:stä)

Olen kiinnostunut toiminnastanne

Lähetätkää minulle lisätietoja

Haluan liittyä jäseneksi

Tilaan Vapaa Ajattelija -lehden

NIMI _____

OSOITE _____

POSTITOIMIPAIKKA _____

65 c

Vapaa-ajattelijain liitto ry
Neljäs linja 1
00530 HELSINKI